
Oom Bijna
en de
Pianotakel

Inhoud

Over dit boek 2
Over het verhaal 3
1. De Verf-o-maat 4
2. Zeshonderd kilo 13
3. Zestig centimeter 22
4. De hijsbalk 31
5. Tachtig kilo aan een touw 40
6. Iemand die nergens om vraagt 49
7. De tabel 59
8. De tuinbank 68
9. Wat Jet fout had 77
10. Nee 86
11. Zeshonderd kilo bakstenen 95
12. Binnenin 104
13. Terug 114
14. Vier centimeter 124
15. De nacht bij de piano 132
16. Pen en spie 140
17. Twee millimeter 149
18. Een vak apart 158
19. De zweefmolen 167
20. De eerste schooldag 176
Copyright & License 185

Over dit boek

In het kort

- **Taal:** Nederlands (moedertaal)
- **Leeftijd:** 10–12 jaar
- **Omvang:** 20 hoofdstukken · ±46.000 woorden

Editie

Dit is de **eerste druk** — versie 1.0, verschenen augustus 2026.

Versie	Datum	Notities
1.0	augustus 2026	Eerste druk

Over het verhaal

De serie

Aan het eind van de Molenstraat, in het dorpje Knotwilg, woont uitvinder Egbert Sleutel in een oude smederij vol half-afgebouwde machines. Niemand noemt hem meneer Sleutel — het hele dorp zegt Oom Bijna, want dat roept hij na elke mislukte proef, stralend en met roet op zijn bril: "Bijna!" Zijn machines werken bijna altijd, en altijd bijna. Gelukkig zijn er vier kinderen uit de straat die meebouwen, nameten en op tijd "NEE!" roepen. Elk deel: één machine, één dorpsprobleem, een glorieuze mislukking — en een warme afloop.

Dit boek

Knotwilg heeft na achtentwintig jaar een nieuwe meester. Joost Warnaar brengt tweeduizend boeken mee en de piano van zijn oma — zeshonderd kilo — en hij wil hem niet in zijn eigen kamer, maar in de bovenzaal van het dorpshuis, zodat iedereen erbij kan. Er is één probleem: de draaitrap naar boven is zestig centimeter breed. De piano is tweeënzestig.

Boven de gevel van het dorpshuis, dat vroeger een graanpakhuis was, steekt nog altijd een eiken hijsbalk naar buiten, met een roestige haak eraan. Negentig jaar oud. Oom Bijna belooft de Pianotakel. Fluitje van een cent.

Wat volgt: een zandzak die gaat draaien als een tol, een tegenwicht dat dwars door de tuinbank van meneer Knol gaat, en een tabel waar Jet trots op was tot ze zag welke kolom eraan ontbrak. En op het beslissende moment hangt vijfhonderddertig kilo kaarsrecht voor het open raam — vier centimeter te breed, met de regen in aantocht.

Diep in de kast staat trouwens iets geschreven, in potlood, op het ruwe hout. Een naam. En eronder een plaats.

Wie schrijft zijn naam nou op een plek waar niemand ooit kijkt?

1. De Verf-o-maat

Proevenboek deel twee. Proef 80. De Verf-o-maat. Uitkomst: één muur prachtig. Eén meneer Knol groen.

Het lokaal was leeg, en dat had Jet nog nooit gezien.

De negenentwintig tafeltjes stonden in de gang, op elkaar, met de poten omhoog. De kast was eruit gedragen, de landkaarten waren van de muur, de haakjes waren eruit gedraaid. Wat er overbleef, waren vier muren met achtentwintig jaar school erop: lichte rechthoeken waar de platen hadden gehangen, een grijze veeg op schouderhoogte langs de hele lange muur, en bij de deur een post vol potloodstreepjes met namen erachter.

'Vrijdag zat hier nog een school in,' zei Ties.

'Vrijdag hingen er nog gordijnen,' zei meneer Knol.

Hij stond in het midden van het lokaal met zijn klembord tegen zijn buik en telde de blikken die naast de deur op elkaar stonden.

'Vier,' zei hij. 'Twintig liter.' Hij liep eromheen en telde ze nog een keer. 'Vier.'

Op het blik stond een tuin met een hekje eromheen, en eronder de naam van de kleur: Zachtgroen. Jet vond het een goede kleur voor een lokaal waar je 's winters om half negen binnenkomt.

'Woensdag de zesentwintigste, om twaalf uur,' zei meneer Knol. 'Dan komt hij. Dat heb ik twee keer gevraagd.' Hij keek naar de muren. 'En de verf moet droog zijn. Verf moet twee dagen.'

'Eén dag,' zei Nout.

'Twee,' zei meneer Knol, 'dan lieg ik niet tegen mezelf.'

Het was maandag de vierentwintigste augustus en de zomer was zo goed als op. Negen dagen eerder had het Zomerfeest op het feestterrein gestaan, en de Pannenkoek-o-maat had er weer gedraaid, met mevrouw Bakker ernaast die hem nog steeds haar collega noemde. De wip-arm was opnieuw de attractie van het jaar geweest: pannenkoeken vangen, langzaamste stand,

honderdzeventien kaartjes, en een jongen uit Zwaneveen die er acht ving en de negende in zijn nek kreeg. Saar was begin augustus twaalf geworden, en daarmee waren ze alle vier twaalf.

Nu waren er nog twee dagen, en er waren nog vier muren.

Buiten op het plein sloeg iets van ijzer tegen iets van hout. Meneer Knol keek naar de deur zoals mensen naar de lucht kijken als er onweer in zit.

Oom Bijna kwam achterstevoren het lokaal binnen, want hij trok een handkar, en op de handkar stond de Verf-o-maat.

Meneer Knol had zijn zakdoek in zijn hand voordat het woord machine gevallen was. Dat had hij zichzelf de laatste jaren aangeleerd.

'Vier muren,' zei Oom Bijna. 'En morgen droog. Fluitje van een cent.'

Jet liep er meteen omheen, van links naar rechts, en zoals altijd was het mooier gemaakt dan het hoefde.

Het onderstel was een trapnaaimachine geweest. Ze herkende het gietijzer met de krullen erin, de trapplank en het grote vliegwiel aan de zijkant met de leren riem eromheen; alleen de naaimachine zelf was eraf. Er zaten vier ijzeren wieltjes onder geschroefd, twee vast en twee die met een pen recht gezet konden worden.

Op het voetstuk stond een mast van gasleidingbuis, een meter tachtig hoog, met drie schoren eraan. Aan de mast hing de arm: twee messing gordijnroeden in elkaar geschoven, met aan het eind een verfrol van vijfentwintig centimeter op een holle as.

De riem liep van het vliegwiel naar een schijfje op een asje boven de trapplank, en dat asje deed twee dingen tegelijk. Aan de linkerkant zat een wormwiel dat de achterwielen aandreef, heel langzaam. Aan de rechterkant zat een kruk met een stang naar de arm, en die liet de arm op en neer gaan.

Bovenop de mast hing het blik. Onderin het blik zat een koperen buisje met een kraantje ernaast, en vanaf dat kraantje liep een oude fietsbinnenband langs de arm naar de holle as van de rol. In die as had Oom Bijna negen gaatjes geboord.

‘Hij voedt zichzelf,’ zei Oom Bijna. ‘Je hoeft nooit te dopen. Dat is het hele idee. Dopen is waar het bij verven altijd misgaat.’

‘Wie trapt er?’ vroeg Ties.

‘Jij,’ zei Oom Bijna, ‘want jij houdt het het langste vol.’

Jet had haar schrift al open. De rol was vijfentwintig centimeter breed. Per slag schoof de wagen tweeëntwintig centimeter opzij, dus drie centimeter overlap. De lange muur was acht meter veertig: negenendertig slagen. Ties trapte er zes per minuut. Zes minuten en dertig seconden per muur, en dan drie keer stilzetten om het blik bij te vullen.

‘Hoe zet je hem uit?’ vroeg ze.

‘Je stopt met trappen,’ zei Oom Bijna.

‘En dan?’

‘Dan houdt hij op.’

Saar zat op de vensterbank van het middelste raam. Nout stond bij het vliegwiel en legde zijn hand er even tegenaan.

‘Dat wiel is zwaar,’ zei hij.

‘Dat is de bedoeling,’ zei Oom Bijna. ‘Anders hakt hij. Een rol die hakt, laat strepen na.’

Nout knikte. Hij liep het lokaal door, keek naar de vloer bij de kachel en zette zijn hak op een plank die een halve centimeter hoger lag dan de rest.

‘Die plank ligt hoog,’ zei hij.

‘Daar komen we niet,’ zei meneer Knol.

De eerste muur begon om tien over elf.

Ties trapte. Het vliegwiel kwam op gang, de riem pakte, de arm ging omhoog met de rol tegen de muur aan, en boven bij het plafond draaide de kruk over het dode punt en kwam de arm weer naar beneden. Ondertussen kroop de wagen tweeëntwintig centimeter opzij, zo langzaam dat je het alleen zag als je ergens anders naar keek.

Er kwam een baan zachtgroen op de muur. Toen een tweede baan, drie centimeter over de eerste heen. Toen een derde.

Niemand zei iets.

Jet ging op haar hurken zitten en keek langs de muur, met haar wang bijna tegen het pleisterwerk, want zo zag je strepen. Er waren geen strepen, geen randen, geen enkele plek waar de rol te veel had gehad, en de bovenste vijf centimeter tegen het plafond waren zo recht dat het pijn deed aan je ogen.

'Dat is niet normaal,' zei ze.

'Nee,' zei Oom Bijna tevreden.

Om achttien over elf stond er een muur van acht meter veertig, van de vloer tot het plafond, in één kleur, zonder één streep.

Meneer Knol deed zijn zakdoek terug in zijn zak.

De tweede muur was de smalle achterwand, en die duurde vier minuten, want Ties trapte iets harder en dat mocht van Oom Bijna. Bij de laatste baan stond meneer Knol al met zijn klembord tegen zijn borst geklemd en telde hij iets wat er niet was.

'Twee,' zei hij. 'Twee muren.'

Buiten, aan de andere kant van het gaas achter de vier bomen, stonden de twaalf jonge kippen van Kip Drie te kijken zoals kippen kijken: alsof ze het allemaal al een keer hadden zien gebeuren. Bout lag onder de derde boom in de schaduw en deed niet eens dat.

'Ik haal de laatste twee blikken uit de kar,' zei meneer Knol, en hij ging naar buiten.

'De raamkant nu,' zei Oom Bijna. 'Rijden maar.'

En daar zat het hem in. Jet dacht er later nog vaak aan terug, want ze had het kunnen zien en ze had staan kijken naar iets anders.

Om van de achterwand naar de raamkant te komen, moest de wagen schuin door het lokaal, langs de kachel. Ties zette de twee stuurwieltjes recht met

de pen en begon te trappen. De arm ging op en neer in de lucht, want er was daar geen muur, en het kraantje op het blik stond nog open.

Niemand had het kraantje dichtgedraaid.

Het voorwiel liep tegen de plank die een halve centimeter hoger lag.

De wagen ging een kwartslag om, in één keer, zoals een kruiwagen doet als hij een kuil raakt, en stond ineens met zijn neus naar de ramen. De arm was op dat moment halverwege zijn slag naar beneden.

De rol streek dwars over het onderste raam. Twee ruiten en de tussenlat, in één veeg, zachtgroen.

Daarna kwam de arm bij het laagste punt en raakte de vloer, en omdat de wagen doorreed, kwam er een baan verf van vijfentwintig centimeter breed en anderhalve meter lang over de planken, keurig egaal, met drie centimeter overlap op zichzelf.

Toen ging de arm weer omhoog, en daar stond de kachelpijp.

De rol nam de pijp mee zoals hij alles meenam. Er kwam een groene ring van vijftien centimeter rond het zwarte blik, de pijp wiebelde in zijn gat in de muur, en er kwam een wolkje roet uit dat in de natte verf op de vloer terechtkwam en daar bleef liggen.

‘Alle moeren en bouten!’ riep Oom Bijna.

Bout stond onder de derde boom op, keek één keer door het raam en ging weer liggen.

En op dat ogenblik ging de deur open en kwam meneer Knol binnen met een blik onder elke arm.

De arm van de Verf-o-maat kwam naar beneden.

Hij ging over de linkerschouder van meneer Knol, over de revers van zijn bruine jasje, over zijn gebreide stropdas en over zijn broekzak, en hield op bij zijn knie. Toen ging hij weer omhoog, langs zijn hals, over zijn oor, en zette een groene streep door zijn haar.

Ties stopte met trappen.

Het vliegwiel niet. Het draaide door, zoals een zwaar wiel doet, en de arm maakte nog twee hele slagen over de mouw van meneer Knol voordat Nout er met twee stappen bij was en de leren riem met zijn hand van het schijfje schoof.

Toen stond alles stil.

Meneer Knol bewoog niet. Hij had een blik onder elke arm. Hij zette ze allebei rechtop op de vloer, voorzichtig, naast elkaar, met de deksels naar boven, en dat was het enige waar het dorp het later nog over had.

Hij keek langs de kachel naar de lange muur.

‘Die muur is prachtig,’ zei hij.

‘Ja,’ zei Jet.

‘Ben ik ook groen?’

‘Ja,’ zei Saar.

‘Dacht ik al.’

Oom Bijna nam zijn hoed af.

Hij deed het altijd meteen, en hij deed het nooit met een gezicht alsof het niet zo erg was.

‘Dat was mijn machine,’ zei hij. ‘Ik heb hem geleerd te rijden en ik ben vergeten hem te leren stoppen. Uw jasje betaal ik.’

‘Er zit al veertig jaar iets op dit jasje,’ zei meneer Knol. Hij keek naar zijn mouw. ‘Maar dit is wel de eerste keer dat het rechte banen zijn.’

Buurvrouw Pot stond binnen zeven minuten in de deur met een emmer sop, een fles terpentijn en een schaal koek, want in Knotwilg gaat zoiets vanzelf. Ze bekeek meneer Knol van boven tot onder.

‘Uitkleden hoeft niet,’ zei ze. ‘Jas uit is genoeg.’

Om drie uur stonden ze met z’n allen op het plein. Het jasje hing over het hek. Het oor was schoon. De lok was nog een beetje groen aan de punt en dat bleef zo tot het weekend.

‘We kunnen het ook gewoon opknappen,’ zei Ties. ‘Voor woensdag. Dan merkt hij er niks van.’

‘Nee,’ zei Oom Bijna.

‘Maar het is dan toch klaar?’

‘Het is dan klaar,’ zei Oom Bijna. ‘En dan komt hier iemand wonen die denkt dat zijn lokaal geverfd is door aardige mensen met een kwast, en dat is niet waar. Dat vertel ik hem woensdag zelf, voordat een ander het doet.’ Hij zette zijn hoed weer op. ‘Uitvinden is ook sorry leren zeggen. Dat is een deel van het vak dat ik erg vaak oefen.’

De volgende avond kwam het dorp verven.

Meneer Knol telde ze bij het hek. ‘Vierentwintig,’ zei hij, en toen telde hij opnieuw en zei: ‘Zesentwintig.’

Er waren elf kwasten, twee rollen en drie ladders. Nout haalde de verf van het glas met een schraper en een scheermesje, ruit voor ruit, en deed er een uur over en zei in dat uur negen woorden. Vader Prins nam de kachelpijp

mee naar de garage en bracht hem terug met een nieuwe laag kachellak. De vloer ging met terpentijn en staalwol, en er bleef een glans in het hout zitten die je alleen zag als de zon er ‘s middags op kwam, en daar had niemand bezwaar tegen.

De oude meester kwam ook. Hij verfde de muur waar hij achtentwintig jaar voor had gestaan, en toen iemand met een kwast bij de deurpost begon, ging hij er zonder iets te zeggen voor staan.

‘Die post blijft zoals hij is,’ zei Jet.

Zo werd het opgeschreven en zo gebeurde het.

Om half tien was het lokaal klaar, en toen zag Jet de voetstap.

Hij stond op de houten drempel bij de deur, zachtgroen, met een hak en een duidelijke rand, en hij wees naar buiten. Meneer Knol was er overheen gelopen toen hij zijn jasje ging uittrekken.

Buurvrouw Pot kwam er met de sopborstel aan.

‘Waarom moet die weg?’ vroeg Saar.

Buurvrouw Pot deed haar mond open. Toen deed ze hem weer dicht, want er was niemand die er iets op wist te zeggen, ook zij niet.

Jet ging op haar hurken zitten en legde haar duimstok ernaast.

‘Negenentwintig centimeter,’ zei ze.

‘Drieënveertig,’ zei meneer Knol. ‘Sinds mijn zestiende.’

De borstel ging terug in de emmer, en de voetstap bleef staan.

Thuis schreef Jet Proef 80 op de eerstvolgende lege bladzij van het Proevenboek. Er waren er nog zeven over. Ze schreef de proef, ze schreef de uitkomst, en op de regel eronder schreef ze wat Oom Bijna die middag zelf had gezegd, met zijn hoed nog in zijn hand: *ik heb hem geleerd te rijden, ik ben vergeten hem te leren stoppen.*

De volgende ochtend, woensdag de zesentwintigste, stopte er om tien over tien een verhuiswagen voor het huis naast de school.

Hij stond scheef, met twee wielen op de stoep. Jet liep net het plein af met de lege emmers van buurvrouw Pot toen de achterdeuren opengingen.

Er stonden dozen in. Vierendertig aan de ene kant en nog eens zoveel aan de andere, allemaal even groot, allemaal even zwaar, te zien aan het gezicht van de verhuizer.

En achterin, tegen de wand, stond iets onder een deken.

Iets groots.

2. Zeshonderd kilo

Geen proef. Wel tweeduizend boeken en één deken.

Ties zette zijn fiets tegen het hek van de school en rende de laatste twintig meter, want een verhuiswagen die scheef op de stoep staat, gaat een keer weer weg.

Jet stond er al, met de twee lege emmers van buurvrouw Pot aan haar arm. Nout en Saar kwamen van de andere kant het plein op, en Saar liep zoals ze altijd liep als er iets te zien was: iets te hard.

'Achtenzestig,' zei Jet.

'Wat?'

'Dozen. Vierendertig links, vierendertig rechts, toen de deuren opengingen.' Ze zette de emmers neer. 'De man die daar woont draagt ze al een half uur zelf naar binnen. En achterin staat iets onder een deken.'

Dat had Ties ook gezien. Het stond tegen de voorwand, met een dikke verhuisdeken eroverheen en een band eromheen. Het was hoog, het was breed, en het was volkomen stil, zoals alleen zware dingen stil kunnen zijn.

Hij zette één voet op de rand van de laadklep.

'Afblijven,' zei de oudste verhuizer, zonder op te kijken.

'Ik kijk alleen.'

'Dat begint altijd zo.' Hij knikte naar het huis. 'Wij komen voor wat er onder die deken staat. De dozen doet meneer zelf.'

Toen ging de voordeur van het huis naast de school open en kwam er een man naar buiten met een lege doos onder elke arm.

Hij was jong. Dat was het eerste wat Ties dacht, en hij dacht het met een soort schrik, want meesters waren niet jong. De oude meester was achtentwintig jaar meester geweest en had aan het eind een bril nodig om zijn eigen schoolbord te lezen. Deze was lang en smal, met kort donker haar

dat netjes opzij lag, een overhemd met de mouwen tot boven de elleboog opgerold, en schoenen die veel te goed waren voor een verhuisdag.

Hij zette de dozen op de stoep. Toen haalde hij een doekje uit zijn achterzak, veegde zijn handen af en stak zijn hand uit.

'Joost Warnaar,' zei hij. Hij gaf Jet een hand, en toen Nout, en toen Saar, en toen Ties. 'Ik kom hier wonen. Ik ben de nieuwe meester.'

En toen hield hij op.

Ties wachtte. Bij volwassenen kwam er na zo'n zin altijd nog iets: dat het mooi weer was, of dat ze al zoveel over je gehoord hadden, of hoe oud je was en of je er zin in had. Er kwam niets. De meester stond er gewoon, rustig, met zijn doekje in zijn hand, alsof alles wat gezegd moest worden nu gezegd was.

'Ties Prins,' zei Ties dan maar.

'Ties,' zei de meester. Hij zei het één keer terug, zoals je iets neerlegt op een plek waar je het terugvindt. 'Jet. Nout. Saar.'

Hij had ze één keer gehoord.

Daarna pakte hij een doos uit de wagen en droeg hem naar binnen.

Ties keek de anderen aan. De anderen keken terug. Toen pakte Ties ook een doos, en dat was geen besluit, dat waren zijn armen.

'Dat hoeft niet,' zei de meester in de deur.

'Weet ik,' zei Ties, en hij liep ermee naar binnen.

'Dank je wel.'

De doos was zwaarder dan een doos hoort te zijn. Boeken, dat merk je meteen: het gewicht zit stil en het schuift niet. In de gang stonden er al veertien, precies op elkaar, met de kanten gelijk.

Zo ging het de hele ochtend door.

Het gekke was niet dat het zwaar was. Het gekke was het ritme. De meester liep naar de wagen, tilde een doos op, liep naar binnen, zette hem neer,

kwam terug. Steeds even snel. Hij zuchtte niet, hij ging niet even staan, hij zei niet één keer *poeh*. En elke keer als een van hen langs hem liep met een doos, zei hij dank je wel. Bij de eerste, bij de tiende, en bij de dertigste ook, en precies even hard.

Wat hij niet zei, was: wil je die even meenemen. Of: mag ik er nog een? Of: als jullie nou aan die kant beginnen, dan doe ik deze kant.

Bij doos eenendertig deed Ties een proef.

Hij ging staan. Hij zette zijn handen in zijn zakken en bleef gewoon staan, naast de laadklep, waar niemand hem over het hoofd kon zien. Nout stond er al, want Nout stond meestal ergens. Saar zat op het muurtje. Jet stond met haar schrift bij de dozen in de gang.

Vier mensen. Vier paar lege handen.

De meester liep tussen hen door naar de wagen, pakte een doos, liep tussen hen door naar binnen, kwam terug, pakte de volgende, en zei niets. Niet boos, niet zielig, niet met een gezicht van kijk mij eens sjouwen. Hij deed het gewoon.

Ties hield het twee dozen vol. Toen kon hij het niet meer aanzien en pakte er weer een.

'Dank je wel,' zei de meester.

Om half twaalf was de wagen leeg, op de deken na. Jet keek in haar schrift.

'Achtenzestig,' zei ze. 'Wij zesentwintig, u tweeënveertig.'

'Dat klopt,' zei de meester.

'Hoeveel boeken zijn dat?' vroeg Saar.

'Tweeduizend.' Hij dacht even na. 'Tweeduizend en negentien. Maar dat zegt niemand.'

'Heeft u ze allemaal gelezen?'

'Elfhonderd.'

Saar deed haar hoofd scheef. ‘Waarom neemt u dan boeken mee die u niet gelezen hebt?’

‘Omdat ik ze anders nooit lees,’ zei de meester.

Ties lachte hardop, en schrok er meteen van, want je weet nooit hoe een volwassene dat opvat. De meester zei niets, maar er ging iets om zijn ogen dat vlak bij lachen lag.

‘Is dit uw eerste school?’ vroeg Ties.

‘Ja.’

‘Hoe weet u dan hoe het moet?’

‘Dat weet ik niet,’ zei de meester.

Precies dat had de oude meester in juli aan het hek gezegd, waar het halve dorp bij stond. *Wees aardig voor hem. Hij weet niks. Ik wist ook niks.* Ties had het toen een rare afscheidszin gevonden. Nu vond hij hem opeens minder raar.

‘Heeft u het lokaal al gezien?’ vroeg Saar.

‘Nog niet.’

Ties deed zijn mond open.

En deed hem weer dicht.

Dat was het moeilijkste wat hij die ochtend had gedaan, en hij had dozen met boeken getild tot zijn armen ervan trilden.

Om twaalf uur kwam meneer Knol het tuinpad op met een plant in zijn ene hand en een velletje papier in zijn andere. Achter hem liepen de mevrouw van de kerkbloemen en de slager, want in Knotwilg is een welkomstcomité nooit één persoon.

Meneer Knol keek naar de lege verhuiswagen. Hij keek in de gang, waar de dozen in vier keurige stapels tegen de muur stonden. Hij telde ze. Toen telde hij ze nog een keer.

‘Achtenzestig,’ zei hij. ‘Maar wij zouden om twaalf uur komen.’

'Het is twaalf uur,' zei de meester.

'Ja,' zei meneer Knol. 'Ja. Dat is zo.' Hij keek naar zijn velletje alsof daarop stond hoe je hieruit kwam. 'Ik heb hier iets opgeschreven.'

'Dan luister ik,' zei de meester, en hij ging erbij staan met zijn handen langs zijn zij.

Meneer Knol las het voor. In de eerste zin stond dat Knotwilg zeer verheugd was, in de tweede dat achtentwintig jaar een lange tijd is, en toen kwam de derde.

'Uw lokaal is fris geverfd en —'

en daar hield hij op, want over het tuinpad kwam Oom Bijna aanlopen met zijn hoed al in zijn hand.

Bout kwam achter hem aan en ging bij het hek liggen.

'Egbert Sleutel,' zei Oom Bijna. 'Het hele dorp noemt mij Oom Bijna en dat mag u ook doen. Ik moet u iets vertellen voordat u dat lokaal in gaat, en ik vertel het liever zelf.'

En toen vertelde hij het, zonder er iets omheen te doen: dat er een machine was, dat die machine van hem was, dat die twee muren volmaakt had geverfd en daarna twee ruiten, een baan vloer, de kachelpijp en meneer Knol, en dat het dorp de avond erna alles had schoongemaakt.

'Uitvinden is ook sorry leren zeggen,' zei Oom Bijna. 'Dat is een deel van het vak dat ik erg vaak oefen.'

Meneer Knol had zijn zakdoek in zijn hand bij het woord machine. Dat had hij zichzelf de laatste jaren aangeleerd.

De meester keek van Oom Bijna naar meneer Knol, die inderdaad nog een groene punt in zijn haar had, en toen weer terug.

'Hoe hield hij de bovenrand recht?' vroeg hij.

Oom Bijna knipperde. 'Wat zegt u?'

'De bovenste rand. Tegen het plafond. Een rol op een arm maakt een boog. Dan krijg je bovenin een golf.'

'Een kruk met een stang,' zei Oom Bijna langzaam, 'die de arm bovenin over een dood punt trekt. Daar staat hij een halve tel stil.'

'Dus daar is hij het rechtst.'

'Daar is hij het rechtst,' zei Oom Bijna.

Ties zag het gebeuren. Het gezicht van de meester ging open, zomaar, alsof iemand een raam had opengezet in een kamer waar het te warm was. Hij praatte opeens door. Hij vroeg naar het vliegwiel en naar de riem, hij zei twee keer *dat is slim*, en pas toen de slager kuchte, hield hij op.

'Wilt u hem een keer zien rijden?' vroeg Oom Bijna. 'Hij staat in de schuur.'

'Dat hoeft niet,' zei de meester.

Twee, dacht Ties. Hij wist zelf niet waarom hij ze telde.

'Zullen we dan de rest maar uitladen,' zei de oudste verhuizer.

Ze deden het met z'n tweeën, en Ties keek er de hele tijd naar zoals je naar een goochelaar kijkt die zijn handen niet verstopt. Eerst de band eraf. Toen een plank tegen de laadklep. Toen twee brede riemen over hun schouders, en een laag wagentje met vier wielen eronder.

De deken ging eraf.

'Alle moeren en bouten,' zei Oom Bijna zacht.

Het was een kast. Zo zag het er om te beginnen uit: een hoge, donkere kast van bijna anderhalve meter breed, glimmend van de was, met een deksel erop dat je open kon klappen. Aan de voorkant zaten twee koperen kandelaars, links en rechts, elk met een kaars erin die er zo aan te zien nog nooit had gebrand. In het midden zat een klep, en achter die klep lagen de toetsen: wit, en tussen het wit de zwarte in groepjes van twee en drie.

Onderaan zat een apart kastje met twee pedalen, met twee schroeven en twee houten pennen aan de kast vastgezet, en dat kastje stak een klein stukje vooruit.

‘Hoe zwaar?’ vroeg Nout.

‘Zeshonderd kilo,’ zei de oudste verhuizer.

Saar keek naar hem op. ‘Precies zeshonderd?’

‘Zeshonderd is wat er op onze lijst staat, en onze lijst klopt altijd, want anders komen wij er nooit meer uit.’

Ze reden hem de plank af, langzaam, met de riemen strak en de jongste die achteruit liep. Op de stoep stonden inmiddels elf mensen. Niemand zei iets. Zeshonderd kilo op vier kleine wieltjes maakt mensen om de een of andere reden heel stil.

In de gang paste hij.

In de kamer niet.

Jet had haar duimstok al uit. Ze mat de gang: één meter zes. Ze mat de piano: één meter achtenveertig lang, tweeënzestig diep. Ze mat de kamerdeur: tachtig centimeter, en die zat in de zijmuur, halverwege.

‘Hij kan er wel langs,’ zei ze. ‘Hij kan alleen niet draaien.’

‘En de deur is tachtig,’ zei Nout.

De oudste verhuizer zei niets, want die had het bij binnenkomst al gezien; dat merkte je aan de manier waarop hij niets zei.

‘Wij zetten hem één keer neer,’ zei hij. ‘Waar wilt u hem hebben?’

De meester keek de gang door. Toen keek hij naar de dozen tegen de muur, en toen naar zijn eigen handen.

‘Hier is goed,’ zei hij.

‘In de gang?’

‘Ja.’

‘Wij kunnen hem er ook weer uit halen,’ zei de jongste verhuizer, ‘en het aan de achterkant proberen. Daar zit een tuindeur. Dat is een half uur werk.’

‘Dat hoeft niet,’ zei de meester.

Drie, dacht Ties.

Ze reden hem tot halverwege de gang. Ze haalden de riemen eraf, ze haalden het wagentje eronder vandaan, ze zetten hem op zijn vier pootjes op de tegels, en dat was dat. De oudste verhuizer hield een papier omhoog, de meester zette er zijn naam op, en twee minuten later reed de wagen de straat uit met de deuren nog open.

En toen stond hij er.

Zeshonderd kilo midden in een gang van één meter zes. Je kon er nog net langs als je je buik introk, en dan schuurde je met je knopen langs de kandelaars. De keuken was sneller te bereiken door om het huis heen te lopen.

Bout kwam de gang in, keek één keer omhoog naar de donkere kast, en ging ertegenaan liggen.

‘Hij mag daar liggen,’ zei de meester.

Ties stak zijn hand uit naar de toetsen en trok hem terug.

‘Mag dat?’

'Ja.'

Hij drukte één toets in, ergens in het midden, met één vinger.

Er kwam een toon uit, en die bleef veel langer hangen dan Ties had gedacht — hij liep de gang door, langs de dozen, de trap op, en helemaal boven in het huis gaf iets van glas een klein antwoord. Bout deed één oor omhoog.

'Nou,' zei meneer Knol. 'Nou.'

'U wilt hem in het dorpshuis,' zei Ties. 'In de bovenzaal. Dat heeft meneer Knol zaterdag al verteld.'

De meester veegde met zijn duim een stofje van de klep.

'Ja,' zei hij.

Het bleef even stil in de gang.

'De bovenzaal,' zei meneer Knol.

'Ik ben hier in het voorjaar een keer geweest, om de school te zien. De deur van het dorpshuis stond open en ik ben naar boven gelopen. Er staan daar drie hoge ramen en er ligt een houten vloer.' Hij zei het zoals hij alles zei: precies, niet harder dan nodig. 'In zo'n zaal hoor je hem in het hele dorp.'

'Maar dat is niet van u,' zei meneer Knol. 'Het dorpshuis is van het dorp.'

'Ja,' zei de meester.

Hij legde zijn hand plat op de donkere kast, zoals je een hand op een paard legt.

'Hij is niet van mij,' zei de meester. 'Hij is van het dorp. Als jullie hem willen.'

Meneer Knol deed zijn mond open. Er kwam een piepklein geluidje uit en verder niets, en zijn zakdoek zat al in zijn hand.

3. Zestig centimeter

Geen proef. Wel een trap waar niets doorheen gaat.

De sleutel van het dorpshuis hing bij meneer Knol in de gang aan een spijker, aan een leren lus, met een houten labeltje eraan waarop in zijn eigen handschrift DORPSHUIS stond. Voor het geval hij het ooit zou vergeten.

Donderdagochtend om negen uur draaide hij hem om in het slot.

‘Voorzichtig met de mat,’ zei hij. ‘Die ligt los. Daar heb ik het al drie keer over gehad.’

Beneden rook het naar koffie van vorige week. De stoelen stonden in stapels van zes tegen de muur, de tafels erachter, en boven de deur hing de klok die met opzet vier minuten voorliep, zodat vergaderingen op tijd begonnen.

Jet liep erlangs met twee latten onder haar arm.

‘Gordijnroeden,’ zei Ties.

‘Nee.’

‘Vlaggenstokken.’

‘Nee.’

‘Zeg het dan.’

‘Boven,’ zei Jet.

Achter hen liepen Nout en Saar, en achter Nout en Saar liep meester Warnaar, die om vijf voor negen bij het hek had gestaan en er niets over had gezegd dat hij er al stond.

‘De trap,’ zei meneer Knol, en hij wees naar een deur waarvan je zou denken dat er bezems achter stonden.

Er stonden ook bezems achter. En daarachter begon de trap.

Hij ging omhoog in een hoek, om een dikke houten spil heen, en in elke bocht waren de treden taartpunten: breed bij de muur, smal bij de spil. Aan de muurkant liep een leuning op ijzeren beugels. Jet telde de treden terwijl

ze naar boven ging. Achttien. Ze telde ook de bochten, en dat waren er drie: bij de vijfde tree, bij de tiende en bij de vijftiende. Je ging hier niet naar boven, je draaide naar boven, en halverwege wist je niet meer aan welke kant de straat lag.

Boven was het licht.

Dat was het eerste wat er gebeurde. Drie hoge ramen aan de straatkant, van kniehoogte tot bijna aan het plafond, met kleine ruitjes en ijzeren haken. De vloer was van brede eiken delen, grijs geworden, en midden over die vloer liepen twee donkere banen waar het hout gladder was dan aan de zijkanten. Vier zware balken droegen het dak. In twee ervan zat een dikke zwarte ring waar niets aan hing.

De lucht was droog. Warm en droog en een beetje stoffig, zoals lucht die al heel lang niet meer nat is geweest.

Saar bleef midden in de zaal staan en snoof.

'Het ruikt hier als bij ons boven in de molen,' zei ze.

Niemand zei daar iets op.

Het middelste raam was anders dan de andere twee. Het was breder, het begon lager, en het bestond uit twee helften die naar buiten open konden, met twee zware ijzeren haken in het kozijn. De verf op de onderdorpel was er helemaal af, tot op het kale hout. Ervoor lag een plek in de vloer die lichter was dan de rest, alsof daar heel lang iets had gestaan wat er nu niet meer stond.

De meester liep er meteen heen.

Hij ging niet bij het raam staan zoals mensen bij een raam gaan staan, met hun handen op de vensterbank en hun neus tegen het glas. Hij bleef er een halve meter voor, precies op die lichte plek, en keek de zaal ín. Toen knikte hij één keer, voor zichzelf.

Jet zag het, en ze onthield het, zonder te weten waarom.

Tegen de achtermuur stond een kast. Hij was donker en oud en zo lang dat er twee mensen op konden liggen, met vier deuren, drie sloten en geen enkele sleutel. Saar stond ervoor met haar hoofd in haar nek.

'Hoe is die hier gekomen?' vroeg ze.

'Die staat er altijd al,' zei meneer Knol.

'Ja, maar hoe is hij hier gekomen?'

'Hij stond er al toen ik voorzitter werd.'

'En hoe is hij toen hier gekomen?'

Meneer Knol deed zijn mond open. Er kwam niets uit. Hij deed hem weer dicht en haalde een rolmaat uit zijn jaszak, en met die rolmaat kwam ook zijn zakdoek mee naar buiten, en er had nog niemand het woord machine gezegd.

'We gaan gewoon meten,' zei hij. 'Meten is weten.'

Hij mat de trap onderaan, tussen de muur en de spil.

'Zestig,' zei hij. Hij veegde zijn voorhoofd af.

Toen liep hij vijf treden omhoog en mat het daar nog een keer, want misschien was het onderaan toevallig het smalste stuk.

'Zestig,' zei hij. Hij veegde zijn voorhoofd af.

Boven, bij de laatste bocht, mat hij het voor de derde keer, en daar gebeurde er iets met zijn gezicht.

'Eenenzestig!'

'Daar zit de kalk eraf,' zei Nout.

Meneer Knol keek naar het gaatje in de muur waar inderdaad de kalk af zat, en daarna naar zijn rolmaat, en hij veegde zijn voorhoofd voor de derde keer af.

Jet schreef alles op. Dat was het prettige aan getallen: een getal hoopt nergens op.

‘En de leuning telt niet mee,’ zei ze. ‘Die zit eraan vast. Tussen de leuning en de spil is het vierenvijftig.’

Op dat moment kwam buurvrouw Pot de trap op met een trommel onder haar arm.

Het dorpshuis ligt niet aan de Molenstraat. Je loopt er niet toevallig langs.

‘Ik zeg niks,’ zei buurvrouw Pot.

Ze zette de trommel op de vensterbank.

‘Ik zeg alleen dít. Ik woon hier tweeënzestig jaar. In die tweeënzestig jaar is er over die trap een kerstboom naar boven gegaan in twee stukken, en een tafel in twee stukken die er in drie stukken weer af kwam. De kist met de vlaggen van de ijsclub. Een koffiepot van tien liter, en die ging alleen omdat de oude Van Duin hem boven zijn hoofd hield en zelf niet meer kon zien waar hij liep. De biljarttafel is nooit boven geweest. Die staat beneden. Daarom staat hij beneden.’

Ze deed de trommel open.

‘Maar ik zeg niks.’

Jet keek op van haar schrift. ‘Tweeënzestig,’ zei ze. ‘Dat is de piano ook.’

‘Tweeënzestig is een prima getal,’ zei buurvrouw Pot. ‘Alleen niet op een trap van zestig.’

Saar had de koek allang op en stond weer bij de kast. Ze klopte er met haar knokkel tegenaan, ze keek achter het gordijn, en toen liep ze naar het kleine raampje dat laag in de zijmuur zat, naast de kast. Eén ruit, een haakje, en daarachter lag het platte dak van de keuken van het dorpshuis, één stap lager dan de vloer, met een opstaande rand van dertig centimeter eromheen en drie luchtpijpen erop.

‘Mag ik daarop?’ vroeg Saar.

Meneer Knol pakte zijn zakdoek.

Nout deed het raampje open, leunde naar buiten en drukte met zijn vlakke hand op het dak. Hij keek naar de rand. Hij keek naar de pijpen. Hij keek naar boven.

'Het is droog,' zei hij. 'Geen mos. De rand is heel.' Toen keek hij Saar aan. 'Ik ga in het raam staan. Jij komt niet verder dan de tweede pijp.'

'De tweede pijp,' zei Saar.

'Je gaat niet zitten en je komt niet aan de rand.'

'Nee.'

'Is dit… mag dit wel?' vroeg meneer Knol.

'Nout staat erbij,' zei buurvrouw Pot.

Dat bleek genoeg te zijn. Zo ging dat in Knotwilg sinds de winter: als Nout ergens bij stond, ging het door.

Saar stapte over de vensterbank naar buiten, en Nout ging in het raamgat staan met zijn handen tegen de kozijnen, en daarmee waren er nog vier mensen over in de zaal en een lege lichte plek voor het middelste raam.

'Ties,' zei Jet. 'De latten.'

Ties had de hele ochtend gewacht tot iemand dat zou zeggen.

De korte lat was tweeënzestig centimeter. Jet had hem de avond ervoor afgezaagd en er met potlood DIEP op geschreven.

'Zo diep is de piano,' zei ze. 'Leg hem eens dwars op een tree. Waar dan ook.'

Ties ging de trap op met de lat dwars voor zich uit, als een kelner met een blad. Bij de eerste tree paste hij niet. Bij de derde ook niet. Bij de vijfde probeerde hij het nog een keer, en hij duwde erbij, alsof de trap ergens nog twee centimeter verstopt hield.

'Nergens,' riep hij naar beneden.

'Nergens,' zei Jet, en ze schreef het op.

De lange lat was honderdachtenveertig. Daar stond BREED op.

Die kreeg Ties de eerste vijf treden nog wel omhoog, want vijf treden zijn recht. In de eerste bocht kwam hij klem te zitten tussen de leuning en de spil, met de lat schuin omhoog, zichzelf eronder, en zijn ene voet op een tree die smaller was dan zijn schoen. Hij probeerde het naar links. Hij probeerde het naar rechts. Hij probeerde het met een klein sprongetje, wat volgens hem zelf achteraf het domste onderdeel was.

‘Ik moet achteruit,’ riep hij.

‘Ja,’ zei Jet.

‘Ik zeg het alleen even hardop.’

Hij kwam achteruit de trap af, tree voor tree, met de lat voor zich uit als een lans, en meneer Knol deed twee stappen opzij op een manier die hij later liever niet meer besproken zag.

Jet ging op de bovenste tree zitten met haar schrift op haar knieën.

‘Honderdachtenveertig breed,’ zei ze. ‘Tweeënzestig diep. Honderddertig hoog, van de vloer tot het deksel.’

‘Dat weet je zeker?’ vroeg meneer Knol.

‘Ik heb hem gisteren gemeten. Twee keer.’ Ze tikte met haar potlood op het schrift. ‘Het kleinste getal dat aan die piano zit, is tweeënzestig. Dat is het punt. Je kunt hem kantelen, je kunt hem op zijn kant leggen, je kunt hem schuinhouden zoveel je wilt — ergens blijft hij altijd tweeënzestig. En de trap is zestig. Vierenvijftig met de leuning.’

‘Als we de leuning eraf halen?’

‘Dan is het zestig.’

‘En de piano?’

‘Blijft tweeënzestig,’ zei Jet.

Meneer Knol keek de trap in alsof die zich misschien zou bedenken.

‘En als hij draait…’ zei Jet. ‘Hij draait drie keer. Voor die eerste bocht heb je al niet genoeg lengte, en dan komen er nog twee. Ties heeft daarnet een lat van honderdachtenveertig niet om die spil heen gekregen. Een lat is één centimeter dik. De piano is tweeënzestig centimeter dik en hij weegt zeshonderd kilo.’

‘We halen er toch dingen af?’ vroeg Ties. ‘De klep en die kandelaars en dat kastje met de pedalen?’

‘Dat kan,’ zei Jet. ‘Maar wat er dan overblijft is één stuk. Daar zit een ijzeren raam in met alle snaren eraan gespannen, en dat kun je niet doormidden zagen. Dan heb je twee stukken piano en geen piano.’

Het werd stil in de bovenzaal. Buiten, ergens op het dak, liepen de voeten van Saar heen en weer.

‘Dan hoeft het niet,’ zei de meester.

Hij zei het meteen. Dat was het.

Jet keek naar hem op vanaf haar tree. Ze wist niet precies wat er niet klopte, maar er klopte iets niet aan de snelheid. In de winkel van haar ouders kwamen mensen soms iets halen dat op was, of dat er niet meer was, en de mensen die het echt niet erg vonden hadden er altijd een klein moment

voor nodig. Een tel waarin ze het even lieten zakken. De meester had er niks voor nodig gehad. Hij stond er al mee klaar.

En hij keek niet meer naar het middelste raam. Dat viel haar ook op. Sinds ze boven waren gekomen had hij er drie keer naar gekeken, en nu keek hij er nadrukkelijk niet naar, zoals je niet naar een taart kijkt die voor iemand anders is.

Op de binnenkant van haar kasboek stonden sinds augustus twee woorden, die ze er zelf in had geschreven. *Eerst vragen.*

'Waarom wilde u hem eigenlijk hierboven?' vroeg Jet.

De meester keek even naar de vloer.

'Omdat een houten vloer meedoet,' zei hij. 'In een kamer met een kleed en een bank hoor je een piano in die kamer. Hier zit er niets in de weg. Het geluid gaat naar de vloer, en de vloer gaat mee, en die balken gaan mee, en dan komt het terug. Daarom klinkt een zaal als deze warm en een gang koud.' Hij wees naar de hoge ramen zonder ze aan te raken. 'En dat glas doet ook mee, maar iets later. Daarom hoor je in zo'n zaal een toon twee keer als je goed luistert.'

Hij praatte opeens sneller. Hij was er nog niet klaar mee, dat kon je zien.

Toen hield hij op alsof hij ergens tegenaan liep.

'Maar het hoeft niet,' zei hij.

Twee keer, dacht Jet. Mensen die iets echt niet erg vinden, zeggen het één keer.

'Hij staat trouwens prima in de gang,' zei de meester. 'Bout ligt er graag tegenaan. Ik moet er alleen langs met mijn buik in.'

Ties lachte veel te hard, uit pure opluchting dat er iets te lachen was.

Toen ging het raampje aan de zijkant open.

Saar kwam over de vensterbank naar binnen met zwarte korreltjes dakleer aan haar handen en haar knieën, haar krullen alle kanten op, en achter haar stapte Nout uit het raamgat de zaal in.

‘Ben je aan de rand geweest?’ vroeg meneer Knol meteen.

‘Nee,’ zei Saar.

‘Ze is niet verder geweest dan de tweede pijp,’ zei Nout. ‘Ik stond in het raam. Ik heb haar de hele tijd gezien.’

‘En dat dak, is dat…’

‘Dat dak houdt drie van mij,’ zei Nout.

‘Zei ik toch,’ zei buurvrouw Pot, die intussen de trommel weer had dichtgedaan en haar jas al aanhad.

Saar stond er de hele tijd bij met haar mond half open, van het ene been op het andere, zoals iemand die al drie minuten iets vasthoudt wat te groot is om vast te houden. Ze wachtte netjes tot Nout klaar was. Dat kostte haar zichtbaar meer moeite dan het hele dak.

‘Er zit een balk,’ zei Saar. ‘Boven het raam. Met een haak eraan.’

4. De hijsbalk

Geen proef. Wel negentig jaar oud eikenhout.

Ties was als eerste bij het raampje.

Dat was niet moeilijk: hij stond al half overeind sinds Saar haar mond opendeed, en de rest stond nog te bedenken wat een balk boven een raam eigenlijk betekende.

‘Eén tegelijk,’ zei Nout. ‘Ik sta in het raam. Jij blijft aan deze kant van de eerste pijp.’

‘Saar mocht tot de tweede.’

‘Saar rent niet,’ zei Nout.

Daar was niets tegen in te brengen, dus Ties stapte over de vensterbank het platte dak op en liep drie stappen, en toen zag hij hem.

De hijsbalk stak boven het middelste raam uit de gevel naar buiten, en verder dan Ties had verwacht. Anderhalve meter, misschien meer. Van opzij zag je hem in zijn geheel: een vierkante eiken balk, dikker dan zijn eigen been, grijs geworden van de regen, met een kop die schuin was afgezaagd zodat het water eraf liep. Aan het uiteinde zat een ijzeren beugel om het hout heen. In die beugel hing een blok met een houten schijf erin, en onder dat blok hing een haak.

De haak was oranje. Zo oranje als alleen ijzer wordt dat heel lang buiten hangt. Hij hing volkomen stil, ook al stond er wind.

Ties keek ernaar zoals je kijkt naar iets wat er altijd is geweest en wat je nooit hebt gezien. Onder de balk zat niets. Onder de balk was zeven meter lucht en daarna de stoep.

‘Hij zit er nog,’ riep hij naar binnen.

‘Hoe ver steekt hij uit?’ riep Jet.

‘Ver.’

‘Dat is geen getal.’

‘Ik heb geen rolmaat,’ riep Ties. ‘Ik heb armen.’

Toen hij weer binnenkwam, stond meneer Knol al bij het middelste raam met zijn hand op de kruk, en op zijn gezicht stond dat hij die kruk niet ging omdraaien.

‘Dat raam gaat niet open,’ zei hij.

‘Waarom niet?’

‘Omdat er dan iemand uit gaat hangen.’

‘Er gaat niemand uit hangen,’ zei Nout.

Meneer Knol keek naar Nout en liet de kruk los. Ze deden het raam toch open, allebei de helften, en de twee zware ijzeren haken in het kozijn klapten in hun oogjes alsof ze daar al negentig jaar op wachtten. Ties zette één voet op de onderdorpel en boog zijn hoofd naar buiten om langs de gevel omhoog te kijken.

Nout legde een hand op zijn schouder. Meer deed hij niet.

Ties zette zijn voet terug. Van binnenuit zag je de balk toch niet: je zag lucht, de bomen aan de overkant, en heel schuin een scherpe grijze punt.

Beneden op de stoep was het beter. Vijf passen de straat op, omdraaien, omhoog kijken, en dan had je de hele gevel in één keer: de drie hoge ramen van de bovenzaal, het middelste dat breder was en lager begon dan de andere twee, en daarboven de balk, die naar buiten stak als een arm die iets vasthield wat er niet meer was.

Boven de deur zat een steen in de muur met iets ingehakt wat vroeger scherp was geweest.

‘Een schoof,’ zei meester Warnaar.

‘Een wat?’

‘Een korenschoof. Een bos graan.’

Meneer Knol kwam naar buiten met een omgekeerd melkkrat, zette het op de stoep en ging erop zitten. Sinds de Verf-o-maat nam hij bij dit soort ochtenden liever iets mee om op te zitten.

‘In de papieren staat pakhuis,’ zei hij. ‘Er staat pakhuis, en dan een streep, en dan dorpshuis, en die streep is met de hand gezet.’

‘Wat lag erin?’ vroeg Saar.

‘Graan.’

‘En hoe kwam het naar boven?’

Meneer Knol keek omhoog naar de balk, en toen naar Saar, en toen haalde hij zijn zakdoek tevoorschijn.

‘Dat,’ zei hij, ‘weet ik niet.’

Buurvrouw Pot kwam met haar lege trommel naar buiten, keek één keer omhoog, zei dat ze de kalk in dat voegwerk niet vertrouwde en ging naar haar dahlia’s.

Zo bleven ze met zijn zessen naar boven staan kijken, tot Jet zei wat iedereen dacht.

‘Niemand weet of hij nog iets houdt.’

‘Precies,’ zei meneer Knol vanaf zijn krat, opgelucht dat het gezegd was.

‘Iemand weet dat wel,’ zei Ties, en hij rende weg.

De schuifdeur van de smederij stond een halve meter open, zoals altijd, en Bout lag ervoor in het enige stukje schaduw dat er te vinden was. Binnen stond Oom Bijna over de werkbank gebogen met een loep voor zijn oog.

‘Er zit een hijsbalk,’ zei Ties, buiten adem, ‘boven het middelste raam van het dorpshuis. Met een katrol. En een haak.’

Oom Bijna liet de loep zakken.

Hij zei niets. Hij keek Ties aan zonder hem te zien, en zijn wenkbrauwen gingen een klein stukje omhoog, en achter zijn brillenglazen gebeurde er iets waar het hele dorp inmiddels een naam voor had.

Toen liep hij naar de deur. Onderweg naar buiten stak hij zijn hand in de linkerzak, waar zijn oliekannetje altijd zat, en haalde er een ei uit.

Ze bleven allebei staan.

‘Dat zoek ik sinds zaterdag,’ zei Oom Bijna, en hij legde het ei op de vensterbank.

Daarna liep hij de Molenstraat uit met een tempo waar Ties naast moest draven, en Bout kwam achteraan, en in de linkerzak zat nog steeds geen oliekannetje.

In de bovenzaal keek Oom Bijna eerst nergens naar waar een ander naar zou kijken.

Hij keek naar de vloer. Toen naar het plafond. Toen liep hij naar de derde balk, ging op zijn tenen staan, hing zijn wijsvinger in de dikke zwarte ring die daarin zat en draaide hem rond.

‘Alle moeren en bouten,’ zei hij zacht. ‘Voel eens.’

Hij tilde Saar zowat op zodat ze erbij kon.

‘Van boven is hij ruw en van onderen is hij glad,’ zei ze. ‘En hij is dunner aan één kant.’

‘Welke kant?’

Saar wees. Naar het middelste raam.

‘Aan een ring die niks doet, slijt niks,’ zei Oom Bijna. ‘Hier heeft jarenlang een blok in gehangen, en dat blok trok die kant op. En de tweede ring hangt op één lijn met de eerste en met dat raam. Dat is geen toeval. Dat is een lijn.’

Hij liep naar het raam en ging op zijn hurken bij de onderdorpel zitten, met zijn hand plat op het kale hout.

‘En hier zit geen verf op omdat er geen verf op wíl blijven zitten. Kijk hoe glad dat is. Kijk hoe rond die rand is geworden. Daar is jarenlang iets overheen gegaan.’

‘Zakken,’ zei Nout.

‘Zakken,’ zei Oom Bijna. ‘Van de wagen op straat, over de katrol, naar binnen over deze dorpel, aan een blok in die ring, en dan de zaal in. En daar’ — hij wees naar de twee donkere banen die over de eiken vloer liepen — ‘daar hebben ze gelopen. Dit was geen raam. Dit was een deur. Ze hebben

er later een raam van gemaakt en ze zijn vergeten de onderkant hoger te zetten.'

Saar zat inmiddels op haar knieën op de lichte plek in de vloer.

'En dit dan? Waarom is dit stuk lichter?'

Oom Bijna keek er lang naar.

'Ik ga het niet raden,' zei hij, 'want dan gaan we het nog geloven ook.'

Toen vroeg hij om een ladder.

De korte kwam uit de gang beneden. Oom Bijna zette hem tegen de muur naast het middelste raam en klom er vier treden op, en daar bleek de balk gewoon door te lopen. Hij hield niet op bij de muur: hij ging er dwars doorheen, de zaal in, tot in een dikke liggende balk, en zijn eind stak er aan de andere kant een handbreedte uit.

'Buiten hangt de last,' zei Oom Bijna. 'Hier zit de rest.'

Hij haalde zijn hamertje uit zijn zak — uit de rechterzak, waar het hoorde — en tikte met de steel tegen het hout. Om de handbreedte één tik. Tik. Tik. Tik. Hij hield zijn hoofd erbij alsof hij naar een radio luisterde die te zacht stond.

'Wat hoort u?' vroeg meester Warnaar.

'Kort,' zei Oom Bijna. 'Hard en kort. Dat wil je horen. Rot hout klinkt dof. Los hout klinkt hol. Dit klinkt als een steen.'

De meester deed twee stappen naar voren.

'Dat doe ik ook,' zei hij. 'Bij een klankbord. Dat is het dunne hout onder de snaren. Als je erop tikt en het klinkt op één plek doffer dan op de rest, dan zit daar een scheur, ook als je hem niet ziet.'

Het was de eerste keer in Knotwilg dat hij uit zichzelf over zijn eigen vak begon.

Oom Bijna draaide zich op de ladder om en keek op hem neer.

'Dan doen wij hetzelfde vak,' zei hij, 'alleen dan ik met een balk en u met een kast.'

Daarna wees hij het eind aan waar het hout doorstak.

'Dit heet een pen. Dat gat waar hij in zit heet een gat. Dat is de hele naam: pen-en-gat. En dit' — hij tikte tegen een plat, donker stukje hout dat dwars door de pen heen stak — 'dit is de spie. Die zit er dwars doorheen geslagen en die houdt het hele zaakje bij elkaar. Geen schroef. Geen bout. Eén wig hout.'

Hij ging met zijn nagel langs de plek waar de balk tegen de dwarsbalk aan lag.

'Geen naad,' zei hij. 'Als hij was gaan lopen, zat hier een naad, en dan kon je er een briefje in steken en wist ik genoeg.'

Toen tikte hij één keer flink tegen de spie.

Er gebeurde niets. De spie ging niet verder, er kwam geen stof af, en het geluid was hetzelfde korte harde geluid als daarvoor.

'Hij zit,' zei Oom Bijna. Hij klom naar beneden. 'Ze bouwden zulke dingen vroeger niet om ze na negentig jaar te laten loslaten. Ze bouwden ze om er zakken graan aan te hangen tot iemand anders er iets van zei.'

Buiten was er meer werk.

Vader Prins bracht de lange ladder uit de garage op zijn schouder, en Nout ging ervoor staan voordat iemand hem tegen de muur kon zetten.

'Drie dingen,' zei hij. 'De ladder staat op een plank, want die stoep loopt af. Boven zit hij vast aan die ijzeren haak in het kozijn, met een touw. En er staat niemand onder de ladder. Ook niet even.'

'Ik wilde net—' begon meneer Knol.

'Niet daar,' zei Nout.

Meneer Knol verplaatste zichzelf en zijn krat naar de overkant van de straat. Vader Prins ging aan de voet van de ladder met zijn volle gewicht op de plank staan. Ties mocht de emmer aan het touw doen: het hamertje, een mes, een staalborstel en een oliekannetje dat hij zelf uit de smederij had

gehaald en er persoonlijk in legde, voor het geval het anders weer een ei werd.

Oom Bijna klom.

Hij klom langzaam, drie treden en dan stilstaan, één hand altijd om een sport, en hij keek nergens naar beneden. Boven haakte hij zijn arm om de ladder en trok de emmer omhoog.

Toen werd het stil op de stoep.

Ze zagen hem tikken, en ze hoorden het ook: tik, tik, tik, langs de hele balk tot aan de kop. Ze zagen hem zijn mes nemen en de punt tegen het hout duwen, op vier plekken, en ze zagen dat het mes vier keer niets deed.

‘Grijs is niks!’ riep hij naar beneden. ‘Grijs is alleen de buitenkant. Daaronder is hij hard.’

Bij de beugel bleef hij het langst.

Onder het ijzer liep een zwarte streep over het eikenhout naar beneden, als een oude traan. Oom Bijna schraapte er met de staalborstel overheen, boog zich er dicht overheen en duwde er nog een keer zijn mes in.

‘Roestwater! Dat komt van het ijzer, niet van het hout. Onder een haak begint het altijd, want daar hangt alles aan. Maar het hout eronder is licht en hard. Het ijzer bijt, niet het hout.’

‘Wat betekent dat?’ riep Jet, met haar potlood klaar.

‘Dat de balk beter is dan het ijzer eraan.’

Hij pakte het oliekannetje en druppelde olie bij de as van de schijf. Toen greep hij het blok met twee handen en werkte het heen en weer.

Er klonk een geluid dat niemand van dat ding had verwacht: een piep, hoog en verontwaardigd, en daarna liep hij.

De houten schijf draaide. Na negentig jaar draaide hij gewoon.

‘Alle moeren en bouten!’ riep Oom Bijna, en dat hoorde de halve straat.

Maar toen hij weer beneden stond, met zijn hoed scheef op zijn hoofd, was hij eerlijk over de rest.

‘De groef van die schijf is aan één kant scherp geworden,’ zei hij. ‘Negentig jaar touw dat altijd dezelfde kant op trok. En de as heeft speling. Ik kan hem bewegen, en dat mag ik niet kunnen. En die haak —’

Hij keek omhoog.

‘Die haak gaat eraf. Als ik erop tik klinkt hij dof, en een goede haak zingt. Een haak repareer je niet. Een haak maak je nieuw.’

Ties keek omhoog naar dat oranje ding, zeven meter boven de stoep, en hij bedacht iets. Hij bedacht dat er aan zo’n haak, met een plank eraan, prima iets kon hangen dat ongeveer zo zwaar was als hijzelf.

Hij zei het niet. Nog niet.

‘Dus,’ zei meneer Knol vanaf de overkant. ‘Houdt hij zeshonderd kilo?’

Oom Bijna deed zijn bril af en poetste hem aan zijn stofjas, waardoor de bril vuiler werd.

'Het hout houdt het,' zei hij. 'Het ijzer maak ik nieuw. En daarna geloven we het pas als het een keer gehangen heeft. Met zand. Met niemand eronder.' Hij zette zijn bril op. 'Dat kan.'

Dat waren twee woorden waar in Knotwilg nog nooit iets kleins uit was gekomen.

'Dertien,' zei Jet zacht, en ze schreef iets op.

'Dertien wat?' vroeg Ties.

'Niks.'

'Hoe gaat hij heten?' vroeg Saar meteen.

'Er komt pas een naam op als er iets uit is,' zei Oom Bijna.

Meneer Knol stond op van zijn krat, liep de straat over, ging naast Oom Bijna staan en keek met hem mee omhoog, en hij deed het dapper.

'En hoe lang gaat dat duren?'

'Fluitje van een cent,' zei Oom Bijna.

Meneer Knol was zijn krat vergeten en moest staan.

5. Tachtig kilo aan een touw

Proef 81. De Pianotakel, eerste proef. Uitkomst: de balk houdt. De zak draait.

Het licht in de smederij had de hele nacht gebrand.

Dat wist Jet zeker, want ze had het om half elf gezien toen ze haar gordijnen dichtdeed, en vrijdagochtend om half acht brandde het nog steeds. Onder de schuifdeur vandaan kwam een geluid dat je in de Molenstraat niet vaak hoorde: tik. Tik. Tik. Kort en hard, en telkens precies op tijd.

‘Hij smeedt,’ zei Ties, die er al stond met een boterham in zijn hand.

Binnen was het warm. Oom Bijna stond bij het aambeeld met zijn bril op zijn voorhoofd, en op de werkbank lag iets zwarts dat er gisteren nog niet had gelegen.

Het was een haak.

Hij was van rond staal, zo dik als Jets duim, en hij was zwart en glad en helemaal niet oranje. Over de bek liep een plat veertje dat met een klik dichtsloeg als je het losliet.

‘Wat is dat plaatje?’ vroeg Saar, die uit het niets naast de werkbank stond.

‘Een klep,’ zei Oom Bijna. ‘Daar kan het touw niet meer vanaf springen als de last een keer slap komt te hangen.’ Hij wees met zijn duim naar het blok op de werkbank. ‘En die groef heb ik bijgestoken. Een scherpe groef zaagt touw door.’

Hij pakte zijn hamertje en tikte tegen de bek.

Ting.

Het geluid bleef hangen, hoog en helder, langer dan Jet had verwacht, zoals de glazen in de kast van haar moeder.

‘Hoor je dat?’ zei Oom Bijna. ‘Een goede haak zingt.’

Saar mocht ook. Die tikte drie keer en zou er nog een uur mee zijn doorgegaan.

Naast de haak lag de nieuwe as: een stuk rond staal met twee ringetjes, gevijld en geschuurd tot hij in de houten schijf paste zonder ook maar iets te bewegen.

'Nul speling,' zei Oom Bijna. 'Dat is het enige getal waar ik hier blij van word.' Toen, zonder om te kijken: 'Bout. De ronde vijl.'

Bout stond op, verdween achter de werkbank en kwam terug met een fietspomp, die hij met een klap voor Oom Bijna's voeten legde.

'Vijf uit honderd,' zei Jet. 'Nog steeds.'

'Hij brengt tenminste iets,' zei Oom Bijna, en hij aaide Bout over zijn scheve oren. 'Dat doen lang niet alle mensen.'

Om negen uur stond de lange ladder weer tegen de gevel van het dorpshuis. Op een plank, boven vastgemaakt aan de ijzeren haak in het kozijn, en niemand eronder, ook niet even.

In de emmer gingen de hamer, de as, de haak, een houten wig en het oliekannetje — dat in de linkerzak zat, waar het hoorde. Jet had het gecontroleerd.

Boven duurde het twaalf minuten. Ze hoorden de oude as eruit gaan, ze hoorden korte tikken die met een laatste harde tik ophielden, en toen kwam Oom Bijna naar beneden. Aan de negentig jaar oude grijze balk hing een gloednieuwe zwarte haak.

Ties tikte er met een bezemsteel tegenaan. De schijf draaide geluidloos door.

'Nou,' zei meneer Knol vanaf zijn melkkrat. 'Dan gaan we nu zeker die piano —'

'We gaan nu zand,' zei Oom Bijna.

Vader Mulder kwam de Molenstraat in op de bakfiets, met een jutezak waar in blauwe letters DE VIER WINDEN op stond, een schep, een berg zand en de oude bascule met de schuifgewichten.

Jet mocht het gewicht lezen. 'Zeventig.'

Vader Mulder gooide er twee scheppen bij. 'Achtenzeventig.'

Nog een halve.

‘Tachtig,’ zei Jet. ‘Precies tachtig.’

‘Zo zwaar waren ze vroeger,’ zei vader Mulder. Hij bond de zak dicht. ‘Een zak graan van tachtig kilo, en die ging aan die haak naar boven. Niet omdat tachtig een mooi getal is. Omdat één man dat nog net op zijn rug kreeg.’

Nout stond ondertussen naar de stoep te kijken.

Niet naar de haak en niet naar de zak. Naar de stoep, alsof daar iets stond wat de rest niet zag.

‘Wacht,’ zei hij.

Hij liep naar meester Warnaar toe.

‘Heeft u krijt?’

De meester keek op alsof hij het niet goed had verstaan. Toen liep hij het schoolplein over, deed de deur van het lokaal open, kwam terug met een hele doos krijt, gaf Nout één krijtje en bleef naast hem staan met de doos in zijn handen, voor het geval er nog iets gevraagd werd.

Nout ging precies onder de haak staan en keek recht omhoog. Toen deed hij drie stappen de straat op, hurkte en trok een streep over de stoep, van de regenpijp tot de tweede lindeboom. Wit, recht, en veel langer dan nodig leek.

‘Onder een last staat niemand,’ zei hij.

Het was even stil op de Molenstraat.

‘Ook niet even?’ vroeg meneer Knol, meer aan zichzelf dan aan iemand anders.

‘Ook niet even.’

‘Maar waarom zo ver?’ vroeg Saar. Ze wees recht omhoog. ‘Hij hangt dáár.’

‘Recht naar beneden is anderhalve meter,’ zei Nout. ‘Ik neem het dubbele. Wat valt, blijft niet liggen waar het neerkomt. Het springt op, of het rolt, of het klapt om.’ Hij kwam overeind en veegde het krijt van zijn vingers. ‘En als er iets valt, kijkt iedereen omhoog. Dat doe je altijd. Daarom moet je al weg zijn vóórdat er iets valt.’

Het was de langste zin die Nout die week had gezegd.

Oom Bijna ging als eerste achter de streep staan, met zijn hoed in zijn hand, alsof hij zich meldde.

‘Wat Nout zegt, gebeurt,’ zei hij. ‘Ook als ik iets anders zeg. Vooral dan.’

Meneer Knol pakte zijn krat op en zette het aan de goede kant neer. Buurvrouw Pot kwam de stoep op en zette haar voeten netjes achter de streep.

‘En als het regent?’ vroeg ze.

‘Dan trek ik hem opnieuw,’ zei Nout, en het krijtje ging in zijn broekzak.

Binnen was er nog één ding te doen. Jet klom in de bovenzaal het laddertje op en trok met haar potlood één streep dwars over de pen en verder over de dwarsbalk, in één lijn.

‘Wat doe je?’ vroeg Ties van beneden.

‘Als die pen ook maar een millimeter beweegt, staat mijn streep niet meer op één lijn.’

‘Wie heeft je dat geleerd?’

‘Niemand.’

‘Zo heet dat ook,’ zei Oom Bijna in de deur. ‘Een getuige.’

Hij keek de zaal rond en bleef bij meester Warnaar hangen.

‘Ik wil dat u hier blijft,’ zei hij. ‘Met uw hand op dat hout, en uw oor eraan. U hoort het verschil tussen dof en hol. Dat kan hier verder niemand.’

De meester zei niet dat het niet hoefde. Hij legde zijn hand op het hout alsof het een kast was die zo meteen ging klinken.

Buiten legde Nout het touw om de zak: een steek en twee halve steken, en daarna ging hij er met zijn hele gewicht aan hangen, twee keer, met een ruk.

‘Recht onder de haak,’ zei hij, en ze sleepten de zak een halve meter op tot het touw kaarsrecht omhoog liep. ‘Aanpakken mag, staan niet. Pak het touw en loop ermee de straat op. Trekken doen we hier.’

Zo stonden ze: Ties, vader Prins en vader Mulder op een rij aan het touw, met hun hakken in de klinkers, ver achter de witte streep. Nout ernaast met zijn ogen omhoog. Jet met haar potlood. Saar op de rand van de goot, springend.

‘Trekken,’ zei Nout.

Het touw kwam strak. De zak schoof een handbreedte over de stoep, kantelde overeind en bleef even hangen tussen de grond en de lucht, zoals een zak dat doet als hij nog niet weet wat hij is.

‘Doortrekken.’

En toen kwam hij los.

Tachtig kilo verliet de stoep van Knotwilg, en de Molenstraat hield zijn adem in, en er gebeurde niets.

Dat was het gekke: er gebeurde helemaal niets. Geen kraak. Geen zucht van oud hout dat iets moest inslikken. Bij de eerste meter zei Nout al ‘Om de boom,’ en vader Prins nam twee slagen om de lindeboom en liet het touw daarna door zijn handen lopen, zodat het bij elke tel vaststond. De zak ging omhoog alsof hij een gordijn was, één meter, twee meter, drie, tot vlak onder de onderdorpel van het middelste raam, en de nieuwe as maakte geen enkel geluid.

Boven ging het raam open en meester Warnaar stak zijn hoofd naar buiten.

‘Niets,’ riep hij. ‘Ik voel niets en ik hoor niets.’

Jet keek omhoog naar de balk die daar negentig jaar niets had gedaan en nu gewoon weer deed waarvoor hij was gemaakt.

‘Alle moeren en bouten,’ zei Oom Bijna zacht.

En op dat moment begon de zak te draaien.

Eerst een klein stukje, zo weinig dat je dacht dat je het zelf verzon. De blauwe letters DE VIER WINDEN schoven opzij, verdwenen om de hoek van de zak en kwamen aan de andere kant weer tevoorschijn.

‘Hij draait,’ zei Saar.

‘Bijna!’ riep Oom Bijna, stralend, met zijn hoed al half in de lucht.

Jet begon te tellen. De eerste hele ronde duurde acht tellen. De tweede vijf. De derde drie. Bij de vierde hoefde ze niet meer te tellen: toen zag je alleen nog een bruine zak die om zichzelf heen zwiepte en een touw dat zich opdraaide als een veer.

En tegelijk deed hij nog iets.

Het zand zakte in de zak naar één kant, en de zak begon heen en weer te gaan, langzaam en zwaar, van de straat naar de gevel en terug. De eerste keer haalde hij de muur niet. De tweede keer ook niet.

De derde keer wel.

Tik.

Het was geen harde tik. Het was precies de tik van een zak jute tegen een oude bakstenen muur. En hij kwam terug.

Tik.

Tik.

Bij de vierde tik kwam er een sliert wit stof van de gevel naar beneden. Buurvrouw Pot keek naar het stof, en toen naar Oom Bijna, en ze zei helemaal niets, en dat was veel erger dan alles wat ze had kunnen zeggen.

Bij de zesde tik hoorde Jet het jute over de stenen schuren.

En bij de zevende kwam er uit de onderste hoek van de zak een straaltje zand. Dun als een potlood, drie meter recht naar beneden, met een geluid als regen op een dakraam.

Het viel op de lege stoep. Op de plek waar meneer Knol een uur geleden had willen gaan staan, omdat je daar zo goed omhoog kon kijken.

Niemand zei er iets van. Meneer Knol pakte zijn krat op, zette het nog een meter verder naar achteren en ging er weer op zitten met zijn handen op zijn knieën.

‘Zakken,’ zei Oom Bijna. ‘Rustig. Nout telt.’

Vader Prins liet het touw slag voor slag om de boom teruglopen. De zak kwam naar beneden, draaide onderweg nog twee keer om zijn as, raakte de stoep en stond meteen stil, alsof hij zelf ook niet begreep waar dat allemaal goed voor was geweest.

Achteraf viel de schade mee: een scheur van een handbreedte in het jute, die Oom Bijna meenam om te laten stikken, een hoopje zand dat Ties met een blik en een stoffer opruimde, en boven het raam drie voegen die schoner waren dan alle andere van het dorpshuis.

Jet schreef *Proef 81* op de eerste lege bladzijde van het Proevenboek.

‘Hoe heet hij nu?’

‘Er komt pas een naam op als er iets uit is.’

‘Ik moet er iets boven schrijven.’

‘Schrijf maar met potlood,’ zei Oom Bijna.

Ze schreef *De Pianotakel*. Potlood kun je uitgummen.

‘Waarom draaide hij?’ vroeg Saar. ‘Er duwde toch niemand?’

Nout had het touweind al in zijn handen. Hij hield het omhoog en liet het uiteinde losjes hangen, en het uiteinde draaide.

‘Kijk,’ zei hij.

Oom Bijna nam het over en peuterde de laatste tien centimeter uit elkaar.

‘Dit is niet één touw,’ zei hij. ‘Het zijn drie touwen die om elkaar heen gedraaid zijn. Zo maak je een touw sterk. Maar hang er tachtig kilo aan, en die drie willen rechter gaan liggen. Ze draaien een klein beetje open. En als het touw opendraait, moet er iets anders meedraaien.’

‘De zak,’ zei Nout.

‘De zak. En als hij te ver is doorgedraaid, draait het touw hem gewoon weer de andere kant op. Daar blijft hij mee bezig tot iemand hem tegenhoudt.’

Jet wilde het zien. Ties gaf haar zijn bankhamer, en ze knoopte hem — die met T. PRINS in het staal — aan een stuk van hetzelfde touw en liet hem hangen.

De hamer draaide. Netjes de ene kant op, stil, en toen terug.

Buurvrouw Pot haalde een eind waslijn uit haar schuur. ‘Die komt terug,’ zei ze. Aan de gevlochten waslijn hing dezelfde hamer doodstil.

‘Dan doen we alles aan waslijn,’ zei Ties.

‘Waslijn houdt geen zeshonderd kilo,’ zei Jet.

‘En het helpt ook niet genoeg,’ zei Nout. Hij keek omhoog naar de haak. ‘Alles wat aan één punt hangt, kan draaien. Er is niets dat het tegenhoudt. Aan twee punten kan het niet.’

Oom Bijna stond stil met het uitgerafelde touweind in zijn hand.

‘Een tweede lijn,’ zei hij. ‘Dun, van de last naar beneden, in iemands hand. Dat heet een stuurlijn. Ik wist dat. Ik ben het vergeten. Dat is het vervelende aan dingen die je vergeet: je vergeet ook dat je ze wist.’

Ze deden het meteen. De waslijn aan de onderkant van de zak, het einde in Saars handen, en Saar achter de witte streep, want zelfs een stuurlijn houd je niet onder een last vast.

'Trekken.'

Tachtig kilo kwam los van de stoep, twee meter de lucht in.

De zak hing stil, zoals een lamp aan een plafond stil hangt. De blauwe letters DE VIER WINDEN bleven de hele tijd naar de overkant van de straat kijken.

'Ik voel hem trekken,' zei Saar. 'Hij wil.'

'Hou vast.'

'Ik hou vast. Het gaat vanzelf.'

Ze hield de lijn tussen twee vingers, met haar tong tussen haar tanden, en tachtig kilo wachtte boven de Molenstraat tot iemand er iets van zou zeggen.

Ties keek er langer naar dan iemand anders. Hij zei er niets over. Nog steeds niet.

Toen de zak weer op de stoep stond, deed Jet haar Proevenboek dicht.

'Hoe hard trok hij, Saar?'

Saar hield twee vingers op. 'Zo.'

'En als hij zeshonderd kilo weegt?' vroeg Jet.

Niemand antwoordde.

Ze ging het uitrekenen.

6. Iemand die nergens om vraagt

Geen proef. Wel een middag waarin alles wat Ties zegt verkeerd valt.

Na het middageten was er niets meer te doen.

Jet zat thuis achter de winkel met drie potloden en een lat en had gezegd dat ze niet gestoord wilde worden, wat bij Jet betekende dat ze het meende. Oom Bijna was in de smederij met drie rollen touw die hij naast elkaar op de werkbank had gelegd, en de zandzak lag bij de zadelmaker om gestikt te worden.

Ties zat op het muurtje voor het dorpshuis en dacht na over de doos krijt.

Dat was het ding dat hem niet losliet. Nout had één krijtje gevraagd. Eén. En de nieuwe meester was het schoolplein overgestoken, had de deur van het lokaal opengedaan en was teruggekomen met de hele doos. En daarna was hij naast hem blijven staan met die doos in zijn handen, voor het geval er nog iets gevraagd werd.

Er was niets meer gevraagd. De doos stond er nu nog, op het omgekeerde melkkrat van meneer Knol.

Woensdag had Ties drie keer ‘dat hoeft niet’ geteld. Hij wist zelf niet goed waarom hij dat had gedaan.

‘Iemand moet het doen,’ zei hij hardop.

Bout, die naast het krat lag, keek even op en legde zijn kop terug.

Om drie uur stonden ze te voetballen op het schoolplein: Ties, Nout, Saar en de twee neven van de slager, die logeerden. Het doel was het fietsenrek. In het doel stond een van de twaalf jonge kippen van Kip Drie, die van geen enkele bal onder de indruk was en er ook niet uit ging.

Toen ging de poort van het huis naast de school open en kwam meester Warnaar naar buiten met een lege doos onder elke arm.

Ties liet de bal liggen en rende erheen. Achter hem kwam, op drie passen afstand, De Generaal mee. Die liep sinds juli met hem mee en niemand wist waarom, ook Ties niet.

‘Meester!’

De meester zette zijn dozen netjes naast elkaar tegen de heg en draaide zich om.

‘Ties Prins,’ zei hij.

Dat was het gekke aan hem. Hij wist je naam meteen, en dan zei hij hem één keer terug alsof hij hem ergens opborg.

‘We voetballen,’ zei Ties. ‘Op het plein. Doet u mee?’

De meester keek naar het plein. Hij keek er langer naar dan nodig was voor een vraag waar je ja of nee op zegt.

‘Dat is aardig van je,’ zei hij. ‘Dat hoeft niet.’

‘Er is een doel,’ zei Ties. ‘Nou ja. Een fietsenrek.’

‘Ja,’ zei de meester.

‘En Nout kan keepen. Echt keepen. Hij vangt met één hand.’

‘Dat is fijn voor jullie.’

Ties wachtte op de rest.

Er kwam geen rest. De meester pakte zijn dozen weer op, liep het pad op en zei bij de deur ‘dank je wel’, precies even hard als alle andere keren.

Ties liep terug naar het rek.

‘Nou?’ vroeg Nout.

‘Hij komt niet.’

‘Nee,’ zei Nout.

‘Je zegt dat alsof je het wist.’

‘Ik wist het,’ zei Nout, en hij gooide de bal in.

Om vier uur probeerde Ties het opnieuw, en deze keer had hij het onderweg geoefend.

Hij zette zijn fiets tegen de heg, klopte aan en zei het in één keer op.

'Ik kan u het dorp laten zien. Op de fiets. Ik weet alles. De molen, de moestuin, de bladerhoek, de vijver waar we in januari op hebben geschaatst. Er loopt een gemetselde duiker onder de straat, zo hoog als je knie.'

De meester stond in de deur met een boek in zijn hand en zijn vinger tussen de bladzijden.

'Ik ben hier in het voorjaar geweest,' zei hij.

'Eén keer.'

'Ja.'

'Dan hebt u niks gezien.'

'Waarschijnlijk niet,' zei de meester.

En daarna zei hij niets meer. Hij bleef beleefd staan wachten tot Ties verder ging, want Ties was aan het woord geweest, en de meester was iemand die wachtte tot je klaar was.

'Nou?' zei Ties.

'Wat nou?'

'Wilt u dan niet?'

'Jawel,' zei de meester.

'Nou dan.'

De meester dacht erover na alsof het een som was. 'Maar dan moet jij een halve middag fietsen.'

'Ik fiets toch al.'

'Dat is heel aardig van je,' zei de meester. En hij zei het echt; dat was het vervelende eraan.

Toen deed hij de deur dicht. Niet hard. Niet onaardig. Gewoon dicht.

Ties stond met zijn fiets aan de hand op het tuinpad en keek naar het hout.

Bij de garage lag zijn vader onder de bestelbus van de bakkerij, met alleen zijn benen in het zicht.

‘Pa. Mag de nieuwe meester zaterdag komen kijken?’

‘Waarom?’

‘Omdat hij nergens heen gaat.’

Het bleef even stil onder de bus. Er klikte een sleutel.

‘Dan mag hij komen kijken,’ zei zijn vader.

Drie keer op één middag bij dezelfde deur is veel. Ties wist dat. Hij deed het toch.

‘Mijn vader heeft de garage,’ zei hij. ‘Aan de andere kant van de kerk. Er is een put waar je onder een auto kunt staan.’

‘Een smeerput,’ zei de meester.

Ties keek op. ‘Kent u dat woord?’

‘Hoe diep is die?’

‘Anderhalve meter.’

‘Dan sta je er rechtop in.’

‘Ja!’ zei Ties. Hij voelde het gaan. Hij voelde het echt gaan. ‘En er is een brug die hem optilt. En een compressor. En op zaterdag is er niks te doen, dus dan kan het.’

‘Nee,’ zei de meester.

Ties bleef staan met zijn mond half open.

‘Ik heb het gevraagd,’ zei hij. ‘Aan mijn vader. Net. Hij zei dat het mocht.’

‘Dat is heel aardig van hem.’

‘Dus u komt.’

‘Nee,’ zei de meester nog een keer. Hij zei het zacht en hij meende het. ‘Dan is het zijn zaterdag.’

‘Maar hij zei ja.’

‘Ja,’ zei de meester. ‘Dat zeggen mensen.’

En hij bedankte Ties voor het vragen, en deed de deur dicht.

Ties ging op de eikenhouten bank onder de derde boom van het schoolplein zitten, naast het scheve kippenhok, en telde.

Woensdag: drie keer dat hoeft niet. Vandaag: drie keer nee.

Zes.

Achter hem scharrelden de jonge kippen door het gras alsof het plein van hen was, wat ze zelf ook vonden.

Ties snapte er niets van. Hij had in zijn hele leven nog nooit iemand ontmoet die drie keer nee zei tegen voetballen, fietsen én een smeerput. Dat kon niet. Dat bestond niet.

Saar kwam langs met haar boekje.

'Hoe vaak heb je het gevraagd?' zei ze.

'Drie keer.'

'En hoe vaak heeft hij jou iets gevraagd?'

Ties dacht na.

'Nul.'

Saar schreef het op en klom het hek over.

Om kwart voor zes stond de doos krijt er nog steeds, op het melkkrat, met een dun laagje stof erop. Ties nam hem mee. Niet om iets te vragen. Gewoon omdat een doos krijt van school is en niet van de stoep.

De deur ging open. In de gang, tussen de trap en de kamerdeur, stond de piano nog precies waar de verhuizers hem hadden neergezet. En tegen de kast aan, met zijn kop op zijn poten, lag Bout. Die had er geen enkele moeite mee gehad.

'Uw krijt,' zei Ties.

'Dank je wel.'

Ties draaide zich al om. En toen zag hij, boven op de kast, de twee koperen kandelaars met twee witte kaarsen erin.

‘Hebben die ooit gebrand?’ vroeg hij.

En daar ging het mis.

De meester deed de deur wijd open. Dat had hij die hele middag niet gedaan.

‘Nooit,’ zei hij. ‘Ze zitten erin omdat het anders leeg staat. Vroeger had je ze nodig, want er hing geen licht boven een piano; je moest je muziek kunnen zien. Mijn oma heeft ze er nooit in aangestoken. Ze zegt: wie een kaars boven een houten kast laat branden, heeft er maar één keer een.’

Hij zette de doos krijt op de trap, klapte de klep over de toetsen open en tilde het paneel daarboven uit de kast.

‘Kijk hier eens.’

Ties keek. Binnenin, achter een lat, stond een rij houten hamertjes met grijze viltkopjes, netjes naast elkaar, allemaal even grijs.

De meester drukte één toets in en hield hem vast. Een hamertje kwam omhoog, sloeg tegen drie snaren tegelijk en sprong meteen terug, alsof het zich had gebrand.

‘Het slaat en het gaat meteen weg,’ zei de meester. ‘Als het blijft liggen, hoor je niets meer. Achtentachtig toetsen, en achter elke toets zit dat.’

De toon liep de gang door en de trap op en bleef daar hangen. Hij klonk niet mooi. Hij klonk als iets dat te lang in een gang had gestaan.

‘Voel eens,’ zei de meester.

Ties legde zijn hand op het ijzer binnenin. Het was koud, veel kouder dan de rest.

‘Alle snaren samen trekken zo hard dat geen enkele houten kast dat houdt,’ zei de meester. ‘Daarom zit hier een ijzeren raam in. Dat is het zwaarste stuk dat erin zit. Daar zit het grootste deel van jullie zeshonderd kilo.’

Het was een machine, dacht Ties. Hij had er de hele week naar staan kijken en hij had het niet gezien. Het was gewoon een machine, met stangen en veren en hefbomen, in een kast met was erop.

‘Hij komt in de bovenzaal,’ zei Ties.

‘Als het lukt,’ zei de meester. ‘Het hoeft niet.’

En daarna praatte hij twee minuten over hoe een piano klinkt in een zaal met een houten vloer en drie hoge ramen: dat de vloer meedoet, dat de balken meedoen, dat je een toon in zo’n zaal nog hoort als je hem al bijna vergeten bent, en dat je in een gang net zo goed op een tafel kunt slaan.

Ties zei niets. Hij begon iets door te krijgen, al wist hij nog niet precies wat.

‘Van wie is hij geweest?’ vroeg hij.

‘Van mijn oma.’

De meester ging op de onderste traptree zitten, en Ties wist op dat moment nog niet dat hij daar voorlopig niet meer vanaf zou komen.

‘Ze heeft hem gekocht toen ze negentien was. Op een veiling in de stad, zeventig jaar geleden. Ze had er drie jaar voor gespaard met naaiwerk, en ze is er alleen heen gegaan, en ze was de enige vrouw in die zaal die bood.’ Hij zei het zonder er trots bij te doen, alsof hij het gewicht van een balk

noemde. ‘Aan de kandelaar hing een kartonnen kaartje met een nummer erop. Verder stond er niets bij. Ze weet tot vandaag niet waar hij vandaan komt. Dat vroeg je toen niet.’

‘Vraagt u het nou nog?’

‘Aan wie?’

Daar had Ties geen antwoord op.

‘Ze heeft erop gespeeld tot dit voorjaar,’ zei de meester. ‘Toen is ze verhuisd. Een flatje in de stad, driehoog, met een lift. Ze heeft de lift zelf opgemeten met de rolmaat van mijn opa, twee keer, en toen zei ze: één meter tien bij tachtig, dus de piano gaat niet mee. Zo doet ze dat. Ze meet eerst en ze vindt er daarna iets van.’

‘Vond ze het erg?’

‘Ze zei dat een piano geen kachel is waar je bij moet blijven zitten.’ De meester glimlachte een klein stukje. ‘Ze is negenentachtig. Ze weet alles nog en ze zegt alles nog. Ik ga er om de veertien dagen heen, met de bus, en ze vraagt elke keer of ik mijn schoenen wel goed onderhoud.’

‘Speelt ze nog?’

‘Op het tafelblad. Met haar vingers, op het hout. Ze zegt dat ze het dan nog hoort.’

Buiten sloeg de kerkklok zes uur.

Ties hoorde het wel, ergens.

‘Ik heb haar geschreven dat er in het dorpshuis een draaitrap zit,’ zei de meester. ‘Ze schreef terug dat draaitrappen zijn bedacht door mensen die nooit iets naar boven hebben hoeven dragen.’

Ties lachte. De meester keek verbaasd op, alsof hij was vergeten dat er iemand in de gang stond, en toen lachte hij zelf ook, kort.

‘Hij is drie keer verhuisd,’ zei hij. ‘Van die zaal in de stad naar haar eerste huis. Van dat huis naar het huis met de grote kamer. En eergisteren hierheen. Een piano houdt daar niet van. Elke keer zakt hij een beetje.’

Toen ging hij op zijn knieën liggen, haalde een zaklamp uit de kast in de gang en scheen onder de kast, bij het kastje met de twee pedalen.

'Kijk, hier. Deze stang duwt tegen een lat, en die lat tilt alle dempers tegelijk van de snaren af. Als je die stang een halve centimeter verkeerd zet —'

'Ik moet naar huis,' zei Ties.

De meester hield midden in zijn zin op.

'Natuurlijk,' zei hij. Hij stond op en veegde zijn knieën af. 'Natuurlijk.'

Hij liep met Ties mee naar de deur, en bij de deur deed hij zijn mond open en deed hem weer dicht.

'Dank je wel voor het krijt,' zei hij.

Ties bleef bij het hek nog even staan, met zijn hand op de klink, omdat er nog iets moest komen.

Er kwam niets.

Thuis was het tien over zes en stond het eten al op tafel.

'Waar was jij?' vroeg zijn moeder.

'Bij de meester. Ik moest een doos krijt terugbrengen en toen kon ik niet meer weg.'

Zijn moeder keek hem aan alsof dat een gekke zin was, en dat was het ook.

Hij vertelde het hele verhaal. Het voetballen, het fietsen, de smeerput, en dat hij daarna twintig minuten in een gang had gestaan bij een man die niet meer ophield over hamertjes en dempers en een oma van negenentachtig die op een tafelblad speelt.

'Waarom vraagt hij nooit wat?' vroeg Ties.

Zijn vader legde zijn mes neer.

'Omdat hij denkt dat het lastig is,' zei hij. 'Dat denken meer mensen.'

Ties dacht daarover na, en over de doos krijt op het krat, en over iemand die 'jawel' zegt en toch de deur dichtdoet.

‘Vraag jij wel eens wat?’

Het bleef aan de andere kant van de tafel een hele tijd stil.

‘Niet zo vaak,’ zei zijn vader ten slotte. ‘Nee.’

En daar wist Ties even niets op te zeggen, en dat gebeurde hem bijna nooit.

7. De tabel

Geen proef. Wel drie bladzijden vol getallen.

De winkel ging om zes uur dicht. Daarna was de keuken erachter het stilste plekje van Knotwilg, en dat was precies wat Jet die vrijdagavond nodig had.

Ze had drie potloden geslepen en de lat rechtgelegd, en het eerste blad was al voor de helft vol. Bovenaan stond in blokletters: WAT HANGT ER AAN.

Haar moeder liep in en uit met pakken lucifers en dozen zeep en zette ze op de plank, zoals elke vrijdagavond.

‘Mag ik meekijken,’ vroeg ze, ‘of moet ik doen alsof ik het niet zie?’

‘Je mag meekijken,’ zei Jet. ‘Als je vragen stelt.’

Dat was het handige aan haar moeder. Die vroeg altijd precies datgene waar Jet zelf overheen las.

‘Zeshonderd kilo,’ zei Jet, en ze tikte met haar potlood op het eerste getal. ‘Dat zeiden de verhuizers. Ze zeiden er meteen bij dat hun lijst altijd klopt.’

‘En klopt hij?’

‘Geen idee. Je krijgt een piano niet op een bascule.’ Ze schoof haar duim omlaag. ‘Maar er hangt straks meer aan die haak dan alleen de piano. Twee brede banden waar de kast in komt te hangen. Een juk om die banden uit elkaar te houden, anders knijpen ze de zijkanten samen. Bij elkaar twintig kilo.’

‘Zeshonderdtwintig dus.’

‘Zeshonderdvijftig,’ zei Jet.

Haar moeder keek op van de zeep.

‘Ik rond naar boven af,’ zei Jet. ‘Altijd. Een getal dat te groot is, doet niemand kwaad.’

Ze sloeg het blad om. Bovenaan het tweede stond: DE BALK.

‘Nu wordt het leuk,’ zei ze.

‘Dat zei je vorig jaar over de duiker ook.’

‘Dat wás ook leuk.’ Jet legde de lat op tafel, met een derde deel over de rand. ‘Kijk. Zo steekt hij uit de muur. Buiten anderhalve meter, binnen drie meter, tot in de dwarsbalk. Ties had het met zijn armen gemeten, maar armen zijn geen rolmaat, dus ik heb het vanochtend overgedaan toen de ladder er nog stond. Honderdvijfenveertig buiten en drie meter tien binnen.’

‘En dan schrijf je op honderdvijfenveertig en drie meter tien.’

‘Nee. Honderdvijftig en drie meter.’ Jet zag het gezicht van haar moeder. ‘De ene naar boven, de andere naar beneden. Zo komt er een groter antwoord uit dan wat het echt is. Als het groter mag zijn, is het veilig.’

Ze legde een gewichtje van tweehonderd gram op het stukje lat dat over de rand stak, en zette haar wijsvinger op het andere eind.

‘De rand van de tafel is de muur. Dat is het draaipunt. Binnen is de balk twee keer zo lang als buiten, dus mijn vinger hoeft maar de helft te doen van wat er aan de buitenkant hangt.’ Ze duwde. Het gewichtje bleef precies waar het lag. ‘En dat is wat die pen met die ene spie doet. Die houdt de binnenkant naar beneden.’

‘Dus die spie moet driehonderdvijfentwintig kilo tegenhouden.’

Jet grijnsde. ‘Dat dacht ik eerst ook.’

Ze draaide het blad om zodat haar moeder mee kon lezen.

‘Aan de haak hangt zeshonderdvijftig. Maar aan de balk hangt meer. Het touw loopt over de schijf en gaat aan de andere kant weer naar beneden, en daar trekt iemand aan. Die trekt net zo hard als de last weegt, want anders komt er niks omhoog. Twee einden dus, allebei zeshonderdvijftig. En het blok houdt ze allebei vast.’

Het bleef even stil bij de plank met zeep.

‘Dertienhonderd,’ zei haar moeder.

‘Dertienhonderd.’ Jet zei het bijna vrolijk. ‘Daar was ik eerst nooit op gekomen. Ik dacht: er hangt een piano aan, dus er hangt een piano aan.’

‘En de spie?’

‘De helft van dertienhonderd. Zeshonderdvijftig.’ Ze schreef het op. ‘En de muur draagt ze allebei bij elkaar. Negentienhonderdvijftig. Dat rond ik af op tweeduizend kilo, en dat staat op een muur die er negentig jaar staat.’

Haar moeder ging op de hoek van de tafel zitten, wat ze anders nooit deed.

‘En dat vind jij een leuk getal.’

‘Ik vind het een eerlijk getal,’ zei Jet. ‘Er is één ding dat ik niet kan uitrekenen, en dat is of dat eiken hout het houdt. Daar heb ik geen som voor.’

Onderaan het tweede blad schreef ze in blokletters VRAGEN AAN OOM BIJNA, en daaronder één regel: *houdt de balk dertienhonderd?*

Toen sloeg ze het derde blad open, en dat was het blad waar ze naartoe had gewerkt.

‘Nou komt het probleem,’ zei ze. ‘Vanochtend hingen er drie mensen aan tachtig kilo. Dat is zesentwintig komma zes per persoon. Ik reken met vijfentwintig, want je moet het ook nog een minuut volhouden.’

‘Vijfentwintig kilo per mens.’

‘Zeshonderdvijftig gedeeld door vijfentwintig is zesentwintig.’ Jet keek op. ‘Zesentwintig mensen aan één touw in de Molenstraat.’

‘Zoveel mensen heb je in dit dorp zo bij elkaar.’

‘Niet aan één touw. Dan trekken ze niet meer, dan wachten ze op elkaar.’

Ze stond op, liep de donkere winkel in en kwam terug met de weegschaal van de toonbank, de koperen, met de twee schalen en het bakje met gewichtjes. Ze zette hem tussen de zeep en het blad met getallen in.

‘Kijk.’ Ze legde een kilo op de linkerschaal. Die zakte en bleef beneden. ‘Dat is de piano. En nu de andere kant.’

Ze zocht gewichtjes bij elkaar tot er negenhonderd gram op de rechterschaal lag. Er gebeurde niets.

‘En nu til ik geen duizend gram op,’ zei Jet. ‘Ik til honderd.’

Ze legde er een gewichtje van honderd gram bij. De twee schalen kwamen precies gelijk te hangen. Toen tikte Jet er met één vinger tegen. De rechterschaal ging met een klap naar beneden en de linker sloeg omhoog.

‘Hij klapt wel hard,’ zei haar moeder.

‘Er zit niks onder dat schaaltje,’ zei Jet, en ze schreef verder. ‘Dat is dus een tegenwicht. Aan de ene kant de last, aan de andere kant een bak met stenen, en de mensen hoeven alleen het verschil te doen.’

‘En hoe groot maak je dat verschil?’

‘Veertig kilo.’

‘Waarom veertig?’

Jet had dat antwoord al klaar, want die vraag had ze zichzelf om vier uur die middag ook gesteld, met haar potlood tussen haar tanden.

‘Twee mensen trekken vijftig. Met veertig hebben ze dus nog iets over, en dan doe ik er nog twee mensen bij, want het is geen zandzak meer.’ Ze telde het op haar vingers na. ‘Vier.’

‘En waarom geen tien? Dan hoeft er maar één te trekken.’

‘Omdat tien te dicht bij de last komt te liggen.’ Jet schudde haar hoofd. ‘Dan staat alles stil en krijg je hem niet eens in beweging. Bij veertig weet ik zeker dat hij loopt.’

Toen tekende ze de tabel.

Vier kolommen, met de lat getrokken, en de koppen in blokletters: LAST. TEGENWICHT. VERSCHIL. MENSEN. En daaronder vier regels: de zandzak van tachtig kilo van die ochtend, de kist van tweehonderd die Oom Bijna morgen wilde hijsen, vierhonderd voor het geval ze iets tussendoor moesten, en helemaal onderaan zeshonderdvijftig.

Achter tachtig kwam geen tegenwicht, en vier mensen — ‘we hadden er vanochtend vier moeten hebben, geen drie’. Achter tweehonderd kwam honderdzestig, verschil veertig, vier mensen. Achter vierhonderd: driehonderdzestig, veertig, vier. Achter zeshonderdvijftig: zeshonderdtien, veertig, vier.

Jet legde haar potlood neer en keek naar de laatste kolom.

‘Wat je er ook aan hangt,’ zei ze, ‘het zijn altijd vier mensen. Daar ben ik het trotst op.’

Haar moeder las het van boven naar beneden en van beneden naar boven.

‘Dat is knap,’ zei ze, en ze zei het niet zoals volwassenen dat zeggen als ze iets anders bedoelen.

Onder de tabel schreef Jet nog één regel, want eerlijk zijn hoorde er ook bij: *boven de driehonderd kilo past het tegenwicht niet meer in een bak. Dan moeten we iets anders.* Zeshonderdtien kilo klinkers waren tweehonderdvierenveertig stuks, en zo’n bak bestond niet.

‘En naar beneden?’ vroeg haar moeder, terwijl ze de weegschaal weer optilde.

‘Naar beneden gaat vanzelf,’ zei Jet. ‘Dat is het makkelijke.’

‘Dan ga jij nu naar bed,’ zei haar moeder, ‘want het is over elven en morgen is het zeven uur.’

Om zeven uur stond de bakfiets voor de winkel, met de vier kratten erin en de blikken trommel met de molen op het deksel bovenop.

Eenendertig hokken. Drieëntwintig in Knotwilg en acht aan de kant van Zwaneveen, die hun eieren in de kist bij het hek van meneer Aalbers zetten. Ties reed, Nout tilde, Saar rende de erven op en Jet hield het kasboek bij, met de vier kolommen en tien cent per ei voor iedereen.

Bij het hek van meneer Aalbers stonden negen doosjes in de kist, en er hoorden er acht in.

Jet sloeg het kasboek open. Op de binnenkant van de kaft stonden twee woorden in haar eigen handschrift: *Eerst vragen.* Ze schreef het negende doosje in de kolom KLOPT NIET en zette er een vraagteken achter, en dat vraagteken bleef daar staan tot half tien.

Om half tien stond de bakfiets voor de slager en werd de stoep de drukste plek van het dorp, zoals elke zaterdag.

‘Wie heeft er negen doosjes in die kist gezet?’ vroeg Jet.

‘Ik,’ zei de man van de Zwaneveenseweg. ‘Mijn zus heeft er sinds vorige week ook drie lopen.’

Jet streepte het vraagteken door en schreef zijn naam erachter.

Saar zat intussen op de onderste tree van de slager, met haar boekje op haar knieën, naast de oude mevrouw, die zoals altijd haar eigen stoel had meegebracht. De oude mevrouw was zesentachtig en wist alles wat Knotwilg vergeten was.

‘Van wie was het pakhuis?’ vroeg Saar.

‘Van een graanhandel uit de stad. Hier stond alleen het pakhuis.’ De oude mevrouw hield haar kopje met twee handen vast. ‘De zakken gingen door dat gat naar binnen, dat middelste. Toen was dat nog geen raam.’

Saar schreef zo hard dat haar potlood door het papier ging. Ties gaf Jet een por in haar zij.

‘Dat had Oom Bijna dus goed,’ zei hij.

'Wat lag er boven?' vroeg Saar.

'Graan, kind. Wat dacht je.' Er kwam een klein lachje. 'En daar waar nu die keuken is, woonde de knecht met zijn vrouw en vier kinderen. Twee kamers. Ze hingen de was op het platte dak.'

'En toen?'

'Toen ging de handel weg en was er een grote lege zaal, en een dorp weet altijd wel raad met een lege zaal.' De oude mevrouw dacht na. 'Vergaderingen. De zangvereniging op donderdagavond. Daar heeft ook een piano gestaan.'

'Dan komt er weer een,' zei Ties.

'Als hij door dat gat past,' zei buurvrouw Pot, die met de koekjestrommel langskwam. 'Ik heb dat gat gezien en ik ben die trap op geweest, en van die twee vind ik de trap het ergste.'

Toen kwam de slager met de kan langs, en daarna ging het over het schoolplein en de jonge kippen die daar niet meer weg te branden waren.

Saar schreef *piano* in haar boekje, tussen *zangvereniging* en *donderdagavond*, en sloeg de bladzijde om.

Aan de overkant liep meester Warnaar langs met een stapel boeken tegen zijn borst. De slager riep of hij koffie wilde. De meester bleef staan, zei 'dat hoeft niet, dank u wel' en liep door.

Mensen die iets echt niet erg vinden, zeggen het één keer, dacht Jet.

Toen dacht ze aan haar drie bladen, die opgevouwen in haar jaszak zaten. Ze hadden daar de hele ochtend gezeten. Niemand had ernaar gevraagd.

Om elf uur stond Oom Bijna op het erf een bak te maken.

Het was een vierkante bak van planken met twee ijzeren ogen aan de bovenrand, en hij zat er op zijn knieën de bodem van vast te schroeven. Naast de schuifdeur lag een stapel oude klinkers.

'Vierenzestig,' zei meneer Knol, die op zijn omgekeerde melkkrat zat.

'Dat is genoeg,' zei Oom Bijna.

‘Vijfenzestig,’ zei meneer Knol even later. Hij pakte zijn zakdoek.

Jet haalde de drie bladen uit haar zak en vouwde ze open op de werkbank, en op de tweede bladzijde legde ze haar vinger bij de regel onderaan.

‘Ik heb één vraag,’ zei ze. ‘Aan die balk hangt straks dertienhonderd kilo. Niet zeshonderdvijftig. Dat is de last plus het touw waar we aan trekken.’

Oom Bijna kwam overeind, veegde zijn handen aan zijn stofjas af en keek naar het getal alsof hij het een hand wilde geven.

‘Alle moeren en bouten,’ zei hij zacht. ‘Dat had ik je moeten vertellen.’

‘Ik had het zelf ook kunnen bedenken.’

‘Je hébt het zelf bedacht.’ Hij trok een dik boek onder de werkbank vandaan, vet en gerafeld, met voorin de naam van zijn vader en achterin bladzijden vol tabellen.

‘Eiken balk,’ zei hij, en zijn vinger liep een kolom af. ‘Vierentwintig bij vierentwintig. Anderhalve meter uit de muur.’ Hij tikte op een getal. ‘Tweeëntwintighonderd.’

‘Dan is er negenhonderd over,’ zei Jet meteen.

‘Dat is er.’ Oom Bijna keek nog even naar het boek voordat hij het dichtsloeg. ‘Dit is niet mijn tabel. Dit is een tabel van mensen die het al honderd jaar narekenen. Daar is niks aan bedacht en daarom klopt hij.’

Hij ging weer op zijn knieën bij de bak. Bout kwam met een verfkwast aanlopen, die niemand had gevraagd, en legde die netjes voor de bak neer.

‘Lees de rest maar voor,’ zei Oom Bijna zonder op te kijken. ‘Ik heb hier schroeven in mijn mond.’

Jet las de laatste kolom voor. Vier. Vier. Vier. Vier.

Nout stond met een eind touw over zijn schouder te luisteren. Hij keek naar die kolom en verder naar niets, en knikte één keer.

‘Vier kan ik neerzetten,’ zei hij. ‘Achter de streep.’

‘En hoe zwaar wordt die kist van vanmiddag?’ vroeg Saar.

‘Tweehonderd,’ zei Jet. ‘Tegenwicht honderdzestig. Vierenzestig klinkers van tweeëneenhalve kilo.’

‘Vierenzestig,’ zei meneer Knol tevreden, en toen keek hij nog een keer naar de stapel, en toen zei hij niets meer.

Ties boog zich over de werkbank en las de tabel van boven naar beneden, met zijn vinger erbij, zoals hij alles las.

‘Klopt het?’ vroeg Ties.

‘Het klopt,’ zei Jet.

Ze had het drie keer nagekeken. Ze had het alleen niet láten nakijken.

8. De tuinbank

Proef 82. Met tegenwicht. Uitkomst: tweehonderd kilo omhoog. En daarna heel snel omlaag.

‘Honderdvierennegentig,’ zei vader Mulder.

Ties legde er nog een steen bij. De naald van de bascule kroop een stukje verder.

‘Honderdachtennegentig.’

Nog een steen. De naald schoot voorbij het streepje en kwam schommelend terug.

‘Tweehonderdvijf. Haal die er maar weer uit.’

Ties viste hem eruit en zocht in de berg stenen tot hij een platte vond, zo eentje die je aan het strand zou pakken om te keilen.

‘Tweehonderd,’ zei vader Mulder. ‘Op de kilo.’

Het was zaterdagmiddag twee uur, en op de stoep voor het dorpshuis stond een houten kist vol stenen. Ties had hem zelf uit de garage gereden. Het was een kist waar vroeger motoronderdelen in gingen, met dikke hoeken en een deksel dat er niet meer op zat, en Nout had er twee brede banden omheen gelegd en het juk erover.

Boven hun hoofden hing de takel er heel anders bij dan de dag ervoor.

Aan het eind van de balk zat het blok met de nieuwe schijf en de zwarte haak. Vlak bij de muur, waar de balk uit de gevel stak, had Oom Bijna een strop van dik touw om het hout geslagen, en daarin hing een tweede blok. Het touw liep van de haak omhoog over de eerste schijf, een klein stukje schuin naar de muur toe, over de tweede schijf, en daarna kaarsrecht naar beneden langs de gevel.

‘Waarom twee?’ had Saar die ochtend gevraagd.

‘Omdat ze elkaar anders tegenkomen,’ had Oom Bijna gezegd. ‘Een kist die omhoogkomt en een bak die naar beneden zakt, op precies dezelfde plek. Dat wil je één keer meemaken en daarna nooit meer.’

Onder aan dat touw hing de bak: een vierkante kist van planken met twee ijzeren ogen aan de bovenrand. Ze hadden hem ‘s ochtends leeg omhooggetrokken, en nu hing hij bijna vier meter hoog, vlak onder de dorpel van het middelste raam.

Hij moest vol.

De klinkers kwamen van het erf van de smederij, in twee vrachten van tweeëndertig, over de klinkers van de Molenstraat, wat klonk alsof de kruiwagen de hele weg klaagde. Daarna moesten ze de draaitrap op. Achttien treden, drie bochten.

‘Twee tegelijk,’ zei Nout. ‘Niet drie.’

‘Ik kan er drie.’

‘Twee.’

Dus liep Ties achttien treden op met twee klinkers tegen zijn buik, drie keer draaiend om de spil, en toen weer naar beneden, en nog eens, en nog eens. Boven stond Saar in het middelste raam en liet de klinkers een voor een in de bak zakken.

Meneer Knol zat beneden op de onderste tree en telde ze als ze langskwamen.

‘Achtentwintig,’ zei hij. ‘Negenentwintig.’

‘Vierentwintig,’ zei Saar boven.

‘Dat kan niet.’

‘Ik tel wat erin gaat.’

‘Ik tel wat erlangs gaat,’ zei meneer Knol, en hij pakte zijn zakdoek.

Het duurde tot ver na drie uur. Ties’ onderarmen deden pijn op een plek waarvan hij niet wist dat je daar spieren had, en De Generaal liep de hele middag drie passen achter hem aan, alsof hij toezicht hield.

‘Drieënzestig,’ zei Saar boven.

‘Vierenzestig,’ zei meneer Knol beneden.

Het bleef even stil in de trap.

Toen kwam Bout de gang uit met een klinker in zijn bek, die hij netjes voor de voeten van Oom Bijna neerlegde. Ties bracht hem alsnog naar boven.

‘Vierenzestig,’ zei Saar.

‘Telt dat?’ vroeg Ties.

Jet dacht erover na, langer dan nodig was.

‘Nee,’ zei ze. ‘Hij bracht wat we nodig hadden. Maar niemand had het gevraagd.’

‘Dat is dus precies wat we nodig hadden.’

‘Vijf uit honderd,’ zei Jet, en ze schreef niets op.

De bak hing nu vol tegen de gevel, en het touw stond strak van de bak naar boven. Honderdzestig kilo. Vierenzestig klinkers van tweeëneenhalf.

‘En waarom moet dat er nou aan hangen?’ vroeg Saar, die intussen weer beneden was zonder dat iemand haar de trap af had zien komen.

Jet had haar drie bladen al open op de vensterbank liggen.

‘Omdat je straks zonder tegenwicht zesentwintig mensen aan dat touw nodig hebt,’ zei ze. ‘Met tegenwicht vier. De bak doet honderdzestig van de tweehonderd. Wij doen de veertig die overblijft.’

‘Veertig,’ zei Ties. ‘Dat is niks.’

‘Dat is precies de bedoeling.’

Nout haalde het krijtje uit zijn broekzak en trok de streep over de stoep nog een keer over, want er was de hele middag overheen gelopen. Drie meter uit de gevel, van de ene stoeprand naar de andere. Daarna stuurde hij iedereen erachter die er niet hoorde te staan, en dat waren er nogal wat, want half Knotwilg had op zaterdagmiddag niets beters te doen.

Ook meneer Knol.

Meneer Knol had die ochtend zijn tuinbank meegenomen, achter op de aanhanger van vader Prins, en hem samen met Ties op de stoep gezet, anderhalve meter uit de gevel, precies daar waar de zon niet kwam. Sinds de Verf-o-maat zat hij overal op een omgekeerd melkkrat, en dat was hij zat.

Het was een donkergroene bank met een hoge rug en dikke planken en een zitting die in het midden doorzakte.

'Die heeft mijn vader gemaakt,' had hij gezegd toen ze hem droegen. 'Toen ik zes was.'

Hij had er de hele middag op gezeten. Nu stond hij op, liep de drie meter naar achteren, zette zijn melkkrat neer en ging erop zitten met zijn knieën bijna tot aan zijn kin. Van daaraf keek hij naar zijn lege bank.

Aan de bank dacht niemand. Ook Nout niet. Nout dacht aan mensen, en dat waren er op dat moment eenendertig, en die stonden allemaal achter de streep.

Waar de bank stond, had Nout vrijdag zelf gestaan om recht omhoog te kijken.

'Meester Warnaar?' vroeg Saar.

'Ik heb het gevraagd,' zei Ties. 'Hij zei dat het niet hoefde.'

'Zeven,' zei hij er zachtjes achteraan, maar dat was tegen niemand.

Ze gingen aan het touw staan: vader Prins vooraan, dan de slager, dan vader Mulder, dan Ties. Het eind liep schuin over de stoep omhoog naar de onderkant van de bak, en zij stonden ruim achter de krijtstreep, waar Nout ze wilde hebben.

'Niet onder de bak,' zei Nout. 'Schuin ervandaan. Als er iets loskomt, komt het naar beneden en niet naar jullie toe.'

'Om de boom?' vroeg vader Prins.

'Hoeft niet,' zei Oom Bijna. 'Veertig kilo houd je met je handen.'

Saar had het eind van de waslijn van buurvrouw Pot in haar handen, ook achter de streep. De lijn hing los langs de kist naar beneden.

‘Trekken,’ zei Oom Bijna.

Ties zette zich schrap en trok, en er gebeurde iets wat hij niet had verwacht.

Het gíng gewoon.

Vier man liepen achteruit de Molenstraat in en de kist met tweehonderd kilo stenen kwam van de stoep los alsof iemand hem van bovenaf een handje hielp. Ties voelde het touw in zijn handen en het was niet zwaar. Het was een emmer water. Achter hem zakte de bak langs de gevel naar beneden.

‘Kijk eens aan,’ zei vader Mulder. ‘Kijk eens aan.’

De kist steeg. Hij draaide niet. Hij hing aan de zwarte haak met zijn twee banden en zijn juk en hij bleef de hele weg omhoog dezelfde kant op staan, want onderaan hing de waslijn en achter de streep stond Saar.

Halverwege kwamen de bak en de kist elkaar tegen, een halve meter uit elkaar, precies zoals het bedacht was.

‘Hou maar,’ zei Oom Bijna.

Ze hielden vast. De kist hing stil, twee en een halve meter boven de stoep, onder de negentig jaar oude balk, en er gebeurde helemaal niets. Dat was het mooie eraan.

Ties keek achterom naar Jet.

Jet stond achter de streep met haar bladen in haar hand, en ze keek naar de hangende kist met een gezicht dat Ties nog nooit bij haar had gezien. Bij Jet klopte er altijd wel iets. Dit was iets anders. Dit was iets wat ze op vrijdagavond in een keuken had opgeschreven, en nu hing het in de lucht.

‘Vier mensen,’ zei Nout. ‘Zoals het er stond.’

‘Zoals het er stond,’ zei Jet.

‘En nu?’ vroeg de slager.

‘Nu laten we hem weer zakken,’ zei Oom Bijna. ‘Rustig aan. Hand over hand.’

Ties liet het touw door zijn vuisten lopen.

De eerste halve meter was mooi. De kist zakte zoals een emmer in een put zakt, en de bak ging langs de gevel omhoog, en de slager zei iets over de kermis in Zwaneveen en vader Mulder lachte erom.

De tweede halve meter was ook mooi.

Daarna merkte Ties dat hij zijn handen dichtkneep, en hij wist niet precies wanneer hij daarmee begonnen was.

Het touw trok niet harder. Het liep harder.

'Iets rustiger,' zei vader Prins.

'Ik doe niks,' zei de slager.

Dat was het gekke: niemand deed iets, en toch ging het sneller. Het touw kroop niet meer door Ties' vuisten, het schoof, en toen het schoof begon het te branden, en Ties deed wat je doet als iets brandt: hij greep steviger. Dat hielp niks. Vier paar handen grepen steviger en het touw liep gewoon door alsof er niemand aan hing.

'Los!' riep Nout. 'Loslaten! Allemaal!'

Ze lieten los.

De laatste anderhalve meter deed de kist alleen, en hij deed het in een tel.

Er kwam geen klap. Er kwamen er twee. De eerste toen tweehonderd kilo stenen op de rug van de tuinbank van meneer Knol terechtkwam. De tweede toen de bank op de stoep terechtkwam, en toen was het geen bank meer.

Boven aan de gevel schoot de bak omhoog, tikte tegen de muur, bedacht zich en kwam weer naar beneden. Twee klinkers wipten eruit en kletterden op de lege stoep. De waslijn lag al op de grond; Saar had hem losgelaten zonder dat iemand het haar had hoeven zeggen.

Toen werd het stil zoals het alleen stil kan zijn in een straat waar net iets kapot is gegaan.

Ties keek naar de streep.

Iedereen stond erachter. Hij telde ze. En toen telde hij ze nog een keer, en dat was iets wat hij nooit deed.

Eenendertig.

Vader Prins liep langs Nout, legde zijn hand even op zijn schouder en zei niets. Nout haalde het krijtje uit zijn broekzak.

‘Ik trek hem opnieuw,’ zei hij. ‘Er is stof overheen.’

Oom Bijna liep de streep over met zijn hoed al in zijn hand.

Ties wachtte tot hij ‘Bijna’ zou zeggen. Hij zei het niet.

‘Meneer Knol,’ zei Oom Bijna. ‘Komt u maar kijken. U mag alles zeggen wat u wilt zeggen.’

Meneer Knol stond op van zijn melkkrat. Hij liep naar de stoep en bleef bij de brokstukken staan met zijn zakdoek in zijn hand, en hij zei helemaal niets.

Toen ging hij op zijn hurken zitten bij de middelste plank, die dwars was gebroken, en hij keek naar de breuk zoals je in een boomstronk kijkt. In het verse hout liepen laagjes verf, dun als velletjes, het ene laagje net iets donkerder groen dan het andere.

'Negen,' zei hij.

Hij keek nog eens.

'Tien.'

'Wat tien?' vroeg Saar.

'Tien keer geverfd.' Meneer Knol wees met zijn pink. 'Mijn vader schilderde hem elke keer dat er verf overbleef van iets anders. Dan werd het weer een ander groen. Dat zie je pas als hij doormidden is.'

Hij kwam overeind, klopte zijn knieën af en keek naar de rest.

'Hij zakte door in het midden,' zei hij. 'Al veertig jaar. Dat is nu ook opgelost.'

Aan de overkant ging het hek van buurvrouw Pot open. Ze kwam de straat over met de koekjestrommel onder haar arm, alsof ze die de hele middag al klaar had staan, wat ook zo was.

'Ik zeg niks,' zei ze.

Ze zette de trommel op het muurtje en deed het deksel eraf.

'Ik zeg alleen dat ik tweeënzestig jaar in deze straat woon en dat ik nog nooit een bank zoiets heb horen zeggen. En ik zeg dat die bank bij je vader in de tuin stond met de rug naar de weg, en dat ik er koffie op heb gedronken toen jij nog niet aan je eerste lange broek toe was, meneer Knol. En ik zeg dat ik het jammer vind, want het was een goeie bank. Maar verder zeg ik niks.'

Ze hield de trommel bij Ties onder zijn neus.

'Neem er twee. Je ziet eruit alsof je vierenzestig klinkers een trap op hebt gedragen.'

‘Vierenzestig,’ zei meneer Knol tevreden.

Oom Bijna stond intussen met zijn hoed nog steeds in zijn hand naar de takel te kijken, van de haak naar het blok en van het blok naar de bak tegen de gevel, en weer terug.

‘Wat ging er mis?’ vroeg de slager.

‘Dat weet ik niet,’ zei Oom Bijna.

‘Maar u denkt iets.’

‘Ik denk van alles. Daar heeft niemand iets aan.’ Hij zette zijn hoed weer op. ‘Ik ga het niet raden, want dan gaan we het nog geloven ook. Ik ga er vanavond voor zitten, en morgen doe ik niks, want het is zondag, en maandag weet ik het of ik weet het niet.’

Toen deed hij zijn hoed weer af, voor meneer Knol.

‘U krijgt een bank. Ik weet nog niet wanneer en ik weet nog niet hoe, maar u krijgt er een.’

‘Ik wil de planken houden,’ zei meneer Knol.

‘Dat leek me al.’

Een van de twee klinkers die uit de bak waren gewipt, lag midden op de lege stoep, precies binnen de streep, op een plek waar de hele middag niemand had gestaan. Ties bukte zich en pakte hem op.

Hij dacht aan wat hij donderdag op het keukendak had bedacht, over de haak en een plank en iets wat ongeveer net zo zwaar was als hijzelf.

Hij dacht het nog steeds. Hij dacht het alleen een stuk langzamer.

De rest van de straat stond naar boven te kijken, naar de balk en de twee blokken en het touw dat er slap bij hing, en iedereen zei tegelijk iets over wat er met die takel aan de hand kon zijn.

Iedereen keek naar de takel.

Jet keek naar haar tabel.

9. Wat Jet fout had

Geen proef. Wel een zin van vijf woorden die twee uur duurde.

Op zondag deed Knotwilg niets, en de takel deed mee.

De balk stak leeg boven het middelste raam naar buiten. Het touw hing dubbelgeslagen over de haak, zoals Nout het zaterdagavond had achtergelaten, en op de stoep stond de tegenwichtbak, nog vol, tweeënzestig klinkers. Er liep die hele dag geen mens langs het dorpshuis, want daar loop je niet toevallig langs.

Verder ging het zoals het elke zondag ging. De klok van de kerk, de straat vol mensen die niet hard liepen, koffie na afloop, en ‘s middags de stilte waarin je op de Molenstraat een fiets van ver kunt horen aankomen. Jet had de drie bladen thuisgelaten. Dat hielp niets, want ze kende ze uit haar hoofd.

Maandagochtend om zes uur zat ze aan de keukentafel met een potlood in haar hand. Verderop in de straat sloeg bij Oom Bijna de Aanmaak-o-maat aan, zoals elke ochtend om zes uur, of iemand dat nu wilde of niet.

Ze legde de drie bladen naast elkaar. WAT HANGT ER AAN. DE BALK. En de tabel.

Sinds zaterdagavond had ze alles opnieuw doorgerekend. Zeshonderdvijftig aan de haak. Dertienhonderd aan het blok. Tweeëntwintighonderd houdt de balk. Het klopte van boven naar beneden en van links naar rechts. Dat was nou juist het vervelende: er was niets mis met wat er stond.

Dus schreef ze deze keer niet op wat er hoorde te gebeuren, maar wat er echt gebeurd was.

De kist ging naar beneden. De bak ging naar boven.

Ze keek er een tijdje naar.

Twee dingen die tegelijk bewegen. Aan hetzelfde touw. De een naar beneden, de ander omhoog, en allebei even snel.

Ze zette haar potlood rechts naast de kolom MENSEN en trok een streep. Er paste nog net een kolom naast. Boven aan die kolom schreef ze met blokletters SAMEN, en daarna vulde ze hem in, regel voor regel.

Tweehonderd en honderdzestig. Driehonderdzestig.

Vierhonderd en driehonderdzestig. Zevenhonderdzestig.

Zeshonderdvijftig en zeshonderdtien. Twaalfhonderdzestig.

In de kolom VERSCHIL stond drie keer veertig. Daar was ze trots op geweest. In de kolom die er tot vanochtend niet had gestaan, werd elk getal groter dan het vorige.

Onderaan stond nog een zin, in haar eigen handschrift, van vrijdagavond.

Naar beneden gaat vanzelf. Dat is het makkelijke.

Ze had het opgeschreven als iets geruststellends. Het was een waarschuwing, en die had ze zelf opgeschreven en zelf niet gelezen.

Haar moeder kwam de keuken in met de sleutels van de winkel.

'Je bent vroeg.'

'Ik moet naar het dorpshuis.'

'Eerst een boterham,' zei haar moeder, en ze zei verder niets, wat Jet op dat moment het aardigste vond wat iemand kon doen.

Om acht uur stond ze op de stoep voor het dorpshuis, met de drie bladen opgevouwen in haar hand.

Er was nog niemand. De krijtstreep lag er nog, drie meter uit de gevel, van de ene stoeprand naar de andere. Op de plek waar de tuinbank had gestaan lagen twee kringen zand, en er liep een lange schram over de tegels.

Om negen uur kwam meneer Knol met zijn melkkrat. Daarna buurvrouw Pot met haar trommel, en vader Prins, en de slager, die zaterdagavond zijn handen een half uur in koud water had gehouden en er geen woord over zei. Nout stond al een kwartier bij de gevel het touw na te lopen, van de haak naar het blok en van het blok naar de bak. Ties kwam met Saar aanlopen, en achter Ties liep De Generaal.

Meester Warnaar stak de weg over met een doos boeken op zijn heup, op weg naar school. Hij bleef staan om te kijken. Toen zette hij de doos op het muurtje en ging niet meer weg. Niemand had het hem gevraagd.

Iedereen praatte over de takel.

Over het touw dat harder was gaan lopen. Over de schijf, en of die misschien te soepel draaide. Over het weer, want het was zaterdag warm geweest en warm touw is glad touw. Over de haak, over de knopen, over de bak. Er stond op die stoep geen mens die dacht dat het aan een tabel lag.

Dat was het moeilijkste van die twee uur.

Jet had drie zinnen in haar hoofd die het kleiner zouden maken. Dat niemand haar tabel had nagekeken. Dat het touw inderdaad harder was gaan lopen dan het hoorde. Dat ze twaalf was. Alle drie waren ze waar, en alle drie zeiden ze precies hetzelfde: kijk ergens anders.

Ze zei ze alle drie niet. Ze stond op de stoep en het werd geen minuut makkelijker.

Om tien uur ging de schuifdeur van de smederij open en kwam Oom Bijna de straat over met het tabellenboek van zijn vader onder zijn arm. Iedereen draaide zich naar hem toe. Hij bleef bij de krijtstreep staan, deed zijn mond open —

En Jet wist opeens heel zeker wat er nu ging komen. Hij zou het uitleggen zoals hij alles uitlegde: alsof de machine iets had gedaan. Niet zij.

‘Wacht,’ zei Jet.

Oom Bijna deed zijn mond weer dicht en wachtte.

Ze had het thuis andersom geoefend, met eerst de uitleg en daarna de zin, want dan snapte iedereen het al voordat het pijn deed. Op de stoep draaide ze het om.

‘De fout is van mij.’

Vijf woorden. Ze klonken harder dan ze had gedacht.

‘Mijn tabel klopt niet,’ zei ze. ‘Alles wat erin staat, klopt. Maar hij klopt niet.’

‘Jet —’ begon meneer Knol.

‘Mag ik het eerst uitleggen? Anders kom ik er niet doorheen.’

Meneer Knol deed zijn mond dicht.

Jet vouwde de drie bladen open tegen de gevel en legde haar hand op de tabel, niet omdat iemand hem van die afstand kon lezen, maar omdat haar hand anders trilde.

‘Ik heb het tegenwicht uitgerekend voor een last die stilhangt,’ zei ze. ‘Niet voor een last die in beweging komt. Dat is niet hetzelfde. Dat wist ik niet, en nu weet ik het.’

‘Zeg het eens met getallen,’ zei Nout.

Dat kon ze. Met getallen ging het beter.

‘Tweehonderd kilo in de kist. Honderdzestig kilo in de bak. Wat wij moesten doen, is het verschil: veertig. Dat zijn vier mensen die niet eens hard hoeven te trekken. Zolang alles stilhangt, klopt dat helemaal. Alles hing ook stil. Jullie hebben het allemaal gezien, hij hing daar als een lamp aan een plafond.’

Ze wees met haar potlood omhoog naar de lege haak.

‘Maar zakken doe je door los te laten. Een klein beetje, en nog een klein beetje. En zodra er iets zakt, gaat de kist naar beneden én gaat de bak naar boven. Ze hangen aan hetzelfde touw. Als de een beweegt, beweegt de ander mee.’

‘Dat is toch juist de bedoeling,’ zei de slager.

‘Ja. Alleen: er beweegt dan geen tweehonderd kilo. Er beweegt driehonderdzestig. Tweehonderd omlaag en honderdzestig omhoog, tegelijk.’

Ze liet het even liggen, zoals je een steen op tafel legt.

‘Veertig kilo is genoeg om tweehonderd kilo op te tillen. Veertig kilo is niet genoeg om driehonderdzestig kilo tegen te houden als het eenmaal loopt.’

‘Waarom niet?’ vroeg Saar.

‘De bakfiets,’ zei Jet. ‘Zaterdagochtend, vol, vier kratten. Als hij stilstaat, houd ik hem met één vinger tegen de stoeprand. Als hij eenmaal rolt, krijg ik hem met twee handen niet meer terug. Er is niets bij gekomen. Er is alleen beweging bij gekomen.’

Ze keek naar het touw dat slap langs de gevel hing.

‘Wij dachten dat wij die kist lieten zakken. Wij hielden hem alleen nog een beetje vast. Elk stukje dat je viert, is een stukje sneller, en dat sneller gaat er nooit meer af. Vasthouden is veertig kilo. Tegenhouden is driehonderdzestig. Ik heb voor het eerste gerekend en het tweede laten gebeuren.’

‘Het touw trok niet harder,’ zei Ties langzaam. ‘Het liep harder.’

‘Precies dat.’

Ze draaide het derde blad om zodat de kolommen naar de straat wezen.

‘Hier staat mijn tabel. Vier regels. Aan de bovenste hing nog geen tegenwicht, maar in de andere drie staat overal hetzelfde getal: veertig. Daar was ik het trotst op, want het betekende dat er altijd vier mensen nodig zouden zijn, wat je er ook aan hing. Vanochtend heb ik er een kolom bij gezet die er had moeten staan. Niet het verschil. Samen.’

Ze las de nieuwe kolom hardop voor.

‘Tweehonderd: samen driehonderdzestig. Vierhonderd: samen zevenhonderdzestig. Zeshonderdvijftig, dat is de piano: samen twaalfhonderdzestig.’

‘Zeg dat nog eens,’ zei meneer Knol.

‘Twaalfhonderdzestig kilo, meneer Knol. Dat komt dan allemaal tegelijk in beweging. En het getal waarmee je dat moet tegenhouden, staat in mijn tabel nog steeds op veertig.’

Meneer Knol pakte zijn zakdoek, ging op zijn melkkrat zitten en zei niets meer.

Het bleef stil op de stoep.

Oom Bijna schoof het tabellenboek van de ene arm naar de andere. Hij deed het niet open.

‘Dat klopt,’ zei hij.

Meer zei hij er niet over.

Wat Jet opviel, was zijn hoed. Bij zijn eigen rampen ging die altijd meteen af, en dan liep hij ermee in zijn hand langs iedereen die er last van had gehad. Nu hield hij hem op. Hij nam deze fout niet van haar over, en hij deed ook niet alsof dat kon.

Jet draaide zich om naar het melkkrat.

‘Meneer Knol,’ zei ze. ‘Uw bank is niet stukgegaan omdat het touw glad was. Hij is stukgegaan omdat er in mijn tabel een kolom ontbrak.’

Meneer Knol keek naar de lange schram in de tegels, en toen naar haar, en hij knikte één keer. Hij zei er niets bij.

'En hoe moet het dan wel?' vroeg de slager.

'Dat weet ik niet,' zei Jet.

Ze wachtte tot iemand het voor haar zou invullen. Niemand deed het. Oom Bijna keek omhoog naar de balk, met zijn duim langs zijn snor, en zei helemaal niets.

Nout stond bij de gevel met het touw in zijn hand.

'Ik heb alleen naar de laatste kolom gekeken,' zei hij. 'Naar de mensen. Vier kon ik neerzetten, achter de streep. Verder heb ik er niet naar gekeken.'

Dat was het.

Jet had de hele ochtend, zonder dat ze het van zichzelf wist, op één zin gewacht. Op *ach, dat kan gebeuren*, of *je bent twaalf*, of *daar heeft niemand aan gedacht*. Dat is wat mensen tegen elkaar zeggen als er iets is misgegaan.

Ze hoorde het niet.

Buurvrouw Pot deed haar trommel open en liet hem rondgaan, en ze zei geen woord, niet één, en dat had ze in tweeënzestig jaar Molenstraat waarschijnlijk nog nooit gedaan. Saar sloeg haar boekje open en schreef het op. Ties zei niets, en Ties zei altijd iets.

Niemand maakte het kleiner. Ze hadden het allemaal gehoord, ze geloofden haar allemaal, en ze lieten het staan waar ze het had neergelegd.

Dat was veel erger dan uitgelachen worden, en het was tegelijk het enige wat ze kon uithouden.

Toen deed ze het tweede moeilijke ding van die ochtend.

'Oom Bijna,' zei ze. 'De volgende tabel maak ik opnieuw. Wilt u hem nakijken voordat er iets aan hangt?'

'Ja,' zei Oom Bijna.

Daarna klemde hij het tabellenboek onder zijn arm en liep de straat uit, niet naar de smederij maar naar de garage van vader Prins.

Tussen de middag at ze thuis, met haar vader die uit de winkel kwam en zijn stoel aanschoof. Er werd gedankt zoals er elke dag werd gedankt, en daarna schonk haar vader thee in en keek naar haar over de kan heen.

'Je moeder zei dat je vanochtend om zes uur al zat te rekenen.'

'Ik heb het op de stoep verteld,' zei Jet. 'Waar iedereen bij stond.'

Haar vader knikte langzaam.

'Hardop zeggen dat iets van jou is, is het moeilijkste wat er is,' zei hij, 'en het is ook het snelst voorbij.'

Meer werd er thuis niet over gezegd. Niet die middag, niet die week.

Om half twee liep Jet met de drie bladen onder haar arm het schoolplein op. Ties liep mee, want Ties liep altijd mee, en achter hen scharrelden de jonge kippen van Kip Drie door het gras alsof het plein al jaren van hen was.

De deur van het lokaal stond open. Op de houten drempel zat nog altijd één zachtgroene voetstap, en Jet stapte eroverheen zoals iedereen in Knotwilg er inmiddels overheen stapte.

Meester Warnaar was bezig negenentwintig tafeltjes recht te zetten. Hij deed het met een lat.

'Meester Warnaar,' zei Jet. 'Ik ga mijn tabel opnieuw maken. Oom Bijna kijkt hem na. Wilt u hem ook nakijken?'

De meester zette het tafeltje neer waar hij het wilde hebben.

'Ja,' zei hij. En toen, zonder dat iemand er iets voor hoefde te doen, praatte hij door. 'Maar niet zoals jij het bedoelt. Als ik in jouw tabel kijk, zie ik wat jij bedoelde, en dan kijk ik of dat er staat. Zo vind ik nooit iets. Ik reken hem eerst zelf helemaal opnieuw uit, op een eigen vel, zonder in die van jou te kijken. En daarna leggen we ze naast elkaar en zoeken we de plek waar ze uit elkaar gaan lopen.'

Jet stond stil met de drie bladen tegen haar borst.

Zo had nog nooit iemand tegen haar over rekenen gepraat.

'Dat duurt twee keer zo lang,' zei ze.

'Ja,' zei meester Warnaar.

Ties keek van de een naar de ander.

'Kunt u dan rekenen?' vroeg hij.

'Ik geef les in rekenen,' zei de meester.

Dat was hij even vergeten te vertellen.

10. Nee

Geen proef. Wel een lier, achttien knopen en één woord.

Op dinsdagochtend reed zijn vader de aanhanger de Molenstraat in, en Ties zag van ver dat er iets op stond wat hij zijn hele leven had gezien zonder er ooit één keer naar te kijken.

Het had altijd achter in de garage gestaan, links van de smeerput, onder een autohoes met olievlekken. Gietijzer, zo groot als een emmer. Ties had er wel eens zijn fiets tegenaan gezet.

'Wat is dat eigenlijk?' vroeg hij, terwijl zijn vader de klep liet zakken.

'Een lier.'

Ze tilden hem samen van de aanhanger, en samen was niet overdreven. Een trommel met touw erop. Twee tandwielen, een klein en een groot. Een slinger met een houten greep die glad was van dertig jaar handen. En aan de zijkant, zo klein dat je erlangs keek, een plat ijzeren tandje aan een veertje.

'Oom Bijna is er gisterochtend geweest,' zei zijn vader. 'Hij vroeg niet of hij hem mocht lenen. Hij vroeg of er in de garage iets stond dat niet kon weglopen.'

Ze zetten de lier op de stoep, keurig achter de krijtstreep. Jet kwam aanlopen met haar jaszak vol papier. Saar zat al op het muurtje. Meneer Knol zat op zijn omgekeerde melkkrat, waar hij sinds zaterdag wéér op zat omdat hij geen bank meer had.

Vader Prins pakte het eind van het touw en gaf het aan Ties.

'Vasthouden.'

Toen draaide hij aan de slinger. *Klik.* Nog een keer. *Klik. Klik.*

'Hoor je dat?'

'Ja,' zei Ties.

'Dat is hij.'

En toen liet zijn vader de slinger los. Zomaar, midden in de beweging, met zijn handen naast zich.

Er gebeurde niets.

‘Trek eens,’ zei zijn vader.

Ties trok. Toen ging hij met twee handen aan het touw hangen, met zijn voeten van de grond, met alles wat hij woog. De trommel bewoog niet. Uit het gietijzer kwam één klein tikje, en verder was het stil.

‘Dat tandje heet een sperpal,’ zei zijn vader. ‘Hij valt tussen de tanden van dat wiel. Het touw kan wel naar binnen. Naar buiten kan het niet.’

‘En zakken dan?’ vroeg Jet.

‘Dan licht je de pal op. Met je duim.’ Hij liet het zien: één duim, één tand, en de trommel liep een klein stukje terug. ‘Haal je je duim eraf, dan valt hij in de volgende tand en staat alles stil. Tand voor tand naar beneden. Verder kan hij niet.’

‘Waarom zit er een veertje aan?’ vroeg Saar.

‘Omdat iemand hem anders moet dichtdoen,’ zei vader Prins. ‘Nu doet hij het zelf. Ook als je aan iets anders denkt.’

Saar sloeg haar boekje open en schreef dat op.

‘Zaterdag ging het mis toen jullie lieten zakken,’ zei Ties’ vader. ‘Er was niets wat dat touw tegenhield behalve acht handen. Deze pal hoeft niets tegen te houden. Hij zorgt dat er niets gaat lopen.’

Oom Bijna stond ernaar te kijken met zijn duim langs zijn snor.

‘Een rem houdt iets tegen dat al loopt,’ zei hij. ‘Een pal zorgt dat het niet gaat lopen. Dat lijkt hetzelfde en het is het niet, en het scheelt een tuinbank.’

Meneer Knol keek op van zijn melkkrat en zei niets.

Jet was intussen naast de lier op haar knieën gaan zitten en veegde met haar duim over het gietijzer. Er stond iets in gegoten, in dikke ouderwetse cijfers.

‘Duizend,’ zei ze.

‘Duizend kilo,’ zei vader Prins. ‘Daar trok ik vroeger auto’s mee op de aanhanger.‘

Jet haalde de drie bladen uit haar zak en vouwde ze open op haar knie.

‘Aan de haak hangt zeshonderdvijftig. Dan is er driehonderdvijftig over.’ Ze keek nog een keer. ‘Ik maak de tabel opnieuw. Oom Bijna kijkt hem na, en meester Warnaar rekent hem apart uit, op een eigen vel.’

‘En het tegenwicht?’ vroeg Ties. ‘Kan dat weg?’

‘Nee,’ zei Oom Bijna. ‘Het tegenwicht tilt. De lier houdt. Dat zijn twee verschillende banen.’

Jet zat een tijdje stil met haar potlood boven het derde blad.

‘Dan blijft SAMEN twaalfhonderdzestig,’ zei ze.

‘Ja.’

‘Maar het komt niet in beweging tenzij er iemand met zijn duim op dat tandje drukt.’

‘Precies dat.’

Ties keek naar de pal. Hij was niet groter dan zijn pink.

Het opbouwen kostte de hele ochtend, en het was werk waar Ties gek op was.

De lier ging met vier bouten op een eiken plaat van vijf centimeter dik, en die plaat moest tegen de lindeboom, want om die boom liep sinds vrijdag alles wat zwaar was. Vader Prins draaide de bouten aan. Ties gaf de sleutels aan.

En Nout knoopte.

Hij deed het alleen, en hij deed het langzaam. Vier sjorringen om de stam, twee boven en twee onder, elk met een knoop die Ties nog nooit had gezien. Het eind van het touw aan de trommel. De twee stroppen om de balk boven. De twee ogen van de tegenwichtbak. De stuurlijn van buurvrouw Pot, boven en beneden. Om elke sjorring een borgknoop, vier stuks. Het trekeind aan de bak, met een lus erin voor een vijfde man. En het reservetouw aan de stam.

Om half twaalf liep hij het hele stuk nog een keer af.

Dat was het rare aan Nout: hij liep niet langs de knopen om ze te zíen. Hij legde zijn hand op elke knoop, één voor één, en bewoog hem heen en weer alsof hij hem wilde uitproberen. Ties telde met hem mee.

Bij de tegenwichtbak bleef Nout staan.

'Deze niet,' zei hij.

Die had vader Prins gelegd, een uur eerder, in twee tellen.

'Hij houdt wel,' zei Nout. 'Maar als er zeshonderd kilo aan heeft gehangen, krijgen we hem er nooit meer af. Dan moeten we hem doorsnijden.'

Ties' vader keek ernaar. Toen haalde hij hem los en legde hem opnieuw.

Bij de trommel bleef Nout weer staan. Die knoop was van Oom Bijna.

'Deze staart is een vinger lang,' zei Nout. 'Hij moet een hand lang zijn.'

'Dat is waar,' zei Oom Bijna, en hij deed hem over.

De derde was van de slager, die de stuurlijn aan het onderste oog had gezet toen niemand het hem had gevraagd. Nout bewoog hem heen en weer, twee keer, en liet los.

'Goed,' zei hij.

'Rollade,' zei de slager.

Er stonden drie volwassen mannen om een boom en er stond een jongen van twaalf bij, en niemand vond dat raar, want zo ging het in Knotwilg sinds de winter.

'Hoeveel zijn het er?' vroeg Jet, met haar potlood klaar.

'Achttien,' zei Nout. 'Vijftien van mij. Drie van jullie.'

'Negentien,' zei meneer Knol.

Hij telde nog een keer, met zijn zakdoek al in zijn andere hand.

'Achttien,' zei meneer Knol.

Om twaalf uur kwam vader Mulder met de zandzak op zijn schouder. De zadelmaker had de scheur dichtgestikt met dik waslinnen garen, in kleine steken, en het zag er beter uit dan de rest van de zak.

‘Tachtig,’ zei vader Mulder. ‘Ik heb hem nog een keer gewogen.’

Ze hingen hem aan de zwarte haak. De klep sloeg dicht met een klik.

En toen draaide vader Prins aan de slinger, en tachtig kilo ging omhoog, niet soepel, niet snel, maar in klikjes: *klik, klik, klik*, en bij elk klikje stond de zak een klein stukje hoger en kon hij geen millimeter meer terug.

Saar hield de stuurlijn vast, achter de streep. De zak draaide niet. Op drie meter hield vader Prins op met draaien en liet de slinger los, en de zak bleef hangen zoals een lamp aan een plafond hangt.

‘Alle moeren en bouten,’ zei Oom Bijna zacht.

Toen zei vader Prins: ‘Nu kijken jullie.’

Hij pakte de slinger met zijn ene hand, legde zijn duim op de pal en liet de zak zakken. Tand voor tand. Het ging tergend langzaam, veel langzamer dan zaterdag, zo langzaam dat meneer Knol begon te vertellen over de koffiepot van tien liter.

En midden in het zakken haalde vader Prins zijn duim weg.

Klik.

Tachtig kilo stond stil op anderhalve meter boven de stoep. Niemand had iets vastgehouden. Niemand had ergens hard aan getrokken.

Jet zei niets. Ze keek er alleen naar zoals je naar iets kijkt wat je zelf hebt opgeschreven en toen niet hebt geloofd.

En daar, op dat moment, deed Ties het.

Hij had het sinds donderdag in zijn hoofd. Elke keer als er iets aan die haak hing, kwam het terug: een plank, twee gaten, twee touwen, en iets eraan wat ongeveer net zo zwaar is als hijzelf. Hij had het niet gezegd bij de balk, niet bij de zandzak en niet bij de klinkers.

Nu zei hij het.

‘Oom Bijna,’ zei hij. ‘Mag ik iets vragen?’

Oom Bijna draaide zich om. Iedereen draaide zich om, en dat was precies wat Ties wilde, want hij had erover nagedacht en hij wist dat je zoiets niet in een hoekje vraagt.

‘Ik wil één keer aan die haak hangen,’ zei Ties. ‘Aan een plank, met twee touwen. Niet hoog. Een meter. Niet boven de stoep, maar boven het gras naast de keuken. Nout knoopt hem, en Nout zegt waar iedereen staat.’ Hij haalde adem. ‘Ik weeg achtendertig kilo. Ik heb het gevraagd aan vader Mulder, op de bascule, met schoenen aan. Dat is minder dan de helft van die zak.’

Het bleef stil op de stoep.

‘En ik vraag het eerst,’ zei Ties.

Oom Bijna keek hem aan van onder de rand van zijn hoed.

‘Nee,’ zei hij.

Ties wachtte. Er kwam meer, dat wist hij zeker. Oom Bijna legde alles uit. Oom Bijna had een keer twintig minuten uitgelegd waarom een schroef rechtsom gaat.

Er kwam niets meer.

‘Waarom niet?’ vroeg Ties.

‘Nee,’ zei Oom Bijna nog een keer, en hij bukte zich naar de lier en veegde het gietijzer af waar helemaal geen stof zat.

Ties draaide zich om naar zijn vader.

‘Vader?’

‘Nee.’

‘U weet niet eens hoe—’

‘Nee,’ zei zijn vader. Hij keek niet op van de bouten. ‘Geef me die sleutel eens.’

Ties gaf hem de sleutel. Zijn oren waren warm en hij was er zeker van dat je dat kon zien.

Toen keek hij naar Nout.

Nout gaf nooit snel antwoord. Dat wist iedereen in de Molenstraat, en meestal was dat prettig, want als Nout eenmaal iets zei, klopte het. Nu duurde het lang genoeg om er ziek van te worden.

‘Nee,’ zei Nout.

‘Jij ook al.’

‘Ja.’

‘Waarom niet?’

Nout wees naar de witte streep op de stoep, die hij zaterdag zelf opnieuw had getrokken.

‘Alles wat we hier gemaakt hebben, is gemaakt voor een last die mag vallen,’ zei hij. ‘Daar hebben we die streep voor. Als er iemand in hangt, mag er niks meer vallen. Dan is het een ander ding, en dat hebben we niet gebouwd.’

Ties keek van de streep naar de haak en van de haak naar de streep.

Dat was het vervelendste van alles: dat het klopte.

'Oké,' zei hij.

Niemand zei iets terug. Geen *goed zo*, geen *dat is verstandig van je*, geen volwassene die zei dat het misschien later nog wel eens mocht. Ze gingen gewoon door met waar ze mee bezig waren, en Ties stond bij een lindeboom met achttien knopen erin en had het gevoel dat er iemand hardop iets over hem had gezegd, terwijl er niets was gezegd.

'Waar moet dat touw heen?' vroeg hij.

'Naar binnen,' zei Nout. 'Bij de trap.'

Dus sjouwde Ties touwen.

De hele middag. Eerst het lange trekeind van zaterdag, twintig meter, dat over de stoep lag als iets wat door een hond was uitgekauwd. Hij schoot het op, hand over hand, in nette bochten om zijn elleboog, zoals Nout het hem in januari had voorgedaan. Toen naar binnen, achttien treden op, en weer naar beneden. Toen de drie rollen uit de smederij, één voor één, want ze pasten niet alle drie tegelijk in zijn armen. Toen de tweeënzestig klinkers die 's ochtends uit de bak waren gekomen, twee tegelijk, terug naar de stapel bij de schuifdeur. Toen de plank die over was.

Hij deed het goed. Hij deed het zelfs bijzonder goed, en hij wist dat het niemand opviel, en dat was ongeveer het punt.

Buurvrouw Pot kwam met haar trommel de straat over en hield hem open.

'Dat was netjes gevraagd,' zei ze.

'Ja,' zei Ties.

Ze gaf hem er twee. Daarna liep ze naar meneer Knol en zei er nog een minuut of vijf iets over, maar niet meer tegen Ties.

Om half een ging iedereen naar huis om te eten, en de Molenstraat lag er twintig minuten bij zoals hij er zondag bij had gelegen. De lier stond onder de boom. Het touw hing recht naar beneden langs de gevel. De haak hing

op zeven meter boven de stoep en draaide een heel klein beetje in de wind, en tegen de muur van de keuken stonden vier planken die nergens meer voor nodig waren.

Ties stond er wat hij later schatte op een halve minuut naar te kijken.

Hij wist precies hoe het moest. Twee gaten, twee touwen, een steek en twee halve steken, en de pal die alles hield ook als je hem losliet. Hij bedacht het opnieuw, van voren af aan, alsof het de eerste keer was.

Toen zette hij de bovenste plank recht op de stapel en ging naar huis, want bij hem thuis werd om half een gegeten.

‘s Middags kwam Bout de straat over met iets in zijn bek en legde het voor Ties’ voeten neer. Het was een leren werkhandschoen. Eén.

Ties keek ernaar. Zijn handen gloeiden van twintig meter touw.

‘Telt dat?’ vroeg Jet, met haar potlood al klaar.

‘Nee,’ zei Nout.

‘Bijna,’ zei Oom Bijna.

Dus bleef Bouts teller staan op vijf uit honderd, en Bout ging tevreden onder de aanhanger liggen, waar het koel was.

Tegen zessen was alles opgeruimd. De lier zat vast, de knopen zaten goed, de zandzak lag droog binnen bij de trap, en er stond niets meer op de stoep behalve het melkkrat van meneer Knol, die het vergeten was.

Jet zat op het muurtje met het Proevenboek open op haar knieën. Er waren nog vijf lege bladzijden, en die waren voor de proeven, dus schreef ze onder aan de bladzij van Proef 82, in de smalle marge, waar bijna geen plek was.

Ties liep langs met de laatste rol touw op zijn schouder.

‘Hij vroeg het eerst,’ zei Jet ‘s avonds tegen niemand in het bijzonder.

Ze schreef het op.

11. Zeshonderd kilo bakstenen

Proef 83. De proefhijs. Uitkomst: zeshonderd kilo naar boven. En weer netjes naar beneden.

Om acht uur ‘s ochtends lagen er twee vellen papier naast elkaar op het muurtje voor het dorpshuis.

Op het ene stond Jets tabel, opnieuw gemaakt, in blokletters, met vijf kolommen. Op het andere stond dezelfde som in het handschrift van meester Warnaar. Hij had hem dinsdagavond helemaal opnieuw uitgerekend op een eigen vel, zonder één keer in dat van haar te kijken.

‘Achterstevoren,’ zei hij. ‘Van de laatste kolom naar de eerste.’

‘Waarom?’

‘Omdat je anders meeleest. Dan zie je wat je bedoelde en niet wat er staat.’

Jet zette haar vinger op de rechterkant van haar vel.

‘MENSEN,’ zei ze. ‘Eén.’

‘Eén,’ zei de meester.

‘SAMEN. Twaalfhonderdzestig.’

‘Twaalfhonderdzestig. Zeshonderdvijftig omhoog en zeshonderdtien omlaag, tegelijk. Dat is wat er in beweging komt.’

Dat was precies de kolom die maandag op de stoep niet in haar tabel had gestaan, en het was prettiger dan Jet had verwacht om iemand anders hem gewoon hardop te horen voorlezen.

‘VERSCHIL. Veertig.’

‘Veertig.’

‘TEGENWICHT. Zeshonderdtien.’

‘Zeshonderdtien.’

‘LAST.’ Jet keek. ‘Zeshonderdvijftig.’

‘Zeshonderdtwintig,’ zei meester Warnaar.

Jet keek van het ene vel naar het andere. Vier keer hetzelfde, en dan dit.

‘Daar lopen ze uit elkaar,’ zei hij, en hij zei het zoals je zegt dat de melk op is.

‘De piano weegt zeshonderd,’ zei Jet. ‘De twee hijsbanden en het juk wegen twintig. Dat is zeshonderdtwintig. En ik reken met zeshonderdvijftig.’

‘Waarom?’

‘Omdat ik naar boven afrond. Altijd. Een getal dat te groot is, doet niemand kwaad.’

De meester knikte langzaam, twee keer.

‘Dat is geen fout,’ zei hij. ‘Dat is een besluit.’ Hij legde zijn vinger op het lege stuk boven aan haar vel. ‘Maar het staat hier niet.’

‘Het staat in mijn hoofd.’

‘Ja,’ zei hij. ‘Daar kan ik niet in kijken.’

Jet pakte haar potlood en schreef boven de tabel, in blokletters: IK ROND DE LAST ALTIJD NAAR BOVEN AF.

‘Nu lopen ze nog steeds uit elkaar,’ zei ze.

‘Ja,’ zei de meester. ‘Maar nu weet ik waaróm, en dan is het geen fout meer. Dat is het hele verschil.’

Oom Bijna had de tabel dinsdagavond op de werkbank gelegd en hem gelezen met zijn vinger onder elke regel. Daarna had hij één ding gezegd.

‘De bak is te klein.’

Tweehonderdvierenveertig klinkers pasten niet in de tegenwichtbak van zaterdag. Jet wist dat al sinds vrijdagavond. Ze had het met haar eigen potlood onder haar eigen tabel geschreven en er verder niets mee gedaan.

Nu stond er een andere bak op de stoep. Groter, van dikkere planken, met vier ijzeren ogen in plaats van twee, een dubbele bodem, en een halve meter diep.

Hij was gemaakt van de vier planken die tegen de keukenmuur hadden gestaan.

Ties zei er niets over. Jet zag dat hij er niets over zei, en zij zei er ook niets over, en dat was het aardigste wat ze kon bedenken.

Om half negen reed vader Prins de aanhanger de Molenstraat in met een pallet en een berg bakstenen erop, geleend van de metselaar aan de weg naar Zwaneveen. Vader Mulder had zijn bascule al op de stoep staan.

'Zeshonderd,' zei Oom Bijna. 'Op de kilo. Niet vijfhonderdnegentig en niet zeshonderdtien. Een proef die anders is dan het echte werk, is geen proef.'

Dus stapelden ze de stenen op de pallet, en de pallet stond op de bascule, en vader Mulder schoof zijn gewichten op.

'Vijfhonderdvijfenzeventig.'

Er gingen twaalf stenen bij.

'Vijfhonderdnegenennegentig.'

Iedereen keek naar de bascule alsof die zich nog kon bedenken.

'Tweehonderdachtentachtig hele stenen,' zei Jet, 'en een pallet van drieëntwintig. Er moet een halve steen bij.'

'Tweehonderdzevenentachtig,' zei meneer Knol.

Hij telde ze nog een keer, met zijn zakdoek al in zijn andere hand.

'Tweehonderdachtentachtig.'

'Geef mij mijn potlood eens,' zei Oom Bijna tegen niemand in het bijzonder.

Bout stond op, liep de straat over, verdween achter de smederij en kwam terug met iets in zijn bek dat hij netjes op de stoep legde.

Het was een halve baksteen.

Saar wees naar Oom Bijna's oor. Daar zat het potlood, waar het altijd zat.

'Telt dat?' vroeg Jet, met haar potlood al klaar.

'We vroegen een potlood,' zei Nout. 'Hij bracht een steen.'

‘Maar we hadden een steen nodig.’

‘Dat is niet hetzelfde.’

‘Nee,’ zei Oom Bijna. ‘Dat is geluk.’

Dus bleef Bouts teller staan op vijf uit honderd. De halve steen ging op de pallet en de wijzer van de bascule kwam precies stil te staan.

‘Zeshonderd,’ zei vader Mulder.

Van negen uur tot half elf droeg de Molenstraat tweehonderdvierenveertig klinkers naar boven.

De tegenwichtbak hing leeg aan het tweede blok, vlak bij de muur, opgetrokken tot vier meter, met de rand net onder de onderdorpel van het middelste raam. Er stond een rij mensen van de stapel bij de schuifdeur, over de stoep, door de deur van het dorpshuis, de achttien treden op, tot aan dat raam, waar Saar de klinkers in een emmer aan een dun touw in de bak liet zakken.

‘Twee tegelijk,’ zei Nout. ‘Niet drie.’

Meneer Knol telde ze langskomen vanaf zijn omgekeerde melkkrat, dat de hele nacht op de stoep had gestaan, precies waar hij het dinsdag was vergeten.

En daarna ging niemand naar huis.

Dat was het bijzondere aan die woensdag. Wie klinkers had gedragen, bleef staan. En wie kwam kijken waarom er een rij mensen door het dorpshuis liep, bleef ook staan. Om elf uur was de Molenstraat vol.

‘Tweeënzeventig,’ zei meneer Knol.

Toen kwamen de mevrouw van nummer zeven en haar zus de hoek om.

‘Vierenzeventig.’

De oude mevrouw met de stoel liet haar stoel door de slager de straat over dragen en zette hem tegen de gevel aan de overkant, in de zon, met haar tas op schoot. Mevrouw Bakker kwam met twee platen koek die ze niet had hoeven bakken en toch had gebakken. Buurvrouw Pot zei die hele ochtend

geen woord over vroeger, wat voor haar doen ongeveer hetzelfde was als slapen. De Generaal ging drie passen achter Ties staan. Een van de jonge kippen van Kip Drie zat op het muurtje en bleef daar de rest van de ochtend zitten.

Nout trok de krijtstreep opnieuw over de stoep, drie meter uit de gevel. Toen liep hij de straat over en trok er nog een, aan de overkant, voor de mensen die daar stonden.

Niemand vroeg waarom. Vierenzeventig mensen gingen erachter staan, ook de mensen die twee koppen groter waren dan Nout, en ook meneer Knol, die zijn melkkrat meenam en het achter de streep neerzette.

Om kwart over elf zei Nout: 'Eerst het touw.'

Iedereen wist wat er kwam, want zo ging het sinds die winter. Eerst het touw, dan de knopen, dan kijken wie waar staat, dan pas de lier. En dan pas juichen.

Hij liep alles langs met zijn hand en niet met zijn ogen, knoop voor knoop, en bewoog elke knoop heen en weer alsof hij hem wilde uitproberen.

'Twintig,' zei hij. 'De nieuwe bak heeft er vier.'

'Eenentwintig,' zei meneer Knol.

Hij telde nog een keer.

'Twintig.'

Jet was toen al boven geweest. Ze had haar potloodstreep bekeken, die ene lijn die dwars over de pen en verder over de dwarsbalk liep, en de lijn was nog een lijn.

Vader Prins ging aan de slinger staan, achter de streep. Saar kreeg de stuurlijn in haar handen, achter de streep. Oom Bijna ging als eerste van iedereen achter de streep staan, met zijn hoed in zijn hand, zoals hij dat sinds vrijdag deed.

Ties deed zijn mond open.

'Niet zeggen,' zei Jet.

‘Ik zei nog niks.’

‘Ik weet wat je gaat zeggen.’

Ties deed zijn mond dicht en keek zo tevreden dat het bijna hetzelfde was.

‘Draaien,’ zei Oom Bijna.

Klik.

De banden trokken strak. Het juk kwam recht te hangen. En toen kwam de pallet los van de stoep, in klikjes, zoals de zandzak was gegaan en zoals de kist was gegaan, alleen woog dit ding drie keer zo veel als die kist.

Jet rekende mee terwijl het gebeurde, omdat ze dat nu eenmaal deed.

Aan de zwarte haak hing zeshonderdtwintig. Aan het blok en aan de balk hing het dubbele, twaalfhonderdveertig, want aan het andere eind van dat touw trok er iemand net zo hard als de last woog. Op de spie hing zeshonderdtwintig. En op de muur, waar de balk overheen kantelde, hing achttienhonderdzestig.

Op papier stond zeshonderdvijftig. En dertienhonderd. En zeshonderdvijftig. En tweeduizend.

Alle vier de getallen op papier waren groter dan de getallen die in het echt aan die balk hingen, en dat verschil was van haar. Ze had het er zelf in gezet, op vrijdagavond, aan de keukentafel, en het zat aan de goede kant.

Op drie meter vijftig zakte de tegenwichtbak op de stoep en bleef staan.

‘Nu hangt alles aan de lier,’ zei Jet hardop.

‘Zeshonderdtwintig aan een lier van duizend,’ zei Oom Bijna. ‘Op papier driehonderdvijftig over. Dat is waar dat getal voor was.’

Vader Prins draaide langzamer. Je kon het aan zijn schouders zien en je kon het aan de klikjes horen, die verder uit elkaar kwamen te liggen. Ties ging naast hem staan en pakte de slinger mee, en niemand zei er iets over, en Ties zei er zelf al helemaal niets over.

Op vier meter hield vader Prins op met draaien en haalde zijn handen weg.

Zeshonderd kilo bakstenen hing stil boven de Molenstraat.

Het draaide niet. Er zat een dunne gevlochten waslijn aan de onderkant, die doorliep tot achter de krijtstreep, en daar stond Saar met beide handen om het eind.

‘Hij staat stil,’ zei ze, en ze zei het bijna teleurgesteld.

‘Laat hem maar even hangen,’ zei Oom Bijna. ‘Een last die stilhangt, vertelt je alles wat je wilt weten. Je moet er alleen bij willen staan.’

Jet ging naar boven. Achttien treden, drie bochten, en toen de bovenzaal, waar het licht was en waar niemand stond.

De hijsbalk liep dwars door de muur de zaal in, tot in de dikke liggende dwarsbalk. Aan het eind stak de pen er een handbreedte uit, met die ene spie erin. En over die pen en die dwarsbalk liep haar potloodstreep.

Het was nog steeds één lijn.

Ze legde haar hand op het eiken hout en hield hem daar een tijdje. Het hout was koel. Het deed niets. Buiten hing er zeshonderdtwintig kilo aan.

Toen ze weer beneden kwam, keek Oom Bijna haar aan met zijn hoed nog in zijn hand, en ze zei het hardop, zodat de mensen achter de streep het ook hoorden.

'Nog steeds één lijn.'

'Alle moeren en bouten,' zei Oom Bijna zacht.

'Laten zakken,' zei Nout. 'Iedereen staat goed.'

En Jet telde, want tellen deed ze net zo makkelijk als ademhalen.

Vader Prins legde zijn duim op de pal. De eerste halve meter deed hij het langzaamst van alles, want zolang de bak op de stoep stond, hing er zeshonderdtwintig kilo aan een lier en verder aan niets. Dat waren vier tellen.

Toen kwam de bak weer omhoog, en het gewicht viel uiteen in twee stukken die elkaar vasthielden, en de rest ging in acht tellen.

Twaalf.

Jet telde het na op haar vingers en het bleef twaalf. Zaterdag had de laatste anderhalve meter één tel geduurd, en die tel had een tuinbank gekost.

De pallet raakte de stoep zonder één keer te tikken, tien centimeter naast de krijtlijn die Nout eromheen had getrokken.

Meneer Knol klapte.

Hij klapte alleen, twee keer, en bij de tweede keer hoorde je al dat hij het niet meer wilde. Toen hield hij op, stak zijn handen onder zijn armen en keek naar de stoep alsof daar iets lag.

'Neem me niet kwalijk,' zei hij.

'Waarvoor?' vroeg Saar.

Daar had meneer Knol geen antwoord op.

Toen begon buurvrouw Pot te klappen, en daarna de slager, en daarna de hele Molenstraat, vierenzeventig mensen tegelijk, van achter twee krijtstrepen.

Meneer Knol klapte niet mee. Hij had zijn deel gehad.

‘Dat was een fluitje van een cent,’ zei hij toen het weer stil was.

‘Dat zeg ik van tevoren,’ zei Oom Bijna. ‘Nooit erna.’

‘Was dit bijna?’ vroeg Saar.

Oom Bijna keek naar de pallet op de stoep. Toen keek hij omhoog naar de balk, die er negentig jaar had gehangen en er nog steeds hing.

‘Nee,’ zei hij. ‘Dit was het gewoon.’

Niemand zei iets terug, want zo hoorden ze hem nooit praten.

‘Dat heb ik niet zo vaak,’ zei Oom Bijna, en hij zette zijn hoed weer op. ‘En denk erom: hier hing een pallet aan. Een pallet mag vallen. Een piano niet.’

Jet sloeg het Proevenboek open op een nieuwe bladzij, de eerste van de vijf die er nog waren, en schreef Proef 83 bovenaan.

Het werd stil op de stoep, op de manier waarop het stil wordt als iedereen tegelijk niets meer te zeggen heeft.

En toen zei er iemand iets, midden tussen de mensen.

Hij had die ochtend van alles gezegd. Tegen Jet, over kolommen. Tegen Oom Bijna, over hoe je aan een klank hoort dat er ergens een scheur zit. Tegen Ties, over hamertjes en dempers. Maar nooit hardop, en nooit tegen iedereen, en nooit zonder dat een ander eerst iets had gevraagd.

En hij bood niets aan. Dat was het hem nu juist.

‘Mag ik meehelpen?’ vroeg meester Warnaar.

Er viel een stilte.

En toen begon iedereen tegelijk te praten.

12. Binnenin

Geen proef. Wel een gebroken hamerkop en een potlood van lang geleden.

Donderdagochtend om negen uur stonden er negen mensen in een gang van één meter zes, en dat ging alleen doordat er vier op de trap zaten.

Onderaan zat de slager, daarboven de mevrouw van nummer zeven, daarboven meneer Knol, die zijn melkkrat buiten had moeten laten en dat de hele ochtend jammer bleef vinden. Nout zat het hoogst, met zijn rug tegen de leuning, want vanaf daar zag hij alles.

De Generaal stond op de stoep en kwam niet naar binnen. Bout lag tegen de piano aan, op dezelfde plek als vorige week woensdag.

‘Bout,’ zei Nout.

Bout stond op, liep drie stappen en ging in de deuropening van de kamer liggen. Dat was drie stappen beter en verder niets.

De piano stond halverwege de gang, tussen de trap en de kamerdeur, met zijn rug bijna tegen de muur. De verhuizers hadden hem neergezet waar ze hem neerzetten, en daarna had niemand er meer aan geduwd.

Oom Bijna legde zijn hand op de bovenkant, zoals je die op de hals van een paard legt.

‘Zeshonderd kilo,’ zei hij. ‘Daar gaat vandaag negentig van af.’

‘Hoe dan?’ vroeg Saar.

‘De bovenklep. De onderklep. De twee kandelaars. Het pedaalstel.’

‘En de snaren?’

‘Die blijven zitten,’ zei Jet. ‘Anders heb je twee stukken piano en geen piano.’

In die kast zat een ijzeren raam met meer dan tweehonderd snaren eraan, en dat was het zwaarste stuk van alles.

Oom Bijna draaide zich om naar meester Warnaar.

‘Mag het?’

‘Hij is niet van mij,’ zei de meester. ‘Hij is van het dorp.’

‘Dat weet ik. Ik vraag het toch aan u.’

De meester keek een hele tijd naar de kast.

‘Ja,’ zei hij.

Oom Bijna vroeg het die ochtend nog drie keer, voor elk stuk apart. De vierde keer zei de meester ja voordat de vraag af was.

Jet zat op de onderste tree met haar schrift op haar knieën. Naast haar lag een stapeltje kartonnen kaartjes met een touwtje eraan, uit de winkel van haar ouders, en daarnaast stonden acht lege jampotjes op een rij.

‘Wat eraf gaat, gaat er weer op,’ zei Oom Bijna. ‘Daarom krijgt alles een nummer. Het onderdeel krijgt een kaartje, de schroeven krijgen een potje, hetzelfde getal op allebei. En Jet schrijft op waar het zat.’

‘En als we dat niet doen?’ vroeg Saar.

‘Dan houden we over drie dagen tweeëntwintig schroeven over en past die klep nergens meer op.’ Hij klopte op het hout. ‘Dat is niet zo erg als het je eigen kast is. Dit is niet onze kast.’

‘Nummer één,’ zei hij. ‘De bovenklep. Ties.’

En hij gaf hem de kleine schroevendraaier met de houten greep.

Ties had die ochtend van alles verwacht, maar niet dat hij de piano zelf mocht opendraaien. Het waren vier scharnieren en zestien koperen schroeven, met een gleuf zo smal dat je hem alleen zag als het licht er goed op viel. Ze zaten er langer in dan Ties kon bedenken, en ze kwamen er allemaal uit, één voor één, met een kraakje dat je meer in je vingers voelde dan dat je het hoorde.

Bij de laatste hield hij op.

‘Hij zit vast.’

‘Hij zit niet vast,’ zei Oom Bijna. ‘Als er iets niet los wil, zit er nog een schroef. Er zit altijd nog een schroef.’

Er zat nog een schroef, onder de lijst aan de linkerkant, waar je alleen bij kwam als je op je hurken ging zitten en scheef omhoogkeek. Ties zat er al.

Nout kwam de trap af. Hij pakte de ene kant van de klep en de meester de andere, en Ties liep mee met zijn handen eronder, en zo ging de bovenklep de kamer in, op de verhuisdeken die daar was blijven liggen.

En toen keek Ties in een piano.

Hij had er de hele week omheen gelopen en erover gepraat alsof hij er iets van wist. Nu keek hij erin, en het was het mooiste wat hij die zomer had gezien.

Achtentachtig hamertjes lagen op een rij, allemaal met een grijs viltkopje, allemaal een klein beetje schuiner dan hun buurman, zodat de hele rij naar rechts toe langzaam meedraaide. Erboven stonden de snaren: drie voor de meeste toetsen, dun en blinkend aan de rechterkant, dik en koperkleurig en om elkaar heen gedraaid aan de linkerkant, waar er nog maar twee naast elkaar lagen en onderaan één. Ze liepen allemaal naar een rij ijzeren schroeven in een dikke balk. Over alles heen lag een laagje stof, zo dun dat je het alleen zag als je schuin keek, en het rook er naar was en naar lijm en naar iets ouds dat lang dicht had gezeten.

‘Alle moeren en bouten,’ zei Oom Bijna zacht.

Meester Warnaar drukte één toets in, ergens boven het midden. Een hamertje klapte tegen drie snaren tegelijk en viel meteen weer terug.

‘Wat trekt het terug?’ vroeg Ties.

‘Een veertje,’ zei Oom Bijna.

‘En hoe weet dat hamertje dan wanneer het terug moet?’

‘Dat weet ik niet,’ zei meester Warnaar. ‘Ik weet hoe het klinkt als het niet gebeurt.’

Hij schoof twee toetsen op en drukte er weer een in.

Er kwam een tik. Verder niets.

‘Die doet het niet,’ zei hij. ‘Al sinds het voorjaar.’

Ties boog zich over de rand. Het zevenenveertigste hamertje van links was in twee stukken gescheurd, langs de nerf van het hout, en de losse helft hing nog aan het viltkopje te bungelen.

'Waarom hebt u dat niet gezegd?' vroeg Ties.

'Aan wie?'

Daar had Ties niet meteen een antwoord op.

'Ik wist niet aan wie ik het moest vragen,' zei de meester.

Oom Bijna kwam kijken. Hij deed er een halve minuut over.

'Dat kan ik maken.'

De meester deed zijn mond open. Ties wist precies welke drie woorden eruit zouden komen, want die telde hij sinds woensdag de zesentwintigste, en hij stond op zeven.

De meester deed zijn mond weer dicht.

'Wilt u dat doen?' vroeg hij.

'Ja,' zei Oom Bijna.

De teller bleef op zeven.

Het hamertje zat met één koperen schroefje vast, zo groot als een speldenknop. Oom Bijna kreeg het eruit zonder dat iemand zag hoe. Jet schreef in haar schrift: *2 — één hamertje, het zevenenveertigste van links.*

Uit de rechterzak van zijn stofjas kwam een potje lijm dat rook zoals natte kranten ruiken. Hij veegde de twee helften schoon met de punt van zijn mes, deed er twee druppels tussen, drukte ze op elkaar en wond er een stukje ijzerdraad omheen, dat hij met een spijker aandraaide tot het hout kraakte. Toen draaide hij de spijker een kwartslag terug.

'Twintig minuten,' zei hij. 'Niemand komt eraan.'

Hij legde het op de vensterbank en ging de onderklep doen.

Nummer drie zat met twee houten knevels vast, die je een kwartslag draaide en die daarna in je hand bleven. Erachter lagen stof, een knoop en een speld. Jet schreef de knoop en de speld op.

De twee kandelaars gingen daarna, ieder met twee schroeven van binnenuit. Jet bond een kaartje met een vier aan de eerste en een kaartje met een vijf aan de tweede, en Ties keek daar langer naar dan nodig was. Zeventig jaar geleden had er in een zaal in de stad ook een kaartje met een nummer aan die kandelaar gehangen, aan een piano waarvan niemand wist waar hij vandaan kwam.

Toen het pedaalstel aan de beurt was, ging Oom Bijna op zijn zij op de grond liggen met zijn hoofd onder de kast.

'Twee schroeven en twee houten pennen,' zei hij. 'De schroeven eerst.'

'Wacht,' zei Ties.

Iedereen wachtte. Zelfs meneer Knol op de trap wachtte.

'Als die tweede schroef eruit komt, valt het pedaalstel,' zei Ties. 'Er moet iets onder.'

Het bleef even stil in de gang, op de manier waarop het stil wordt als iedereen tegelijk hetzelfde denkt.

'Ja,' zei Nout.

Meer zei Nout er niet over, en daar had Ties de rest van de dag genoeg aan.

Ze schoven er twee dozen boeken onder waar toch al niemand iets mee deed. Het kastje kwam los, zakte twee vingers en bleef op de dozen staan. De ijzeren beugel waar het aan had gehangen, bleef zitten, onderaan de voorkant.

'Die laat ik zitten,' zei Oom Bijna. 'Die schroeven staan in het enige stuk hout dat alles draagt.'

Buiten stond de bascule van vader Mulder op de aanhanger, want Jet had het hem woensdagavond gevraagd. Ze droegen alles de stoep op.

'Die klep,' zei Ties. 'Vijftien kilo.'

‘Zesendertig,’ zei vader Mulder.

De onderklep woog eenentwintig. De twee kandelaars gingen samen op de schaal; Ties zei acht ons, meneer Knol zei twee kilo, en het waren er vijf.

‘Koper weegt altijd meer dan je denkt,’ zei Oom Bijna.

Het pedaalstel woog achtentwintig.

‘Negenentachtig,’ zei meneer Knol.

Hij telde het nog een keer, met zijn zakdoek al in zijn andere hand.

‘Negentig.’

‘Negentig,’ zei Jet.

Ze zette een streep onder haar rijtje en schreef er vijfhonderdtien onder.

‘Met het juk en de banden vijfhonderddertig,’ zei ze. ‘Mijn tabel klopt niet meer.’

‘Hij klopt te ruim,’ zei Oom Bijna.

‘Dan is het geen tabel meer. Dan is het een gok die goed afloopt.’ Ze deed haar schrift dicht. ‘Ik maak hem vanavond opnieuw. En dan kijkt u hem na, en de meester rekent hem apart uit.’

‘Ja,’ zei Oom Bijna.

Er ging die ochtend niets in het Proevenboek. Dit was geen proef, en er waren nog maar vier bladzijden.

‘Negentien minuten,’ zei Jet.

‘Dan wachten we nog één.’

Ze wachtten nog één minuut. Toen haalde Oom Bijna de spijker eruit en wond het ijzerdraad af. De naad was er nog, als een haarlijn in het hout, maar Ties liet er zijn duim overheen gaan en voelde hem niet.

Het schroefje ging terug in het gat waar het uit kwam, het hamertje ging terug in de rij, en daarna was er niets meer van te zien, ook niet als je wist waar je kijken moest.

Meester Warnaar drukte de toets in.

Er kwam een toon. Hij liep de gang door en de trap op, en boven gaf iets van glas een klein antwoord.

'Hij doet het,' zei Ties.

'Hij doet het,' zei de meester.

En toen trok hij een gezicht alsof hij op iets hards had gebeten.

'Klinkt hij niet goed?'

'Hij klinkt vals. Ze klinken allemaal vals, en die ene nu ook. Drie snaren voor één toon, en die drie moeten precies hetzelfde zingen. Deze doen alle drie iets anders.'

'Ik kan een hamer terugzetten,' zei Oom Bijna. 'Ik kan niet horen of hij goed staat. Dat is een ander vak, en dat is niet erg.'

'Hoort u het dan helemaal niet?' vroeg Saar.

'Jawel. Ik hoor dat het niet goed is. Ik hoor alleen niet welke kant het op moet.' Hij veegde zijn handen af aan zijn stofjas. 'Daar komt iemand voor uit de stad. Als hij boven staat, en geen dag eerder.'

Meester Warnaar liep intussen met zijn vinger langs de toetsen naar beneden.

'In doos negenendertig zit de bladmuziek van mijn oma,' zei hij. 'Dat is het lastigste van alles, weten jullie dat? Je speelt met twee handen. En dan moet er een bladzijde om.'

'Met welke hand?' vroeg Ties.

'Precies,' zei de meester.

'Dat kan niet.'

'Nee.'

'Dan moet er iets zijn dat dat doet.'

Oom Bijna keek op van het potje met de schroeven van nummer zes. Hij zei niets. Hij keek alleen, met zijn hoofd een beetje scheef, zoals hij naar een lege muur kan kijken alsof daar al iets hangt.

‘Veertien,’ zei Jet, zonder op te kijken.

‘Veertien wat?’ vroeg de meester.

‘Dat vertel ik als er iets uit is,’ zei Jet.

Ze deden nog één ding voordat ze de gang uit gingen.

‘Er hangt straks vijfhonderddertig kilo aan een balk,’ zei Oom Bijna. ‘Ik wil eerst weten of dat hout van achteren heel is. En u kunt dat beter dan ik. U klopt op kasten. Ik klop op balken.’

Ze zetten er met z’n zessen een schouder tegen en schoven hem veertig centimeter de gang in, nu er negentig kilo af was. Achter de piano was het donker als een kast. Nout mat de ruimte met zijn ogen op.

‘Veertig centimeter,’ zei hij. ‘Saar past. Wij niet.’

‘Ik pas,’ zei Saar, die er al half in stond.

‘Met je gezicht naar de muur,’ zei Nout. ‘En je komt er weer uit aan de kant waar je erin gaat.’

Ze kreeg de schouwlamp mee, dezelfde waar ze in juli de eieren mee hadden doorgelicht. Onder de piano door kwam een streep licht de gang op.

De meester kon er zelf niet bij, dus ging hij aan de trapkant staan met zijn oor tegen de zijkant van de kast.

‘Klop eens,’ zei hij. ‘Helemaal linksonder. Twee keer, met één knokkel. En dan een handbreedte hoger.’

Saar klopte. Het klonk of ze op een deur klopte die niet openging.

‘Hoort u iets?’ vroeg Ties.

‘Ik hoor het pas als het ergens ánders klinkt,’ zei de meester. ‘Hoger, Saar.’

Zo werkten ze de hele achterkant af, van links naar rechts, terwijl de streep licht met haar meeschoof.

‘Overal hetzelfde,’ zei de meester.

‘Dan is hij heel,’ zei Oom Bijna.

En toen hield het kloppen op.

‘Saar?’ zei Nout.

‘Hier staat iets,’ zei Saar.

‘Wat?’

‘Op het ruwe hout. Het is niet geverfd hier achter. Er staat iets in potlood.’

‘Letters?’ vroeg Jet, met haar potlood al klaar.

‘Letters.’ De streep licht bewoog. ‘Er staat een hoofdletter en een punt. En dan een naam.’

‘Lees maar hardop,’ zei Oom Bijna.

Het bleef even stil. Ze hoorden haar mouw langs het hout schuiven.

‘H,’ zei Saar. ‘Punt. Doorn… bos. H. Doornbos.’

Iedereen keek naar meester Warnaar, want het was de piano van zijn oma.

‘Nooit van gehoord,’ zei hij.

‘Er staat nog iets,’ zei Saar. ‘Eronder. Kleiner. En er zit stof op.’

Niemand zei iets. De lamp bewoog nog een keer, heel langzaam, en toen bleef hij stilstaan.

‘Er staat Knotwilg,’ zei Saar.

Boven op de trap werd het heel stil.

13. Terug

Geen proef. Wel een piano die hier al eerder heeft gestaan.

Vrijdagochtend om tien voor acht werd er iets tegen de winkelruit gedrukt.

Het was een bladzij uit Saars boekje, achterstevoren, en daarachter stond Saar met haar neus plat tegen het glas.

Jet zette het krat appels op de toonbank en deed de deur open.

'Zangvereniging,' zei Saar. 'Piano. Donderdagavond.'

'Goeiemorgen,' zei Jet.

'Ik heb het zaterdag opgeschreven. Op de stoep bij de slager.' Saar draaide het boekje om. 'Ik wist niet waarom ik het opschreef, dus toen heb ik het maar opgeschreven.'

Daar stonden ze, drie woorden onder elkaar in Saars ronde letters, en het middelste stond scheef tussen de twee andere gepropt alsof het er later bij was gekomen.

Jet had erbij gestaan. Ze had een leeg eierkrat tegen haar heup gehad en ze had het gehoord zoals je hoort dat er een fiets langskomt.

'Wie heeft dat gezegd?' vroeg ze, en ze wist het antwoord al.

'Zij,' zei Saar.

Het huis van de oude mevrouw stond schuin tegenover het dorpshuis. Ze zat voor het raam, met haar stoel een kwartslag gedraaid, zodat ze de straat kon zien zonder haar hoofd te draaien. Ze had de deur al open voordat Ties op het knopje kon drukken.

'Mag ik u iets vragen?' zei Jet.

'Dat mag.'

Jet hield haar schrift omhoog. Ze had de letters opgeschreven zoals Saar ze had voorgelezen, met de punt en al.

H. Doornbos

Knotwilg

De oude mevrouw keek ernaar. Ze keek er niet lang naar.

‘Doornbos,’ zei ze.

‘Kent u die?’

‘Die kende het halve dorp.’ Ze deed de deur verder open. ‘Waar heb je dat gevonden?’

‘Achter in de piano van de meester. Op het hout aan de achterkant.’

‘Met potlood?’

‘Met potlood,’ zei Saar.

Het bleef een paar tellen stil in de gang. Ergens achter in het huis tikte een klok die het niet druk had.

‘Roep de slager,’ zei de oude mevrouw. ‘Mijn stoel moet naar buiten.’

De slager droeg de stoel de straat over en zette hem op de stoep aan de overkant, met de rug naar de weg, zodat ze het hele dorpshuis voor zich had. Er hing niets aan de balk. Nout zette de stoel toch een halve meter naar achteren, tot achter de krijtstreep, en niemand vroeg waarom.

Ties was al weg om de meester te halen voordat iemand het hoefde te zeggen.

Toen ze goed zat, waren er acht mensen. Even later waren het er elf.

‘Twaalf,’ zei meneer Knol.

Hij zette zijn melkkrat neer en telde nog een keer.

‘Elf.’

Oom Bijna kwam de Molenstraat door met zijn stofjas open en Bout achter zich aan. Bout ging naast de stoel liggen, tegen de poot aan, alsof dat de bedoeling was geweest. Meester Warnaar kwam met Ties mee en ging op het muurtje zitten, met zijn handen op zijn knieën, zoals hij overal zat.

'Doornbos stemde hier de piano's,' zei de oude mevrouw. 'Twee keer per jaar. In het voorjaar en in het najaar, op de fiets, met een leren tas achterop. Hij deed dertien dorpen.'

'Waren er dan zoveel piano's?' vroeg Ties.

'Hier waren er drie. Die van de dokter, die van de juffrouw, en die van ons.'

'Van u?'

'Van de zangvereniging.' Ze wees met haar kin omhoog, naar de gevel. 'Boven.'

'Waarom schrijft iemand zijn naam in een piano?' vroeg Saar.

'Omdat hij dat in alles schreef waar hij aan gewerkt had. Achterin, met potlood, op de plek waar niemand kijkt. En de plaats erbij, want hij was overal.' Ze keek Saar aan. 'Zodat de volgende die erin keek, kon zien wie er voor hem geweest was.'

Jet had haar potlood al in haar hand, maar er was iets wat eerst moest.

'Dan schreef hij niet waar de piano vandaan kwam,' zei ze langzaam. 'Dan schreef hij waar hij hem gestemd had.'

'Ja.'

'Dan heeft die piano hier gestaan.'

'Die heeft daar gestaan,' zei de oude mevrouw, en ze wees naar het middelste raam.

Meneer Knol zei iets wat niemand verstond en pakte zijn zakdoek.

'Wij hadden hem samen gekocht,' zei de oude mevrouw. 'Het hele dorp. Er ging een lijst rond en iedereen zette erop wat hij kon missen, en toen duurde het nog twee jaar. Hij is er door dat gat naar binnen gegaan, aan die balk. Toen was ik zes.'

'En hij stond precies voor het raam?' vroeg Jet.

‘Nee. Niet midden voor het raam. Doornbos wilde dat niet hebben, want de kachel stond rechts, en bij een kachel hoort een piano niet te staan. Dus stond hij links.’

Jet schreef *links* op en zette er een streepje onder.

‘De zangvereniging kwam op donderdagavond,’ zei de oude mevrouw. ‘Vierendertig mensen op achtentwintig stoelen. Beneden hoorde je alleen de lage tonen, en op straat hoorde je alles.’

‘En toen?’ vroeg Saar.

‘Toen ging het dak lekken.’ Ze zei het zoals je zegt dat het gaat regenen. ‘Boven de zaal. Eerst stond er een teil, en de winter daarna stonden er twee. Het hele dak moest eraf. Alle pannen, alle latten, het hout eronder ook.’

‘En het dorp had geen geld,’ zei Oom Bijna.

‘Het dorp had niets.’ Ze legde haar handen op de leuningen. ‘Toen hebben ze gekeken wat er in dat huis stond dat iets waard was. En dat was één ding.’

Het was heel even stil op de stoep.

‘Ze hebben er drie avonden over vergaderd,’ zei de oude mevrouw. ‘Mijn vader is de derde avond kwaad thuisgekomen. De volgende ochtend heeft hij zelf meegetild.’

‘Hoe kregen ze hem eruit?’ vroeg Nout.

‘Zoals hij erin gekomen was. Ze hebben het raam opengezet en hem aan die balk naar beneden laten zakken, met een blok en een touw en veertien man. Het duurde de hele ochtend.’

‘En toen hij hing?’ vroeg Ties.

‘Toen zei niemand iets.’ Ze tikte met haar vinger op de armleuning. ‘Ik stond hier. Ongeveer hier. Ik was zestien.’

Jet keek naar de gevel en probeerde het te zien: hetzelfde raam, hetzelfde hout, een straat vol mensen die naar boven keken en hun mond hielden. Alleen ging het toen de andere kant op.

‘Waar is hij naartoe gegaan?’ vroeg ze.

‘Op een wagen. Naar de stad. Naar een veiling.’

Ties keek op alsof iemand hem geduwd had.

‘Dat heeft hij mij verteld,’ zei hij. ‘Vorige week. In de gang.’

Iedereen keek naar meester Warnaar. Hij kwam van het muurtje af. Hij deed het niet snel en hij zei het niet hard, en juist daardoor werd het stil.

‘Mijn oma heeft haar piano op een veiling in de stad gekocht,’ zei hij. ‘Zeventig jaar geleden.’

‘Dat weet ik niet,’ zei de oude mevrouw. ‘Ik weet alleen wat er terugkwam. Er ging een man van de zangvereniging mee, met de wagen. Hij kwam terug met het geld voor het dak en met één ding om over te praten.’

‘Wat dan?’ vroeg Saar.

‘Dat er een meisje op geboden had. Een meisje alleen, in een zaal met allemaal mannen.’ De oude mevrouw haalde haar schouders op. ‘Daar hebben ze het hier een half jaar over gehad, en daarna nooit meer.’

‘Ze was negentien,’ zei meester Warnaar. ‘Ze had er drie jaar voor gespaard met naaiwerk. Ze kwam uit een dorp aan de andere kant van de stad. Ze is hier nooit geweest.’

En toen zei hij niets meer.

Jet kon later nooit goed uitleggen hoe dat was, want er gebeurde niets bijzonders. Meester Warnaar bleef gewoon staan, met zijn handen langs zijn zij, en hij keek naar de gevel. Zijn gezicht deed niets. Er ging een fiets voorbij. De mevrouw van nummer zeven kwam de hoek om, zag hoe iedereen stond, en bleef staan waar ze stond.

Niemand hielp hem eruit. Dat was het bijzondere.

Jet hield het niet uit. Ze liep het dorpshuis in, langs de klok boven de deur — vijf over tien, en die klok liep vier minuten voor — en ging de achttien treden op met haar rolmaat in haar zak.

Boven was het stil op een andere manier dan beneden. Het licht viel schuin door de drie hoge ramen op de brede grijze delen van de vloer, en daar lag

de lichtere plek, die er al lag sinds ze hier voor het eerst waren geweest, en waar niemand iets over had willen zeggen.

Ze legde de rolmaat langs de lange kant van de plek en las hem af. Toen langs de korte kant. En toen allebei nog een keer, want dit was geen getal om één keer te meten.

Beneden zat de oude mevrouw nog precies zo. Meester Warnaar stond nog precies zo.

'Honderdachtenveertig,' zei Jet. 'Bij tweeënzestig.'

Er ging een geluid door de mensen op de stoep dat geen woorden had.

'En hij ligt niet midden voor het raam,' zei ze. 'Hij ligt naar links. En rechts van het raam zit hoog in de muur een rond gat met een deksel erop.'

'Daar ging de kachelpijp doorheen,' zei de oude mevrouw.

Oom Bijna zette zijn hoed af, keek erin en zette hem weer op. Hij deed dat als hij iets moest doen met zijn handen.

'Vorige week wilde ik daar niets over zeggen,' zei hij. 'Ik zei dat ik het niet ging raden, want dan gaan we het nog geloven ook.'

'En nu?' vroeg Saar.

'Nu staat er een maat onder.'

Binnen was het tien over tien. 'Vijf minuten,' zei Jet. Ze had twee keer op die klok gekeken, en aftrekken kon ze.

'Die klok loopt vier minuten voor,' zei meneer Knol.

'Dat maakt niet uit,' zei Jet. 'Hij loopt één keer voor, niet elke minuut opnieuw.'

Toen kwam meester Warnaar naar haar toe.

'Is jullie winkel open?'

'Sinds acht uur.'

'Mag ik jullie telefoon gebruiken?'

‘Dat moet u aan mijn moeder vragen,’ zei Jet.

‘Ja,’ zei hij. ‘Dat is waar.’

‘Nu meteen?’ vroeg meneer Knol. ‘U gaat toch om de veertien dagen? Dan bent u er over…’

‘Over elf dagen.’

‘Nou dan.’

‘Dan weet ze het elf dagen niet,’ zei meester Warnaar.

‘Ze is negenentachtig,’ zei buurvrouw Pot.

‘Ja,’ zei hij. ‘Daarom bel ik nu.’

De telefoon van de winkel hing achter de toonbank aan de muur, tussen de plank met garen en de plank met batterijen, met een krukje eronder, omdat gesprekken van het dorp altijd langer duren dan mensen denken. Ernaast hing aan een spijkertje een schrift, waarin je je naam schreef en het aantal tikken, zodat je het later kon betalen.

Meester Warnaar haalde het schrift van het spijkertje.

‘Dat hoeft niet,’ zei Jets moeder.

Jet keek op. Dat waren precies de drie woorden waar Ties sinds woensdag de zesentwintigste een teller voor bijhield, en nu zei iemand ze tegen de meester zelf.

‘Jawel,’ zei meester Warnaar, en hij schreef zijn naam.

Hij draaide het nummer langzaam, cijfer voor cijfer, en wachtte tussen de cijfers door alsof hij ze anders door elkaar zou halen.

‘Ze moet er even heen lopen,’ zei hij. ‘De telefoon hangt in de gang.’

Hij ging rechtop staan toen er werd opgenomen. Dat deed hij vast altijd.

‘Met Joost. Er is niets aan de hand.’ Hij luisterde. ‘Nee. Er is niets. Ik bel voor iets anders.’

Jet hoorde het stemmetje in de hoorn, heel klein en heel duidelijk, zoals stemmen in een telefoon klinken.

‘Weet u nog waar u de piano gekocht hebt?’ zei hij. ‘Ja. Dat weet ik. En weet u nog wat er op dat kaartje aan de kandelaar stond?’

Hij wachtte.

‘Zesenveertig,’ herhaalde hij, en hij keek naar Jet met zijn wenkbrauwen omhoog.

Jet schreef het op. Ze wist niet waarom. Sommige dingen schrijf je op omdat ze anders wegwaaien.

‘Er staat een naam in,’ zei hij. ‘Achterin, op het ruwe hout, met potlood. Doornbos. En eronder de plaats.’ Hij haalde adem. ‘Knotwilg.’

Het stemmetje hield op.

‘Hij komt hiervandaan,’ zei meester Warnaar. ‘Hij stond in de bovenzaal van het pakhuis, en ze hebben hem verkocht omdat het dak eraf moest en ze verder niets hadden om te verkopen. Dat is het huis waar hij woensdag weer naar binnen gaat. Aan dezelfde balk.’

Hij zei het in die volgorde, zonder er iets tussen te zetten wat het aardiger maakte.

Toen luisterde hij lang. Hij zei drie keer ja en één keer ‘dat wist ik niet’, en op het laatst lachte hij één keer kort, zoals iemand lacht die daar niet op gerekend had.

Hij legde zijn hand over de hoorn.

‘Ze vraagt of het raam groot genoeg is.’

‘Het gat is breder dan de kast,’ zei Jet.

‘Het gat is breder dan de kast,’ zei hij in de hoorn.

Hij luisterde.

‘Ze zegt dat je dat dan wel gemeten zult hebben.’

‘Twee keer,’ zei Jet.

‘Twee keer,’ zei hij.

Dat was blijkbaar goed, want daarna ging het niet meer over ramen.

Toen hij ophing, bleef hij nog even met zijn hand op de hoorn staan.

‘Wat zei ze nog meer?’ vroeg Jets moeder.

‘Ze vroeg hoe breed de trap is,’ zei meester Warnaar. ‘En toen zei ze dat ze dat al dacht.’

Buiten stond iedereen er nog. Zo gaat dat in Knotwilg: er wordt niet weggewandeld voordat het uit is.

‘Nou?’ zei meneer Knol.

‘Ze weet het nog,’ zei meester Warnaar. ‘De zaal. De man met de hamer. Het kaartje aan de kandelaar en het nummer erop.’

‘En verder?’

‘Verder vroeg ze of het raam groot genoeg is.’

De oude mevrouw zat stil in haar stoel, met haar handen op de leuningen en haar kin een klein beetje omhoog. Ze keek naar het middelste raam. Ze keek er lang naar, zoals je kijkt naar iets wat je al kent en waar je toch je ogen niet vanaf kunt houden.

‘Woensdag,’ zei Nout tegen niemand in het bijzonder. ‘Dan moet er meer krijt komen.’

‘Dan gaat hij naar huis,’ zei de oude mevrouw. ‘Doe dat raam maar open.’

14. Vier centimeter

Proef 84. De grote hijs. Uitkomst: vijfhonderddertig kilo op vier meter. En vier centimeter te breed.

Om zeven uur stond de Molenstraat dicht.

Aan elke kant een rood-wit hek van de gemeente, en op het hek een bord dat de weg gestremd was. Het had meneer Knol vijf dagen, twee formulieren en drie telefoongesprekken gekost, en hij had alle drie de gesprekken staand gevoerd.

‘Het staat scheef,’ zei hij.

Hij zette het bord recht, liep tien passen terug en keek nog een keer.

‘Nu staat het scheef.’

Om half acht kwam de piano. Vader Prins reed hem stapvoets over de klinkers op de aanhanger, met acht mensen naast de wagen die niets deden behalve meelopen, en met vier planken kwam de kast op twee balken op de stoep te staan, precies onder de haak. Zonder kleppen, zonder kandelaars, zonder pedaalstel. Ties vond dat hij er kaal uitzag, zoals een schaap er kaal uitziet.

Toen begon het sjouwen. Van kwart voor acht tot half tien gaf de Molenstraat klinkers door, van de stapel bij de schuifdeur, over de stoep, door het dorpshuis, de achttien treden op, en boven liet Saar ze in een emmer aan een dun touw in de tegenwichtbak zakken.

‘Honderdzevenennegentig,’ zei meneer Knol.

Hij haalde adem en telde nog een keer.

‘Honderdzesennegentig.’

‘Honderdzesennegentig,’ zei Jet. ‘Vierhonderdnegentig kilo.’

Meneer Knol ging op zijn omgekeerde melkkrat zitten en stond meteen weer op, omdat er nog iets was wat hij moest tellen. De Generaal liep de hele ochtend op drie passen achter Ties aan, ook de trap op, tot Nout hem

bij de deur tegenhield. Een van de twaalf jonge kippen zat op het muurtje voor het dorpshuis en is daar de hele dag blijven zitten.

De lucht stond de hele ochtend als een deksel boven het dorp. Er zat geen wind in, en dat was raar, want boven de molen stonden de wolken de andere kant op dan gisteren. Buurvrouw Pot kwam met haar trommel naar buiten, keek één keer omhoog en zei dat het ging regenen. Ze zei het zoals andere mensen zeggen hoe laat het is.

Om tien uur ging Nout op de stoeprand staan met een papiertje in zijn hand.

Hij trok de krijtstreep voor de vierde keer, drie meter uit de gevel, en de tweede aan de overkant, en toen las hij voor wie waar stond: achttien mensen aan de lijnen. Twee aan de lier: vader Prins en Ties. Vier aan het touw achter de lier, voor het geval de lier het niet in zijn eentje leuk vond. Twee aan de stuurlijnen, links Saar, rechts de slager. Twee bij de tegenwichtbak, om hem van de gevel te houden. Zes boven in de zaal aan de binnenlijn. En twee met hun hand op de dwarsbalk: meester Warnaar en de mevrouw van nummer zeven.

'Achttien,' zei Nout. 'En achttien staan er achter de streep. Aanpakken mag, staan niet.'

Alle andere mensen stonden erachter zonder dat het gezegd hoefde te worden. Meneer Knol telde er honderdzes en daarna honderdvier.

Om kwart over tien kwam er een auto tot aan het hek en stapte de wethouder uit. Ze had een lichte jas aan en ze was er, zei ze, omdat ze het papier had getekend en dan hoorde je ook te komen kijken. Ze liep de straat op, ging midden op de stoep staan en keek recht omhoog naar de balk.

'Achter de streep,' zei Nout.

De hele Molenstraat werd stil. Meneer Knol had zijn zakdoek in zijn hand voordat iemand het woord machine had gezegd.

'Ik kijk alleen even,' zei de wethouder.

'Ook niet even,' zei Nout.

Ze keek hem aan. Hij keek terug, en hij deed het niet brutaal en niet verontschuldigend; hij deed het zoals hij het bij vader Prins had gedaan en bij Oom Bijna. Toen deed de wethouder drie stappen achteruit tot achter het krijt.

‘Waar mag ik wel staan?’

Nout wees. Daar stond ze de rest van de ochtend, en tussen de middag hielp ze kratten dragen, en niemand in Knotwilg heeft er ooit meer iets over gezegd behalve meneer Knol, die er nog dagen over sprak zoals je over onweer spreekt dat net naast je huis is neergekomen.

Jet ging op het muurtje staan met haar tabel.

‘Ik lees hem één keer voor,’ zei ze. ‘Aan de haak vijfhonderddertig. Vijfhonderdtien kast, twintig voor het juk en de twee banden. Tegenwicht vierhonderdnegentig. Verschil veertig. Samen duizend twintig.’

‘En de lier?’ vroeg Saar.

‘Duizend. Er hangt vijfhonderddertig aan. Vierhonderdzeventig over.’

‘En wie heeft dat nagekeken?’

‘Twee mensen,’ zei Jet. ‘Allebei apart, op hun eigen vel.’

Oom Bijna knikte één keer. Meester Warnaar zei niets, want hij had zijn hand al op de dwarsbalk en zijn oor eraan.

Boven aan de tabel stond nog altijd in blokletters dat Jet de last altijd naar boven afrondde. Er stond nu een streepje achter, en achter het streepje in kleinere letters: *behalve als ik weet wat eraf is gehaald.*

‘Eerst het touw,’ zei Nout.

Hij liep alle twintig knopen na met zijn hand en niet met zijn ogen. Bij de tweede strop om de balk bleef hij drie tellen langer staan dan bij de andere en zei toen ‘goed’. Ties stond bij de lier met zijn hand al op de greep, en het duurde nog acht minuten voordat hij hem mocht gebruiken, en die acht minuten waren het langst van de hele ochtend.

‘Draaien,’ zei Nout.

Vader Prins draaide. De slinger ging rond, het kleine tandwiel pakte het grote, en de sperpal ging klik, klik, klik, alsof iemand heel langzaam een deur dichtdeed. Het touw kwam strak. De twee brede banden onder de kast drukten zich in het hout van de balkjes. En toen kwam de piano los van de stoep.

Ties voelde het door de slinger heen, en hij dacht: nu.

Vijfhonderddertig kilo ging omhoog alsof het niets was, en dat was precies wat het niet was. De tegenwichtbak zakte langs de gevel naar beneden, twee mensen hielden hem met een platte hand van het metselwerk af, en de kast klom langs de bakstenen omhoog zonder één keer te tikken. Saar en de slager stonden ieder aan een stuurlijn, allebei achter de streep, allebei met het touw over hun schouder, en de kast draaide niet. Hij draaide geen millimeter. Hij hing er zoals een schilderij aan een muur hangt.

'Niets,' riep meester Warnaar van boven, met zijn hand op de dwarsbalk. 'Ik voel niets en ik hoor niets.'

Hij had dat de vorige keer ook geroepen, bij tachtig kilo. Hij riep het nu bij vijfhonderddertig, en hij riep het harder, en Ties dacht dat hij daar zelf niets van in de gaten had.

Op twee meter zei niemand iets. Op drie meter ook niet.

Op vier meter zette vader Prins de slinger stil, en de pal viel in de volgende tand, en toen hing er vijfhonderddertig kilo boven de Molenstraat en hield niemand iets vast.

De onderkant van de kast stond gelijk met de kale onderdorpel van het middelste raam. De twee raamhelften stonden open, plat tegen de gevel aan de haken. Het gat gaapte. Achter dat gat, in het donker van de zaal, stonden zes mensen aan de binnenlijn te wachten.

Ties keek omhoog en hij dacht aan de oude mevrouw, die zeventig jaar geleden op deze stoep had gestaan toen het de andere kant op ging, en die had gezegd dat niemand toen iets zei. Nu zei ook niemand iets. Ze zat drie meter bij hem vandaan in haar stoel met haar kin een klein beetje omhoog.

'Naar binnen,' zei Nout.

De zes trokken. Ze deden het langzaam en gelijk, zoals ze het geoefend hadden, en de piano kwam aan zijn touw naar het gat toe, een halve meter, nog een halve meter. De hoek van de kast schoof over de dorpel.

Toen was er een tik. Links en rechts tegelijk.

En de piano stond stil.

'Nog,' riep iemand boven.

'Niet trekken,' zei Nout, en hij zei het zo hard dat het van de overkant terugkwam.

Het werd stil op de stoep. Ties had zijn hand nog op de slinger, en er kwam iets in hem omhoog dat harder trekken heette, en hij liet het gaan. Hij zei niets. Hij keek naar Oom Bijna.

Oom Bijna stond beneden op straat, ver achter het krijt, met zijn hoed in zijn hand zoals hij hem de hele hijs in zijn hand had gehad.

'Geef mij die rolmaat eens,' zei hij.

Hij stak zijn hand in de rechterzak van zijn stofjas, en wat eruit kwam was geen rolmaat. Het was een kartonnen kaartje aan een touwtje, met een dikke zes erop in potlood.

Bout kwam aandraven met een bezem.

'We vroegen een rolmaat,' zei Nout.

'Hij brengt in elk geval iets,' zei Oom Bijna, maar hij zei het niet zoals hij het altijd zei, want hij keek naar het kaartje in zijn hand en niet naar de hond.

Nummer zes. Het pedaalstel.

'Alle moeren en bouten,' zei hij, heel zacht.

Hij ging naar boven. Hij ging de achttien treden op zonder één keer stil te staan, en voor een man van vijfenzestig ging dat hard. Boven stuurde Nout de zes van de binnenlijn opzij, ging zelf in het raamgat staan en pakte Oom Bijna's stofjas achter aan de kraag vast.

'Niet verder dan uw armen,' zei hij.

Beneden op straat zagen ze alleen de rolmaat. Hij ging eerst dwars over het gat, van het hout aan de ene kant naar het hout aan de andere kant. Twee keer.

Toen ging hij naar buiten, tegen de hangende kast aan, onderaan, waar de ijzeren beugel zat waar tot vorige week het pedaalstel aan had gehangen. Een beugel die er aan allebei de kanten een stuk buiten stak, zoals de oren van een emmer.

Ook twee keer.

Oom Bijna kwam terug in het raam en ging op de dorpel zitten, met zijn benen in de zaal, zodat de hele straat hem kon zien en horen.

'Honderdvijftig,' zei hij. 'Het kozijn is honderdvijftig.'

'Het gat is honderdzesenvijftig,' zei Jet.

'Het gat is honderdzesenvijftig. Dat klopt. Jij hebt het gemeten en jij hebt het twee keer gemeten en het is honderdzesenvijftig.' Hij hield zijn hoed nog steeds in zijn hand. 'Alleen gaat hij niet door het gat. Hij gaat door het kozijn dat in het gat zit, en dat is zes centimeter smaller.'

'En de kast is honderdachtenveertig,' zei Saar. 'Dat past.'

'De kast wel.' Hij liet het kaartje met de zes aan zijn touwtje hangen. 'De beugel niet. Honderdvierenvijftig, met die beugel eraan. Ik heb hem net twee keer gemeten en het is twee keer honderdvierenvijftig.'

Er ging een geluid door de mensen op de stoep dat geen woorden had.

Ties rekende het uit voordat iemand het zei, en hij rekende nooit iets uit. Honderdvierenvijftig min honderdvijftig.

'Vier,' zei hij hardop.

'Vier,' zei Oom Bijna. 'Vier centimeter.'

'Maar Jet had het toch gemeten?' vroeg meneer Knol. Hij zei het niet naar, alleen radeloos, met zijn zakdoek in zijn vuist.

‘Jet heeft gemeten wat er gevraagd was, en haar getal is goed.’ Oom Bijna kwam overeind in het raam en hij hield zich aan het kozijn vast dat vier centimeter te smal was. ‘De fout is van mij.’

Het waren vijf woorden.

Ties had ze negen dagen geleden op deze stoep gehoord, van iemand van twaalf, en hij had toen gedacht dat het het moeilijkste was wat hij ooit iemand had horen zeggen. Nu hoorde hij ze van iemand van vijfenzestig, voor honderdvier mensen en een wethouder, en het was precies even moeilijk, en het duurde precies even kort.

‘Ik heb donderdag gezegd dat die beugel bleef zitten,’ zei Oom Bijna. ‘Die schroeven staan in het enige stuk hout dat alles draagt. Dat was goed. En toen heb ik er geen getal aan gehangen. Dat was niet goed.’

Hij keek naar het kozijn naast zijn hand.

‘En ik heb naar een gat gekeken,’ zei hij, ‘in plaats van naar de plek waar hij doorheen moet.’

Verder zei hij er niets over, en verder vroeg niemand er iets over, en Ties merkte dat dat het enige was wat je met zoiets kon doen: het laten liggen waar het was neergelegd.

‘Is dit bijna?’ vroeg Saar.

Oom Bijna keek naar de kast die vier centimeter buiten de zaal hing.

‘Ja,’ zei hij. ‘Dit is precies bijna. Dat is het vervelende ervan.’

Jet had haar Proevenboek al open op de vierde bladzij van achteren en schreef *Proef 84*. Die Blik bleef die ochtend op veertien staan, want er begon niets; er hield iets op.

Ties keek de straat rond. Honderdvier mensen, achttien aan de lijnen, twee krijtstrepen, een wethouder achter het krijt en een hond die een bezem in zijn bek had. Boven hun hoofd hing vijfhonderddertig kilo doodstil in de lucht, en onder die vijfhonderddertig kilo stond niemand. Niet één mens.

Dat was geen geluk. Dat was een streep.

Toen viel er een druppel op de klinkers naast zijn schoen, zo dik dat je hem hoorde. En nog een. Buurvrouw Pot deed haar trommeldeksel dicht en zei niets, omdat ze het al gezegd had.

‘Dit kan écht niet misgaan,’ had Ties die ochtend gezegd.

Vijfhonderddertig kilo hing stil voor een raam, en het begon te regenen.

15. De nacht bij de piano

Geen proef. Wel een dekzeil, twee lampen en het halve dorp.

De eerste tien minuten regende het zoals het in september regent: dikke druppels, ver uit elkaar, alsof de lucht er nog over nadacht. Daarna dacht de lucht niet meer na.

Honderdvier mensen zochten tegelijk een droge plek, en de Molenstraat heeft er maar twee: onder de lindeboom en in de deur van het dorpshuis. Jet duwde haar tabel onder haar jas en klemde hem daar met haar elleboog vast. Boven haar hoofd hing vijfhonderddertig kilo piano, en die werd nat.

‘Kan hij niet gewoon naar beneden?’ vroeg meneer Knol.

Zijn zakdoek was al doorweekt. Het was de vraag die iedereen dacht, en Jet was blij dat hij hem stelde.

Oom Bijna veegde zijn bril af aan zijn natte stofjas en knikte naar Jet.

‘Zeg jij het maar,’ zei hij. ‘Jij hebt de getallen.’

‘Naar beneden is niet makkelijker dan naar boven,’ zei Jet. ‘Omhoog is vijfhonderddertig kilo omhoog en vierhonderdnegentig kilo omlaag, tegelijk. Naar beneden is precies hetzelfde, alleen andersom. Er komt allebei de keren duizend twintig kilo in beweging.’

Ze wees naar de plek waar de tuinbank van meneer Knol had gestaan. Er lagen nog twee kringen zand en een schram over de tegels.

‘Ik heb onder mijn eerste tabel geschreven dat naar beneden vanzelf gaat. Dat was geen geruststelling. Dat was een waarschuwing.’

‘Zakken kan,’ zei Nout. ‘Overdag. Met achttien mensen en droge handen. Zes van die achttien staan boven in de zaal en kunnen niet zien wat er beneden gebeurt. Twee moeten op het laatst naast de kast staan om hem op de balken te zetten. Naast, en aan het eind bijna eronder. Dat doe ik niet in het donker.’

‘En de helft van die achttien zit nu aan tafel,’ zei vader Prins.

‘En als hij vanavond beneden staat, moet morgen alles opnieuw,’ zei Nout. ‘De straat dicht, de knopen, de lijnen, de mensen, alles. Dan beweegt hij vannacht een keer en morgen nog een keer. Als hij blijft hangen, beweegt hij geen keer.’

‘En wat houdt hem dan?’ vroeg de mevrouw van nummer zeven.

‘Als hij hangt, doet hij niets,’ zei Jet. ‘Er hangt vijfhonderddertig aan een lier van duizend. Aan het blok en de balk hangt duizend zestig, en de balk houdt tweeëntwintighonderd. De pal ligt in een tand. Een pal hoeft niets tegen te houden. Een pal zorgt dat er niets gaat lopen.’

‘De knopen heb ik vanochtend met mijn hand nagelopen,’ zei Nout, ‘en straks nog een keer. En er staat niemand onder.’

Oom Bijna had zijn hoed nog steeds in zijn hand, en de regen liep er nu langs.

‘Een last die stilhangt, vertelt je alles wat je wilt weten,’ zei hij. ‘Je moet er alleen bij willen staan.’ Hij zette zijn hoed op. ‘Dus dat gaan we doen.’

Meneer Knol keek naar de twee kringen zand en vouwde zijn natte zakdoek op alsof dat hielp.

‘Dan blijft hij hangen,’ zei hij.

Een piano kan tegen tachtig jaar zolder, maar niet tegen één nacht regen. Dat zei meester Warnaar, en hij zei het zonder dat iemand het hem had gevraagd, wat voor hem hetzelfde was als hard roepen. Het hout zwelt, zei hij, en het vilt van de hamertjes zuigt zich vol.

Vader Prins haalde het dekzeil van zijn aanhanger, groen en zo zwaar als een natte deken, en het ging door het dorpshuis en de achttien treden op naar de zaal. Oom Bijna knoopte er in het raamgat vier dunne lijnen aan.

‘Over hem heen,’ zei hij, ‘als een deken over een paard. Niet eronder dichtmaken. Het water moet er ergens uit kunnen.’

Nout ging in het raam staan en hield vader Prins bij zijn riem vast toen die zich vooroverboog. Het zeil sloeg over de bovenkant van de kast en viel aan allebei de kanten naar beneden als een jas die te groot is. De twee

onderste lijnen bungelden een meter boven de stoep, precies op de plek waar niemand mocht komen. Nout haalde ze binnen met de bezem die Bout die ochtend had gebracht, van opzij, waar er niets boven hem hing.

‘De bezem is geen rolmaat,’ zei hij. ‘Ook niet als je hem nodig hebt.’

‘Vijf uit honderd,’ zei Jet.

Saar en de slager, allebei nog achter de streep aan hun stuurlijn, knoopten de zeillijnen aan hun eigen lijn vast. Toen lag het zeil strak.

‘Het mag niet klapperen,’ zei Nout.

‘Nee,’ zei Oom Bijna. ‘Een zeil is een zeil. Daar zit wind in.’

Er gingen nog twee bindingen omheen. Boven vierden de zes van de binnenlijn de kast een halve meter terug, tot hij vrij van de dorpel hing en verder nergens tegenaan, en sloegen de lijn om een balk. De ene stuurlijn ging vast aan de lindeboom, de andere aan de paal van het hek aan de overkant. Alles wat aan één punt hangt, kan draaien. Aan twee punten niet.

Onder de hangende piano bleef de stoep droog. Dat was het vervelende ervan: het was de enige droge steen van de hele Molenstraat, en er lag binnen tien minuten een hond op.

‘Eén,’ zei Nout, en hij droeg hem terug.

Om vijf uur hield het op met regenen, of bijna, wat in Knotwilg hetzelfde is als motregen. Nout liep de stoep op met het krijtje uit zijn broekzak, keek naar de plek waar zijn streep had gelegen en stopte het weer terug.

‘Krijt gaat weg als het regent,’ zei hij. ‘Stenen niet.’

Bij de schuifdeur lagen nog achtenveertig klinkers, en die legde hij op een rij over de stoep, twee handbreedtes uit elkaar, drie meter uit de gevel; wat overbleef ging naar de overkant. Het waren er precies genoeg voor allebei de strepen. Op het muurtje voor het dorpshuis legde hij er één, daar waar de streep het muurtje kruiste. Het muurtje liep nog een heel eind door voorbij die steen, en dat stuk werd die avond de beste plek van het dorp.

Vader Prins zette de bouwlamp uit de garage op de aanhanger, aan een snoer dat het dorpshuis in liep. Vader Mulder hing de stormlantaarn van de molen aan een spijker in de lindeboom.

'Eén lamp op de last,' zei Nout, 'en één op de streep. Die op de streep is de belangrijkste.'

'Waarom?' vroeg Saar.

'Omdat er aan die last niets te zien is.'

Op de achterkant van meneer Knols tweede formulier maakte Nout de lijst.

'Mag dat wel?' vroeg meneer Knol.

'Er staat niets op de achterkant,' zei Nout.

Hij schreef vijf ploegen van twee onder elkaar, van acht uur 's avonds tot zes uur.

'Twee mensen per ploeg,' zei hij. 'Twee uur. Eén alleen is geen ploeg.'

'En wat moeten die twee doen?' vroeg de mevrouw van nummer zeven.

'Niets. Er hoeft niemand te kijken of hij nog hangt. Hij hangt.'

'Waarom moet er dan iemand zijn?'

'Omdat er de hele avond mensen langskomen die hem willen zien,' zei Nout. 'En die moeten ergens staan.'

Er meldden zich negentien mensen voor tien plaatsen. Nout streepte door en schreef opnieuw, en er was nog één regel niet ingevuld.

'Twee tot vier,' zei meester Warnaar. 'Als het mag.'

Nout keek op. 'Waarom die?'

'Omdat niemand die wil.'

'Die wil iedereen,' zei Nout. 'U was gewoon de eerste die het vroeg.'

Wat daarna gebeurde, had niemand bedacht en niemand geregeld.

Om half zeven kwam de slager het dorpshuis uit met een stapel van zes stoelen, omdat de oude mevrouw volgens hem niet in de motregen hoorde

te zitten. Om kwart voor zeven kwam hij terug met nog twee stapels. Vader Mulder spande het dekkleed van de molenwagen tussen de lindeboom en twee ladders, aan de goede kant van de klinkers, en om zeven uur stonden er achttien stoelen onder in twee rijen, alsof er iets ging beginnen.

Toen kwam buurvrouw Pot de straat over met de koffiepot van tien liter, gedragen door de slager.

'Die pot is één keer boven geweest,' zei ze, 'op het hoofd van de oude Van Duin, die zelf niet kon zien waar hij liep. Vanavond hoeft hij nergens heen.'

Ze zette haar handen in haar zij en keek omhoog naar het groene pak in het lamplicht.

'Ik zeg niks,' zei ze.

En daarna zei ze alles: dat ze om acht uur die ochtend had gezegd dat het ging regenen; dat ze tweeënzestig jaar in deze straat woonde en nog nooit iets in de lucht had zien overnachten dat niet vloog; en dat wie koffie wilde zelf een mok moest meebrengen, want zij was geen café.

'U zei toch dat u niks zei?' vroeg Saar.

'Ik zeg niks over die piano,' zei buurvrouw Pot. 'Over de rest zeg ik gewoon wat ik wil.'

'Zesenvijftig,' zei meneer Knol, die op zijn omgekeerde melkkrat de mensen telde. Hij haalde adem en telde nog een keer. 'Eenenzestig.'

Om half acht ging meester Warnaar op het muurtje zitten met een mok koffie, aan de goede kant van de klinker, en om half twaalf zat hij er nog.

Jet hield het in de gaten, want ze wilde weten hoe hij het deed. Hij begon nooit een gesprek en hij maakte er nooit een af. Er kwam iemand naast hem zitten, hij vroeg iets, en dan bleef die persoon zitten.

Hij vroeg de slager hoe je een rollade bindt. Dat kostte vier minuten en een stuk touw, en de meester deed het twee keer verkeerd en toen goed. Hij vroeg vader Mulder waarom een molenaar de hele dag naar de lucht kijkt terwijl hij binnen staat, en tijdens dat antwoord kwam Ties naast hem zitten en die ging niet meer weg.

Om acht uur droeg vader Prins een hond terug die daar niet mocht liggen.

'Twee,' zei Nout.

Om negen uur bracht Jets moeder mokken in een houten kist uit de winkel. Toen de kist leeg was, zette de slager hem omgekeerd naast het muurtje neer om op te zitten. Meester Warnaar ging er niet op zitten. Hij legde zijn handen erop.

'Wat doet u?' vroeg Saar.

'Ik speel.'

'Ik hoor niks.'

'Nee,' zei hij.

Tien vingers op een omgekeerde kist, en verder niets. Zijn handen gingen op en neer alsof er heuvels in dat hout zaten. Af en toe sprong zijn linkerhand naar links en kwam weer terug. Eén keer hield hij op en begon hetzelfde stukje opnieuw, langzamer.

'Wat is het?' vroeg de oude mevrouw.

'Een wals,' zei hij. 'Driekwartsmaat. Je telt tot drie en dan begin je opnieuw.'

Hij telde hardop mee: één, twee, drie. Één, twee, drie. Binnen twee maten tikte het halve muurtje mee — de slager op zijn knie, buurvrouw Pot met een lepeltje tegen de koffiepot, Ties op de stoeprand met twee handen tegelijk. Meneer Knol was er elke keer een halve tel te vroeg bij en ging toen hardop meetellen, zodat hij niet meer fout kon gaan.

'Hoe weet u waar u bent, als u niets hoort?' vroeg Ties.

'Dat weet ik niet altijd,' zei de meester. 'Mijn oma doet het op het tafelblad. Sinds het voorjaar.'

'Is dat niet zielig?' vroeg Saar.

'Dat vroeg ik haar ook.' Hij haalde zijn handen van de kist. 'Ze zei dat het scheelt dat je niet hoort wat je fout doet.'

De hele stoep lachte, en boven hun hoofd hing een piano in een groen zeil en zei niets.

Jet zat op de tweede stoel van de eerste rij en dacht: het halve dorp weet nu wie hij is, en hij heeft bijna niets over zichzelf verteld. Hij heeft alleen gevraagd.

Om tien uur nam ze de schouwlamp mee naar boven en scheen op de pen die dwars door de muur de zaal in stak. De potloodstreep liep nog steeds over de pen en de dwarsbalk in één rechte lijn. Ze riep het naar beneden, want Nout had gevraagd of ze het hardop zei.

‘De streep is nog één lijn.’

Beneden tilde Saar een hond van de droge steen.

‘Drie,’ zei Nout.

Even na tienen kwam er nog één bui over, kort en hard. Het zeil klapperde geen enkele keer. Het water liep aan de onderkant bij elkaar en viel in één straaltje naar beneden, precies op de plek waar niemand stond, en toen het ophield stonden er nog negentien mensen op straat.

De oude mevrouw zat in haar eigen stoel met een deken over haar knieën. Ze had de hele avond weinig gezegd. Om elf uur keek ze omhoog naar het groene pak in het lamplicht.

‘Zo’n kast gaat honderd jaar mee,‘ zei ze. ‘Zolang er steeds iemand is die ervoor zorgt.’

‘En de mensen?’ vroeg Jet.

‘Die gaan korter mee. Daarom doen we het om de beurt.’

Verder zei ze er niets over. De kerkklok sloeg elf, en even later droeg de slager haar stoel weer naar de overkant, met haar er langzaam achteraan.

Ties moest om elf uur naar huis en ging om vijf over elf. Jet mocht van haar moeder tot twaalf uur blijven, en dat betekende dat haar moeder ook bleef, op de derde stoel van de tweede rij.

Om kwart over elf lag Bout voor de vierde keer op de droge steen. Oom Bijna tilde hem op met twee handen onder zijn buik, droeg hem naar het muurtje en zette hem naast de omgekeerde kist neer, en daar bleef hij liggen.

‘Vier,’ zei Nout.

‘Ik schrijf het op,’ zei Jet, en dat deed ze, in de smalle marge onder Proef 84, want de drie lege bladzijden waren voor de proeven.

Nout stond toen al een uur op dezelfde plek midden op straat, met zijn hoofd in zijn nek. Jet had de hele tijd gedacht dat hij naar de last stond te kijken.

Om half twaalf zei hij: ‘Kantelen.’

Iedereen keek hem aan. Naast Jet zette Oom Bijna zijn bril recht, en over zijn gezicht kwam de blik die zij bijhield.

‘Vijftien,’ zei ze zacht.

‘Vier centimeter,’ zei Nout. ‘Als je hem scheef houdt, is hij smaller.’

16. Pen en spie

Geen proef. Wel een kozijn van vóór de schroef.

Om zeven uur was de Molenstraat de natste straat van Knotwilg en de stilste. Aan allebei de kanten stonden de hekken er nog, met het bord dat de weg gestremd was. De achtenveertig klinkers lagen in twee rijen over de stoep, drie meter uit de gevel. En daarboven hing vijfhonderddertig kilo piano in een groen zeil dat een hele nacht water had opgevangen en er verder niets mee had gedaan.

De Generaal liep met Ties mee tot aan de lindeboom en bleef daar staan.

Ties had bijna niet geslapen, en dat kwam niet door de piano. Dat kwam door één woord. Kantelen. Nout had het om half twaalf gezegd, en Ties had het om half zeven die ochtend nog steeds in zijn hoofd. Hij was toen zijn bed uit gegaan, had zijn houten gereedschapskist gepakt en die schuin door de deur van de bijkeuken gedragen.

Het was gegaan. Het was zelfs makkelijk gegaan.

‘Het werkt,’ zei hij tegen Oom Bijna, die op het muurtje zat met een mok koude koffie. ‘Ik heb het geprobeerd.’

‘Waarmee?’

‘Met mijn kist. Door de deur van de bijkeuken.’

Oom Bijna knikte langzaam, zoals hij knikte als hij iets niet ging zeggen.

Om tien over zeven kwam Jet de straat in met haar schrift onder haar jas, en ze liep niet naar het muurtje maar rechtstreeks naar Nout, die bij de lier stond en al een halfuur niets had gedaan behalve knopen aanraken.

‘Ik heb het uitgerekend,’ zei Jet. ‘En ik heb het laten nakijken. De meester was om zeven uur al bij het hek van de school, dus dat kwam goed uit.’

‘En?’ vroeg Nout.

Jet deed haar schrift open op het muurtje en legde er twee stenen op tegen de wind. Er stond een tekening op ruitjespapier: een liggende rechthoek met daarin een kleinere rechthoek, en overal getallen langs de randen.

'Dit is het kozijn van bovenaf,' zei ze. 'Eén hokje is tien centimeter. Dit is de kast. Rechtop is de kast honderdachtenveertig breed. Door het kozijn van honderdvijftig past hij dus, met een centimeter aan allebei de kanten.'

'Dat wisten we,' zei Ties.

'Ja. En nu houd ik hem scheef.'

Ze schoof een derde rechthoek van karton over de tekening en draaide hem een klein stukje. Toen zette ze haar potlood recht naar beneden, aan de ene kant en aan de andere kant, en mat wat ertussen zat.

'Tien graden scheef,' zei ze. 'Honderdzesenvijftig.'

Ties keek ernaar. Toen keek hij er nog een keer naar.

'Dat is meer,' zei hij.

'Dat is meer. En met de beugel erbij is het bijna honderdzestig. Scheef houden maakt hem breder. Niet smaller. Breder.'

'Maar bij mijn kist werkte het.'

'Hoe breed is die deur van jullie bijkeuken?'

'Zeventig,' zei Ties. Zijn vader had die deur zelf gehangen; dat wist hij uit zijn hoofd.

'En je kist?'

Ties deed zijn mond open en deed hem weer dicht. Zijn kist was vijftig.

'Dan paste hij ook rechtop,' zei Jet.

Saar lachte, en Ties lachte er zelf ook om, want er was niets anders mee te doen. Buurvrouw Pot kwam de straat over met de koffiepot en schonk Oom Bijna bij zonder iets te vragen.

'Waarom werkt het dan wél bij een deur?' vroeg Saar.

‘Omdat een deur dun is,’ zei Jet. ‘Een deur is vier centimeter. Als je iets draait wat dun is, komt er aan de achterkant bijna niets bij. Onze kast is tweeënzestig dik. Alles wat aan de voorkant naar binnen gaat, komt er aan de achterkant weer uit.’

Nout stond ernaar te kijken met zijn handen in zijn zakken.

‘Dan is dat niet goed,’ zei hij.

Meer zei hij er niet over, en niemand keek weg of ging aardig doen, want dat zou pas vervelend zijn geweest. Jet draaide een bladzij om.

‘Het is niet helemaal niet goed,’ zei ze. ‘Ik heb elke stand geprobeerd, ook de kleine. De allerbeste stand is bijna recht. Daar win je twee millimeter.’

‘Twee,’ zei Nout.

‘Twee. Van de veertig.’

‘Waarom keek je dan naar scheef?’ vroeg Saar.

Nout dacht na. Hij deed dat altijd langer dan andere mensen prettig vinden.

‘Ik keek niet naar de kast,’ zei hij. ‘Ik keek naar die twee stukjes ijzer.’

En dat, dacht Ties, was het rare: Nout had de hele avond met zijn hoofd in zijn nek naar precies het goede ding staan kijken, en er alleen het verkeerde bij bedacht.

Oom Bijna zette zijn mok neer en veegde zijn bril af aan een punt van zijn stofjas, wat niet hielp, want die punt was ook nat.

‘Dan halen we die twee stukjes ijzer eraf,’ zei hij. ‘Twee schroeven links, twee schroeven rechts. Ik had er vorige week een getal aan moeten hangen, dus ik haal de beugel er nu af.’ Hij zei het gewoon, en hij zei er verder niets bij.

‘Nee,’ zei Nout.

Iedereen keek op.

‘Die beugel zit onderaan de voorkant,’ zei Nout. ‘Vijfhonderddertig kilo hangt er recht boven. Wie die schroeven eruit draait, staat er met zijn schouders onder. En hij staat er twintig minuten.’

Oom Bijna knikte, en hij knikte meteen.

‘Onder een last staat niemand,’ zei hij. ‘Ook ik niet. Vooral ik niet.’

En dat was dat. Ties keek naar Oom Bijna’s gezicht om te zien of Jet iets moest opschrijven, maar er gebeurde niets met dat gezicht. Er werd die ochtend niets uitgevonden. Er ging alleen iets weg.

‘Ik snap er niks van,’ zei Saar.

‘Wat snap je niet?’ vroeg Jet.

‘Waarom moet die piano smaller? Hij is niet te groot. Het gat is te klein.’

Meneer Knol, die op zijn omgekeerde melkkrat was gaan zitten met zijn zakdoek al in zijn hand, zei dat je niet zomaar een muur van een dorpshuis kon weghalen. Hij zei het drie keer op drie manieren.

Maar Jet was al opgestaan.

‘Het gat is niet te klein,’ zei ze langzaam. ‘Het gat is honderdzesenvijftig. Ik heb het twee keer gemeten. Het kozijn dat erin staat, is honderdvijftig.’

‘En de kast met de beugel is honderdvierenvijftig,’ zei Ties.

‘Ja.’

‘Dan hoeft het gat niet groter. Dan moet het kozijn eruit.’

Ties zei het hardop voordat hij het helemaal doordacht had, wat hem vaker overkwam, maar deze keer bleef het staan. Niemand bracht er iets tegenin. Saar klapte één keer in haar handen en Jet schreef het getal op.

Ze gingen naar boven, de achttien treden op, en stonden met vijf mensen voor het open middelste raam. Buiten hing het groene zeil op een halve meter afstand stil in de motregen.

Ties legde zijn hand op de stijl van het kozijn, daar waar het hout de onderdorpel in ging. En daar zat, vlak boven de dorpel, een plat stukje hout dat niet meeliep met de nerf.

Hij kende dat. Hij had het twee weken eerder van dichtbij gezien, aan het eind van een negentig jaar oude eiken balk, twee meter boven zijn hoofd.

'Oom Bijna,' zei hij. 'Hier zit een wig in.'

Oom Bijna kwam erbij, ging op zijn hurken zitten en bleef daar drie tellen zo zitten.

'Alle moeren en bouten,' zei hij zacht. 'Hetzelfde huis. Dezelfde man. Dezelfde manier. Geen schroef, geen bout, pen en spie.'

'Dan halen we hem eruit,' zei Ties.

'Dan halen we hem eruit,' zei Oom Bijna, 'in de goede volgorde. En ik weet niet welke dat is. Bij een balk weet ik het. Bij een kozijn zit er ergens één spie die alles vasthoudt, en als je die als eerste pakt, gaat de rest hangen en dan breekt er iets waar we er geen tweede van hebben.'

Vader Mulder stond onderaan de trap mee te luisteren.

'Ik ken iemand,' zei hij.

Om kwart over negen stopte er een bestelbusje bij het hek dat de weg afsloot, en daar stapte de molenmaker van Zwaneveen uit: meneer Beumer, vierenzeventig, in een blauwe kiel, met een linnen tas waarin het rammelde. Hij had de kap van De Vier Winden gerepareerd toen vader Mulder nog geen molenaar was.

Hij liep de straat in, keek één keer omhoog naar het groene pak boven de stoep en één keer naar de klinkers op de stoep, en stapte er niet overheen.

'Wie gaat hier over?' vroeg hij.

Oom Bijna wees naar Nout.

De molenmaker keek naar Nout, die twaalf was en tot zijn schouder kwam, en knikte alsof dat het gewoonste antwoord van de wereld was.

'Mooi,' zei hij. 'Dan wil ik van jou weten waar ik niet mag staan.'

Boven zette hij zijn tas op de vloer, legde zijn hand op de bovendorpel en klopte er met zijn knokkel langs, van links naar rechts. Meester Warnaar, die naast hem stond, deed zijn mond open, deed hem weer dicht en vroeg het toen toch.

'Wat hoort u?'

'Dat het kozijn nergens vastzit,' zei de molenmaker. 'Een kozijn houdt niets. Een kozijn staat er alleen maar in. Boven dit gat ligt een rollaag, stenen op hun kant in een flauwe boog, en díé houdt de muur. Dat kozijn kun je er vanmiddag uit halen en dan staat dit huis er morgen nog.'

'En de volgorde?' vroeg Oom Bijna.

'De bovenste twee spieën eerst. Nooit de onderste.' Hij tikte tegen de onderdorpel. 'Doe je de onderste eerst, dan gaat het hele kozijn op zijn pennen staan, en dan klemt het. Maar vóór de bovenste twee komt er iets anders.'

'Wat?'

'Twee stutten. Eerst iets eronder, dan pas iets eruit.'

Nout keek op van zijn touw. Hij zei niets, maar Ties zag het.

Om tien uur waren ze met twintig mensen. Nout vierde eerst de binnenlijn tot de kast helemaal vrij onder de balk hing, zo ver van de gevel als hij komen kon, met de twee stuurlijnen strak aan de lindeboom en aan de paal van het hek. Toen zei hij hoe het ging.

'Alles gebeurt van binnen. Niemand hangt over de dorpel. Wie iets buiten moet pakken, wordt vastgehouden bij zijn riem. En de stoep blijft leeg, want alles wat wij loslaten, komt daar terecht.'

'En als er iets valt?' vroeg meneer Knol.

'Dan is het een stuk hout op een lege steen.'

De twee raamhelften gingen als eerste uit hun duimen: de slager tilde, vader Prins hield hem vast bij zijn riem, en de helften kwamen naar binnen als twee platte deuren. Jet had nieuwe kaartjes gemaakt, met een K ervoor, zodat ze niet door de nummers van de piano heen liepen. K1 en K2 gingen

op de raamhelften. Op een laken midden in de zaal kwam alles te liggen wat eraf ging, met de kaartjes erbij en de schroeven en de spieën in jampotjes.

De stutten waren twee vurenhouten balkjes van vader Prins, precies op maat gezaagd en met een houten hamer klemvast geslagen onder de bovendorpel. Daarna kwamen de stopwiggen tussen het kozijn en het metselwerk eruit, negen stuks.

'Negen,' zei meneer Knol. Hij haalde adem en telde nog een keer. 'Tien.'

De bovenste twee spieën gingen er niet uit zoals Ties had gedacht. De molenmaker sloeg ze niet naar buiten maar terug, dezelfde kant op als waar ze vandaan kwamen, met korte tikken op een beitel die hij plat hield.

'Recht houden,' zei Oom Bijna zacht, alsof hij het tegen niemand zei.

Bij de derde tik kwam de eerste spie los, en toen kwam hij er zomaar met twee vingers uit: een plat stukje eikenhout van niks, grijs van ouderdom, dat negentig jaar lang het enige was geweest wat dit kozijn bij elkaar hield.

De molenmaker vroeg om een tweede beitel. Bout stond op van de bovenste tree, ging de trap af en kwam terug met zijn eigen etensbak.

'Vijf uit honderd,' zei Jet.

De bovendorpel kwam er met vier mensen af, K3, en woog minder dan iedereen dacht. De twee stijlen gingen daarna recht omhoog uit de gaten in de onderdorpel, K4 en K5, en ze kwamen alle twee los zonder dat er iets kraakte. Buurvrouw Pot, die haar koffiepot boven aan de trap had gezet en hem daar had laten staan, keek er lang naar.

‘Dat kozijn zit hier langer dan ik in deze straat woon,’ zei ze. ‘En ik woon hier tweeënzestig jaar.’

Om twaalf uur was het klaar. Twee uur, twintig mensen, en op het laken lagen vijf genummerde onderdelen, negen stopwiggen, vier spieën en vierentwintig schroeven in twee jampotjes.

En in de muur zat een gat.

Ties had niet verwacht dat het zoveel zou schelen. Een raam is een raam, ook als het openstaat, maar dít was gewoon weg: een rechthoek zonlicht dwars door de bovenzaal heen, tot achter op de vloer, met de lichtere plek er middenin. Er kwam een wind door die naar buiten rook.

Jet klom over de onderdorpel het licht in met haar rolmaat en mat de breedte, één keer links, één keer rechts, één keer in het midden.

'Honderdzesenvijftig,' zei ze. 'Overal.'

'En de kast is met beugel en al honderdvierenvijftig,' zei Ties.

'Twee centimeter over,' zei Jet. 'Eén aan elke kant.'

Ze schreef het op, en toen bleef ze met haar potlood boven de bladzij hangen.

'Wat?' vroeg Ties.

'De hoogte,' zei Jet. 'Hij komt niet rechtop naar binnen. Hij hangt, en wat hangt gaat scheef zodra je het duwt. En scheef is hij hoger. Rechtop is die kast honderddertig. Schuin is hij honderdvierenveertig, van zijn onderste hoek achter tot zijn bovenste hoek voor.'

Ze keek naar boven, naar de rollaag.

'Dat moet ik meten,' zei ze. 'En dan moet iemand het nakijken.'

Meneer Knol was zijn melkkrat komen halen en stond ermee in zijn armen op een halve meter van het lege gat, want dichterbij mocht niemand van Nout.

'En als hij er niet in past?' vroeg meneer Knol.

'Dan is het gat te klein,' zei de molenmaker. 'Dat is geen ramp. Dat is een gat.'

17. Twee millimeter

Proef 85. De piano naar binnen. Uitkomst: hij past. Met twee millimeter.

Om half één lag er brood op het muurtje en lagen er drie balken op de vloer van de bovenzaal.

Ze kwamen uit de garage: vurenhout, vier meter lang, zo dik als een stoeprand. Ze lagen naast elkaar met hun ene eind op de kale onderdorpel en hun andere eind op de lichtere plek in de vloer. Dwars daaroverheen lagen vier rollen, stukken ijzeren buis zo dik als Jets pols, geschuurd tot ze blonken.

‘Geef mij die kaars eens,’ zei Oom Bijna.

Bout stond op van de bovenste tree, liep de trap af en kwam terug met een leren want.

‘Vijf uit honderd,’ zei Jet.

Ze pakte de kaars zelf en trok er drie strepen mee over elke balk, zodat de rollen straks zouden lopen. Toen ging ze met haar rolmaat in het gat staan.

Het was raar om in een muur te staan. Aan haar ene kant was de zaal, aan haar andere kant vier meter lucht, en onder haar de dorpel waar negentig jaar geleden zakken graan overheen waren gesleept. Ze zette haar voeten aan weerskanten van de eerste rol, en achter haar hield Nout haar riem vast, zonder dat er iemand om had gevraagd en zonder dat er iemand iets van zei.

‘Ik meet niet vanaf de dorpel,’ zei ze.

‘Waarvandaan dan?’ vroeg meneer Knol, die op zijn melkkrat zat met zijn zakdoek in zijn hand.

‘Vanaf de rol. Daar komt hij op te liggen.’ Ze hield het lint recht omhoog. ‘Iemand heeft gisteren gezegd dat hij naar een gat had gekeken in plaats van naar de plek waar de kast doorheen moet. Dat vond ik een goede zin.’

Achter haar bleef het even stil. Toen zei Oom Bijna niets, en dat was ook een antwoord.

Ze mat links, midden en rechts. In het midden stond er honderdvijfenveertig op het lint. Aan de twee kanten stond er honderdvierenveertig komma twee.

'Dat is niet overal hetzelfde,' zei Ties.

'Nee. Boven het gat ligt die rollaag, en die loopt in een boog. In het midden is hij dus het hoogst.'

'En wat nemen we dan?'

'Het kleinste getal,' zei Jet. 'Altijd het kleinste getal.'

Ze schreef het op en ging op de vloer zitten met haar rug tegen een balk. Ties kwam naast haar zitten en at zijn brood met twee handen tegelijk op, zoals hij alles deed.

'En de kast?'

'Rechtop is de kast honderddertig. Maar hij komt niet rechtop naar binnen. Hij hangt aan een touw, en zodra wij hem naar ons toe trekken, gaat zijn onderkant eerst en blijft zijn bovenkant achter. Dan hangt hij scheef, en scheef meet je hem van zijn onderste hoek tot zijn bovenste hoek.'

'En dat is meer dan honderddertig.'

'Dat is meer.' Ze draaide haar schrift naar hem toe. Er stond een rijtje van elf regels, en achter elke regel een getal. 'Ik heb elke stand uitgerekend. Vijf graden, tien graden, vijftien, twintig. Het loopt op tot honderdvierenveertig, en daarna gaat het weer omlaag.'

Ties keek naar het rijtje en zocht met zijn vinger naar het grootste getal, en zijn vinger bleef halverwege staan.

'Dus hoe scheef hij ook komt te hangen,' zei Jet, 'hoger dan honderdvierenveertig wordt hij nooit. Dat kán niet. En het gat is honderdvierenveertig komma twee.'

'En dat heeft iemand nagekeken?'

'De meester. Op zijn eigen vel, met zijn eigen getallen, in de klas. Hij is bij dezelfde stand uitgekomen als ik, en één keer bij een getal dat anders was,

en toen bleek ik een regel te hebben overgeslagen.' Ze zei het gewoon. Tien dagen eerder had ze het niet gewoon kunnen zeggen.

Meneer Knol had zich naar hen toe gedraaid. 'Twee millimeter,' zei hij. 'Hoeveel is dat?'

Jet pakte twee van de kartonnen kaartjes van het laken, K3 en K4, en legde ze op elkaar tussen haar duim en haar wijsvinger.

'Zo veel.'

Meneer Knol keek er lang naar en zei er verder niets over.

En dat, dacht Jet, was het rare aan die middag. Diezelfde ochtend had ze op het muurtje uitgelegd dat je met scheef houden twee millimeter kon winnen, van de veertig die je nodig had, en toen was het niks geweest. Een getal om weg te gooien. Nu lagen wéér twee millimeter tussen een piano en een rollaag, en waren ze precies genoeg.

Om half twee zei Nout hoe het ging.

Hij zei het één keer, hardop, met zijn rug naar het gat, zodat iedereen zijn gezicht kon zien.

'De bak met klinkers staat op de stoep. Alles hangt aan de lier. Aan de lier staan vader Prins en Ties, en verder niemand. Buiten hangen twee stuurlijnen: links Saar, rechts de slager, allebei achter de stenen.'

'En wij?' vroeg de mevrouw van nummer zeven.

'Boven staan er acht aan de binnenlijn. Zolang hij hangt, trekken jullie. Zodra hij op de rollen ligt, duwen jullie. Nooit allebei tegelijk, en niemand tussen de kast en het gat, want een last die hangt wil terug.'

'Terug waarheen?' vroeg Saar.

'Naar recht onder de haak. Daar wil hij altijd naartoe.' Nout wachtte even. 'Daarom duwen we nooit harder dan we kunnen stoppen.'

Meester Warnaar en Oom Bijna kwamen aan de dwarsbalk te staan, met hun hand op het hout en hun oor ertegenaan, zoals bij de zandzak van tachtig

kilo. De molenmaker ging aan de rollen staan, want hij was de enige die er verstand van had.

‘En één ding nog,’ zei Nout. ‘Er praat er maar één. Jet staat aan de zijkant van het gat en kijkt naar de bovenkant. Zij zegt wat ze ziet. Roept iemand anders iets, dan stoppen we en beginnen we opnieuw.’

‘En als ik iets moet zeggen?’ vroeg meneer Knol.

‘Dan zegt u het na afloop.’

Om twee uur haalden ze het dekzeil eraf. Het kwam met een natte plof op de stoep terecht en daaronder stond de kast in de zon, kaal, zonder kleppen en zonder kandelaars, donker en glimmend en veel te groot om in de lucht te hangen.

De Molenstraat stond vol. De hekken stonden er nog, dus er kon niemand langs, maar het hele dorp was er aan deze kant van de hekken bij komen staan: op de stoep achter de klinkers, in de deuren, tegen de gevel van de winkel. De oude mevrouw zat in haar stoel schuin tegenover, met haar handen in haar schoot. De Generaal stond drie passen achter Ties. Buurvrouw Pot had haar koffiepot al op het muurtje gezet en haar armen over elkaar gedaan.

Meneer Knol telde niet.

Jet zag het, en sinds de verhuiswagen had ze dat niet één keer gezien. Hij zat op zijn krat met zijn handen op zijn knieën en hij keek omhoog, en zijn mond ging niet mee.

‘Draaien maar,’ zei Nout.

De sperpal begon te klikken, tand voor tand, zo langzaam dat je tussen twee klikken kon ademhalen, en de kast kwam een handbreedte omhoog. Zijn onderkant hing nu net boven de eerste rol.

‘Trekken.’

Boven trokken de acht aan de binnenlijn, en de kast kwam naar het gat toe zoals een schip naar een kade komt: veel te langzaam en toch te snel. Beneden liet vader Prins hem klik voor klik weer vieren, geen tand meer

dan Nout zei, en dat was wat hem tegenhield: alles wat die kast wilde doen, moest eerst langs de lier.

En toen zijn onderkant over de dorpel schoof en op de eerste rol kwam, kantelde hij.

Het ging vanzelf, precies zoals Jet het op papier had staan. De onderkant bleef liggen, de bovenkant bleef achter, en de hele kast helde naar de straat toe. De bovenste hoek kwam omhoog naar de rollaag, en Jet stond aan de zijkant van het gat met haar hoofd in haar nek en keek naar het streepje daglicht tussen het hout en de stenen.

'Vijf centimeter,' zei ze.

Klik. Klik.

'Twee centimeter.'

Het streepje was nu een lijn. Het werd geen zwarte lijn, het bleef licht, en zolang het licht bleef, was er ruimte.

'Eén.'

Beneden op straat zei niemand iets. Niet omdat het spannend was, dacht Jet later, maar omdat Nout gezegd had dat er één stem was, en omdat het hele dorp zich daaraan hield. Honderd mensen die hun mond hielden voor een meisje van twaalf met een rolmaat.

'Een halve.'

Klik.

'Twee millimeter,' zei Jet, en haar stem deed iets geks halverwege dat woord.

De hoogste hoek van de kast schoof onder de rollaag door. Er bleef licht tussen. Er bleef precies zo veel licht tussen als er tussen twee kartonnen kaartjes zit.

‘Hij is erdoor,’ zei Jet. ‘Duwen.’

De acht duwden, met een deken tussen hun handen en het hout. De kast rolde de zaal in, met een geluid als een kar op een houten brug, en kwam recht te staan toen zijn hele onderkant op de rollen lag. Het touw hing er slap bij. Vijfhonderdtien kilo piano stond op vier ijzeren buizen vlak binnen het gat, en boven de Molenstraat hing niets meer.

Er gebeurde drie tellen lang helemaal niets.

Toen begon iedereen tegelijk te praten, en dat waren honderd mensen die allemaal iets anders zeiden. Saar gilde naar boven of ze naar binnen mocht. De slager riep dat hij het gezien had, hoewel hij aan een lijn had staan trekken met zijn rug naar de gevel. De mevrouw van nummer zeven zei tegen niemand dat ze het nooit had gedacht, en haar zus zei dat zíj het altijd had gedacht. Vader Prins bleef gewoon met zijn hand aan de slinger staan tot Nout zei dat het klaar was, want Nout zei ook wanneer iets klaar was.

Boven stond meester Warnaar met zijn hand nog op de dwarsbalk. Hij zei niets. Hij had de hele hijs niets gezegd, en hij zei nu ook niets, en Jet zag

dat zijn ogen van de kast naar het gat gingen en van het gat naar de kast, alsof hij het nog een keer moest zien om het te geloven.

'Dat scheelde niks,' zei meneer Knol, die de trap op was gekomen zonder zijn krat.

'Dat scheelde twee millimeter,' zei Oom Bijna. 'Dat is niet niks. Dat is gemeten.'

Toen haalde meneer Knol zijn zakdoek uit zijn zak en veegde over zijn voorhoofd, en daarna nog een keer over zijn ogen.

'Het zweet,' zei hij tegen niemand in het bijzonder.

'Ja,' zei buurvrouw Pot, die achter hem stond.

Verder zei niemand er iets van, en dat vond Jet het aardigste van die hele middag.

Ze rolden hem naar links, want daar hoorde hij. De rol die achter vrijkwam ging er telkens vooraan weer onder, en de molenmaker zei bij elke rol hetzelfde woord: 'Recht.' Bij de vierde keer stond de kast boven de lichtere plek in de eiken vloer. De molenmaker wipte hem met een koevoet een hoek tegelijk op, ze trokken de rollen en de balken eronder vandaan, en toen stond hij op het eiken: honderdachtenveertig bij tweeënzestig, nergens eroverheen en nergens ernaast. Saar ging op haar buik liggen om langs de rand te kijken.

'Er komt geen streepje licht bij,' zei ze.

Toen rende ze de achttien treden af om het aan de oude mevrouw te vertellen, en ze kwam terug met een boodschap.

'Ze zegt dat we dat raam nu maar weer dicht moeten doen.'

Het kozijn ging er in twee uur weer in.

'Andersom,' zei de molenmaker. 'Wat er het laatst uit is gegaan, gaat er het eerst in.' Dus eerst de twee stijlen, K5 en K4, met hun pennen terug in de gaten van de onderdorpel; toen de bovendorpel, K3, met vier man; toen de negen stopwiggen tussen het hout en het metselwerk, tot alles weer klemzat en de twee stutten er zomaar uit te tillen waren.

De spieën gingen daarna. De molenmaker hield de beitel plat, sloeg kort en recht, en schoof ze terug in dezelfde gaten waar ze negentig jaar in hadden gezeten. Bij de derde tik zat de eerste vast. Oom Bijna stond ernaar te kijken met zijn hoed in zijn hand en zei één keer heel zacht: 'Alle moeren en bouten.'

'Vierentwintig,' zei meneer Knol, die de schroeven uit de twee jampotjes had geteld. Hij haalde adem en telde nog een keer. 'Vierentwintig.'

'Klopt,' zei Jet, en ze schreef het op.

De twee raamhelften kwamen als laatste terug in hun duimen, K1 en K2, en toen was de gevel van het dorpshuis weer een gevel met een raam erin, alsof er nooit iets uit was geweest. Alleen aan de binnenkant lag een laken met twee lege jampotjes erop.

Nout knoopte de stuurlijnen los, rolde ze op en bracht de gevlochten waslijn de straat over.

'Die komt terug,' had buurvrouw Pot in augustus gezegd, en ze had gelijk gehad, en ze zei er nu niets over. Ze hing hem meteen weer tussen haar twee palen en deed er twee knijpers aan, waar niets tussen zat.

Jet ging op de onderste tree zitten en schreef Proef 85 op. Het was de derde bladzijde van achteren; er waren er daarna nog twee over. Onder de uitkomst zette ze de getallen die ertoe hadden gedaan, en het waren er maar drie: honderdvierenveertig komma twee, honderdvierenveertig, en het verschil.

Om zes uur stond de zon laag genoeg om door de kleine ruitjes te schijnen. Het licht viel in strepen over de eiken vloer, over de rollen die tegen de muur lagen en over de hoge donkere kast op de plek waar tachtig jaar geleden dezelfde kast had gestaan.

Meester Warnaar liep erheen. Halverwege bleef hij staan.

'Mag ik?' vroeg hij.

'Dat hoeft u niet te vragen,' zei Oom Bijna.

'Jawel,' zei de meester.

Er was geen kruk, dus hij bleef staan. Hij hield zijn handen boven de toetsen, wachtte twee tellen en speelde vier noten.

Jet trok haar schouders op tot bij haar oren. Ties deed een stap achteruit. Saar sloeg allebei haar handen tegen haar oren en keek verontwaardigd om zich heen, alsof iemand het expres had gedaan.

De piano stond in de bovenzaal.

En hij klonk als een emmer met spijkers.

18. Een vak apart

Geen proef. Wel een stemmer uit de stad en een stoel die naar boven moet.

Om acht uur kwam er een wagen van de gemeente de twee hekken halen. Meneer Knol tekende een formulier op het spatbord en telde daarna de hekken, hoewel het er maar twee waren.

'Twee,' zei hij.

De wagen reed weg, en toen was de Molenstraat weer een straat. Nout liep langs de rij klinkers op de stoep en schoof er met zijn voet één recht.

'Die blijven liggen,' zei hij, en daarmee lagen ze er voorgoed.

Om negen uur kwam er een kleine grijze auto de Molenstraat in rijden, en daar stapte de stemmer uit.

Ties zat op het muurtje met De Generaal drie passen achter zich. Hij had zich van alles voorgesteld; niets ervan klopte. Het was een lange magere man met een grijs jasje aan, een jaar of vijftig, en hij had één zwart koffertje bij zich dat niet groter was dan een broodtrommel.

'Kolthof,' zei hij. Hij zette eerst het koffertje neer en gaf daarna iedereen een hand. 'Waar staat hij?'

'Boven,' zei meneer Knol. 'De trap is zestig centimeter.' Hij zei het uit gewoonte, en hij hoorde het zelf ook.

'Dat is uw probleem en niet het mijne,' zei meneer Kolthof vriendelijk, en hij liep naar boven.

In de bovenzaal deed hij eerst een halve minuut niets. Hij liep om de kast heen, keek naar de drie hoge ramen en de eiken vloer en klapte één keer hard in zijn handen. Het geluid bleef ergens boven in de zaal hangen en kwam toen terug.

'Zo,' zei hij. 'Hier hoor ik alles.'

De kleppen zaten er zaterdagavond alweer op, met de kandelaars en het pedaalstel, en er was geen schroef overgebleven; Jets kaartjes lagen op een stapeltje op de vensterbank, van één tot en met zes.

Daarna deed hij de bovenklep open, en toen ging het van zijn gezicht af dat hij op bezoek was. Hij legde zijn vlakke hand op het ijzeren raam. Hij pakte de rij ijzeren schroeven bovenaan één voor één beet en probeerde ze te bewegen.

'Die noemen wij stemnagels,' zei hij zonder op te kijken. 'Als die los in het hout staan, kan ik hier vier uur werken en dan is hij morgen weer vals. Dan kunt u er beter een kast van maken waar u lakens in doet.'

'En?' vroeg Oom Bijna.

'Ze staan vast. Iemand heeft honderd jaar geleden zijn best gedaan.' Hij keek op. 'Wanneer is hij voor het laatst gestemd?'

'Bij mijn oma,' zei meester Warnaar. 'Twee jaar geleden. Daarna is hij hierheen verhuisd, en toen door de gang, en toen door een gat in de muur.'

Meneer Kolthof keek hem aan.

'Door een gat in de muur,' zei hij.

'Aan een touw,' zei Saar. 'Vier meter hoog. Met twee millimeter over.'

'Ik heb in zesentwintig jaar veel gehoord, maar dat nog niet. Dan wordt het een halve dag. U mag allemaal blijven kijken, en u mag alles vragen wat u wilt.' Hij deed zijn koffertje open. 'Alleen niet terwijl ik luister.'

In het koffertje zat minder dan Ties had gedacht. Een korte ijzeren sleutel met een houten handvat, van boven omgebogen als een L. Een handjevol wiggetjes van rood rubber en van grijs vilt. Twee tangetjes. En een stemvork, een klein vorkje van staal, dat hij tegen zijn knie sloeg en toen met de steel tegen het hout van de kast zette. Er kwam een dunne hoge toon uit die maar bleef doorgaan.

'Eén toon,' zei hij. 'Die is hier hetzelfde als in de stad. Alle andere maak ik daaruit.'

Toen hield hij op met praten en begon hij te werken.

Ties had verwacht dat het hard zou zijn. Het was juist het stilste wat er die hele week in de Molenstraat gebeurde. Bij elke toon duwde meneer Kolthof twee rode wiggetjes tussen de snaren, links en rechts, zodat er van de drie snaren maar één overbleef die nog kon klinken. Die ene sloeg hij aan. Hij zette de sleutel op de stemnagel, en dan gebeurde er iets waar Ties zijn ogen bij samenkneep, omdat hij niet kon zien of er wel iets gebeurde.

'Hoeveel draait u nu?' vroeg Oom Bijna.

'Minder dan u kunt zien.'

Daarna haalde hij één wiggetje weg, en toen klonken er twee snaren tegelijk, en toen hoorde Ties het pas.

Het geluid werd niet harder en niet zachter. Het deed allebei, om en om, en het bleef maar doorgaan: woea, woea, woea, alsof er iemand met een deken voor de toon langs liep.

'Wat is dát?' vroeg Saar.

'Twee snaren die niet hetzelfde zingen.' Meneer Kolthof zette de sleutel weer op de nagel. 'Hoe verder ze uit elkaar staan, hoe sneller die golven gaan. Luister maar.'

Hij bewoog zijn pols, zo weinig dat het niet te zien was.

Woea. Woea. Woea — en de golven werden langzamer, en nog langzamer, en toen kwamen ze los van elkaar te liggen als voetstappen die verder uit elkaar komen te liggen, en toen was er niet meer één golf per tel maar één per twee tellen, en toen was er ineens helemaal niets meer.

Er was één toon, waar er net nog twee waren geweest.

'Alle moeren en bouten,' zei Oom Bijna, heel zacht.

'Nou,' zei meneer Kolthof. 'Nog zevenentachtig.'

Bij de zevenenveertigste toets hield hij op.

Hij sloeg hem nog een keer aan, luisterde, en boog zich toen naar voren met zijn hoofd bijna in de kast.

'Wie is hier met een lijmpot aan geweest?'

Ties keek meteen naar Oom Bijna, en hij voelde iets in zijn maag dat er niet hoorde te zijn.

'Ik,' zei Oom Bijna. Hij deed zijn hoed af. 'Vorige week donderdag. De kop was langs de nerf gescheurd.'

Meneer Kolthof haalde het hamertje eruit en hield het schuin in het licht van het middelste raam.

'De naad is beter dan het hout,' zei hij eindelijk. 'Wie dit gedaan heeft, kan hout.'

Oom Bijna zei niets.

'Maar het staat een haar scheef, en daarom raakt het twee snaren tegelijk en de derde net iets later. Zó weinig later dat u het niet hoort.' Hij zette het hamertje terug, een klein stukje opzij van waar het had gestaan, en draaide het schroefje weer vast. 'Wie dit gedaan heeft, kan hout. Hij kan alleen niet horen.'

'Dat heb ik hier ook gezegd,' zei Oom Bijna.

'Dan weet u het al,' zei meneer Kolthof, en hij sloeg de toets aan.

Om elf uur was hij alle toetsen één keer helemaal langs geweest, en toen begon hij opnieuw bij het begin.

'Waarom nog een keer?' vroeg Oom Bijna. Dat was zijn vijfde vraag; Ties telde ze, want dat deed hij tegenwoordig. De eerste vier waren gegaan over het ijzer, over hoeveel je draaide, over het vilt en over oud hout.

'Omdat het ijzeren raam meebuigt.' Meneer Kolthof legde weer zijn hand op het ijzer. 'Er staan hier meer dan tweehonderd snaren strak. Elke keer dat ik er één aantrek, trekken alle andere een piepklein beetje mee. De eerste ronde is grofwerk. Pas de tweede blijft staan.'

'En de derde?' Dat was zes.

'Die doe ik over zes weken. Hij staat pas net in deze zaal, en hout moet aan een zaal wennen. De eerste keer houdt hij nooit.'

Bij de tweede ronde ging het langzamer.

'Die twee staan er bijna op,' zei hij tegen zichzelf.

Ties zag Oom Bijna's hoofd omhoogkomen.

'Bijna,' zei Oom Bijna.

'Bijna is niet goed genoeg.' Meneer Kolthof zette de sleutel op de nagel. 'Dat is nou net het vervelende van dit vak. Bijna hóór je.'

'Bij mij thuis,' zei Oom Bijna, 'is bijna het mooiste woord dat er is.'

'Dat geloof ik graag,' zei meneer Kolthof. 'Bij mij niet.'

En toen draaide meneer Kolthof zich om en hield Ties de sleutel voor.

'Jij daar. Jij zit al twee uur op je handen. Kom eens.'

Ties ging naast hem bij de kast staan. De sleutel voelde koud aan en zat als een petje over de stemnagel heen. Meneer Kolthof legde zijn eigen hand over die van Ties heen.

'Niet duwen,' zei hij. 'Denken dat je duwt.'

Woea, woea, woea, deden de twee snaren.

Ties dacht dat hij duwde. Er gebeurde niets. Hij dacht het nog een keer, en toen ging er iets in zijn pols een haartje mee, en de golven werden langzamer. Woea. Woea. Woe—

En toen was er één toon, en die kwam uit iets wat Ties zelf had gedaan.

Hij zei niets. Hij ging op de vensterbank zitten en keek naar zijn eigen hand. Het was het kleinste dat hij ooit met zijn handen had gedaan, en het was het enige van die hele week waar hij later thuis nog aan dacht.

'Kan ik dit leren?' vroeg Oom Bijna. Dat was zeven.

Meneer Kolthof keek voor het eerst die ochtend op van de toetsen.

'Horen kun je leren,' zei hij. 'Maar niet in een week, en niet erbij. Je moet het jarenlang elke dag doen, en dan hoor je de eerste jaren nog de helft niet.'

'Dan doe ik het niet,' zei Oom Bijna vrolijk. 'Ik heb één vak. Daar ben ik nog niet klaar mee.'

Om één uur legde meneer Kolthof zijn sleutel in het koffertje, ging staan en sloeg met zijn rechterhand vijf toetsen tegelijk aan.

Niemand trok zijn schouders op. Het geluid ging de zaal in, kwam bij het plafond even terug, liep de trap af en bleef op straat nog hangen bij de lindeboom, en het was groot en warm en het viel nergens uit elkaar.

Beneden aan de trap zei iemand: 'Ik kom naar boven, en niemand hoeft daar iets van te vinden.'

De oude mevrouw met de stoel wilde erbij zijn. Ze wilde alleen ook zitten, en boven stonden enkel stapelstoelen zonder armleuningen.

'Er hangt een balk,' zei meneer Knol nadenkend.

'Ik ga niet aan een haak,' zei de oude mevrouw.

Dus droegen ze de stoel de trap op, met haar erin: de slager en vader Prins onderaan, vader Mulder en de mevrouw van nummer zeven bovenaan, meneer Knol met zijn handen erbij voor het geval dat, en Nout op de trap boven hen allemaal.

'Achteruit,' zei Nout. 'De twee zwaarste onderaan. Bij elke bocht stoppen we. En er loopt niemand onder de stoel.'

Achttien treden en drie bochten later stond de stoel op het eiken, twee meter bij de kast vandaan.

De oude mevrouw stond op, liep die twee meter zelf en legde haar hand plat op het donkere hout, op dezelfde manier waarop meneer Kolthof zijn hand op het ijzer had gelegd.

‘Zo,’ zei ze. ‘Nu staat hij weer waar hij hoorde.’

Verder zei ze er niets over, en zij was de enige in de zaal die het over tachtig jaar had kunnen hebben.

Meester Warnaar was bij het raam blijven staan, ook toen iedereen naar hem keek.

‘Er is geen kruk,’ zei hij.

Ties was de trap al af. Hij haalde de houten kist uit de winkel — dezelfde waarop meester Warnaar woensdagavond zonder geluid had gespeeld — en droeg hem de achttien treden op. Hij zette hem omgekeerd voor de toetsen neer.

Meester Warnaar keek naar de kist en toen naar Ties, en verder hoefde er niets gezegd te worden. Hij ging erop zitten.

Hij speelde de wals.

Het was dezelfde wals als woensdagavond, alleen hoorde je hem nu. Hij ging op en neer als iets wat de hele tijd bijna valt en dan toch niet, en binnen twee maten tikte de halve zaal mee in driekwartsmaat, en meneer Knol was er elke keer een halve tel te vroeg bij en telde hardop tot drie om zichzelf tegen te houden. De oude mevrouw zat in haar stoel met haar hand op haar knie, en die hand deed het ook.

Toen het uit was, zei niemand iets.

Buurvrouw Pot liep naar de kast en legde haar hand erop.

'Ik zeg niks,' zei ze.

Niemand zei er iets van. Saar deed haar mond niet eens open. Ze wachtten gewoon, want ze wisten allemaal precies wat er kwam.

'Ik woon hier tweeënzestig jaar,' zei buurvrouw Pot tegen de piano. 'Ik heb van alles wat er in deze straat gebouwd is gezegd dat het mis zou gaan, en ik heb heel vaak gelijk gehad. Ik heb gezegd dat je zoiets niet aan een oude balk hangt. Ik heb gezegd dat er niets in de lucht hoort te overnachten dat niet vliegt. Ik heb er de hele week over lopen mopperen, en ik heb koffie staan zetten voor mensen die ik ongelijk gaf.' Ze klopte twee keer op het hout. 'En deze keer had ik ongelijk. Dat zeg ik nu één keer hardop, en daarna nooit meer.'

'U zei dat u niks óver die piano zei,' zei Saar.

'Ik zeg niks tegen jullie,' zei buurvrouw Pot. 'Ik zei het tegen hem.'

Meneer Kolthof was intussen achter de kast gaan staan, waar Saar hem naartoe had getrokken, en hij hield zijn hoofd scheef bij het ruwe hout.

'H. Doornbos,' las hij hardop. 'Knotwilg.' Hij haalde een potlood achter zijn oor vandaan, hetzelfde soort potlood dat Oom Bijna daar altijd had, en keek de zaal rond. 'Mag dat?'

'Hij is niet van mij,' zei meester Warnaar.

‘Van wie dan wel?’

‘Van haar,’ zei Saar, en ze wees naar de stoel.

De oude mevrouw knikte één keer.

Dus schreef meneer Kolthof zijn naam eronder, klein, met de plaats erbij, op het hout waar niemand kijkt. Toen deed hij het potlood terug achter zijn oor.

‘Over zes weken kom ik terug,’ zei hij, ‘en daarna twee keer per jaar. Net als Doornbos.’

Bout kwam de trap op met een fietspomp die niemand had gevraagd en legde die midden in de zaal neer.

Jet haalde haar potlood tevoorschijn, keek naar de fietspomp en deed het weer weg.

Beneden startte de kleine grijze auto, en boven bleef de zaal nog een tijd vol staan met mensen die niet wisten hoe je weggaat.

‘En die takel?’ vroeg meneer Knol.

‘Die breken we morgen af,’ zei Oom Bijna.

Ties hoorde het en hij zei niets. Hij dacht aan een haak op zeven meter, en aan een plank, en aan iets wat ongeveer net zo zwaar is als hijzelf.

Hij zei het niet. Nog niet.

19. De zweefmolen

Proef 86. De arm met een zitje. Uitkomst: hij tilt geen piano's.

Om zeven uur reed Jet de eierronde, zoals elke zaterdag. Eenendertig hokken, vier kratten, de blikken trommel met de molen op het deksel. In het kasboek bleef de kolom KLOPT NIET die ochtend leeg.

Om half tien stond het halve dorp met koffie op de stoep bij de slager, en het ging maar over één ding.

'Zonde,' zei de mevrouw van de bushalte. 'Zo'n mooie takel.'

'Hij is niet mooi,' zei Nout. 'Hij is klaar.'

Om tien uur ging Jet de smederij in om de grote gereedschapskist te halen. Ze zag het meteen, en ze deed net alsof ze het niet zag, en toen keek ze toch.

Boven de werkbank hing een lijst. Geen nieuwe: een bruine houten lijst met een barst in de hoek, waar tot vorige week een plaat van een molen in had gezeten. De plaat lag omgekeerd op de werkbank. Achter het glas zat haar tabel.

Niet de eerste. De tweede, die van dinsdag de eerste september, met vijf kolommen in plaats van vier: LAST, TEGENWICHT, VERSCHIL, SAMEN en MENSEN. Bovenaan stond in blokletters IK ROND DE LAST ALTIJD NAAR BOVEN AF. En de vouwen zaten er nog in: het blad was in vier stukken gevouwen, want dat blad had drie dagen opgevouwen in haar jaszak gezeten en dat kon je zien ook.

Jet keek naar de schuifdeur. Daar hingen sinds juli Nouts zesenzestig woorden over hoe je een hok in gaat en een kip vasthoudt, ook achter glas.

'Nu hangen er twee dingen achter glas,' zei ze.

'Ja,' zei Oom Bijna. Hij zocht in het derde laatje van links en keek niet op.

'Hij hangt scheef.'

'Ja.'

'Mag ik hem overschrijven? Met een liniaal. Dan staan de strepen recht en dan zitten er geen vouwen in.'

'Nee,' zei Oom Bijna.

'Waarom niet?'

'Omdat déze is nagekeken.' Hij deed het laatje dicht. 'Een nieuwe is dat niet.'

Jet zei er niets meer over. Ze bukte zich naar de kist, en toen zag ze onderin de hoek van het blad nog iets staan, klein, in potlood, in zijn eigen handschrift. Ze was de enige in Knotwilg die dat handschrift kon lezen, en dat kwam goed uit, want er stond: *Vijfde kolom: SAMEN. Die had ik ook niet.*

Ze pakte de kist op en zei er de hele dag niets over.

Afbreken gaat andersom dan bouwen. Dat was het eerste wat Nout zei toen ze op de stoep voor het dorpshuis stonden, en het tweede was dat de achtenveertig klinkers bleven liggen waar ze lagen.

Eerst ging de tegenwichtbak eraf, leeg, want de klinkers waren er donderdag al uit gegaan. Toen de twee brede hijsbanden en het juk. Toen het tweede blok bij de muur, uit de strop, en de strop zelf van het hout af — vader Prins hing ondersteboven uit het middelste raam met Nout aan zijn riem.

Meneer Knol zat op zijn omgekeerde melkkrat en telde de knopen die losgingen.

'Veertien,' zei hij. En even later: 'Vijftien.'

Bout kwam aanlopen met een leeg jampotje uit het laken van donderdag en legde dat midden op de stoep neer.

'Gevraagd was een steeksleutel,' zei Jet.

'Vijf uit honderd,' zei Nout.

Om elf uur hing er aan de negentig jaar oude eiken hijsbalk niets meer dan het blok, het touw en de zwarte haak. De haak hing zeven meter boven de stoep en draaide langzaam om zichzelf heen, zoals hij dat de hele week had gedaan als er niets aan hing.

Ties stond ernaar te kijken met De Generaal drie passen achter zich.

Toen liep hij naar het midden van de stoep, waar iedereen bij stond, want zoiets vraag je niet in een hoekje.

'Nu de last eraf is,' zei hij, 'mag ik dan één keer aan die haak hangen?'

Op dinsdag de eerste september had hij het ook gevraagd, en toen had hij drie keer nee gehoord, en hij had drie keer oké gezegd en de hele middag touw gesjouwd.

'Ja,' zei Oom Bijna.

Ties deed zijn mond open en weer dicht.

Oom Bijna liep naar de aanhanger en haalde er een plank onder vandaan. Een eiken plank, dertig bij tachtig, aan alle kanten geschaafd, met de hoeken rondgemaakt en twee gaten erin, één bij elk uiteinde. De randen waren zo glad dat je er met je hand overheen wilde gaan.

'Hoe lang ligt die daar al?' vroeg Ties.

'Sinds donderdagavond.'

'En als ik het niet had gevraagd?'

'Dan had ik het gevraagd,' zei Oom Bijna.

Vader Prins legde een nieuw touw op de stoep, wit en stug, nog met de kartonnen ring eromheen.

'En het antwoord van dinsdag dan?' vroeg Ties. Hij vroeg het aan Nout, want die was de enige geweest die er een reden bij had gezegd.

'Dat klopte,' zei Nout. 'Alles wat hier hing, was gemaakt voor een last die mag vallen. Daar liggen die stenen voor. Als er iemand in hangt, mag er niks meer vallen, en dat hadden we niet gebouwd.'

'En nu?'

'Nu bouwen we het.'

Nout deed het zelf, en hij deed er drie kwartier over. Twee touwen van elk vijf meter, door de twee gaten in de plank, met onder de plank een dikke

knoop die niet door het gat kon. Boven gingen allebei de touwen aan de zwarte haak, en toen klikte de platte klep over de bek dicht.

‘Daar heeft hij die klep voor gemaakt,’ zei Nout. ‘Voor een last die slap komt te hangen. Dat doe jij straks bij elke schommel.’

‘Wat heb je er verder bij gedaan?’ vroeg Ties. ‘Het is mijn plan van dinsdag. Een plank en twee touwen.’

‘Drie dingen. Elk touw houdt je in zijn eentje. Er zitten er twee.’ Nout trok aan het ene, en toen aan het andere. ‘De klep dicht. En de pal in een tand voordat jij gaat zitten.’

Vader Prins draaide de slinger van de lier tot de plank op kniehoogte hing, en liet zijn duim van de pal glijden. Er klikte iets kleins in het gietijzer.

‘Duizend kilo,’ las hij hardop van het gietwerk. ‘En jij bent achtendertig.’

‘Merkt hij dat?’

‘Nee.’

Ties ging zitten met een touw in elke hand. Nout liep om hem heen, keek naar alles wat hij zelf had geknoopt, en ging toen achter de klinkers staan.

‘Eén meter,’ zei hij. ‘Meer heb je zelf niet gevraagd.’

De slinger ging rond. Klik, klik, klik. De plank kwam los van de stoep, en Ties had zijn voeten nog naar beneden hangen alsof hij er niet in geloofde, en toen trok hij ze op.

Hij hing.

Vader Prins haalde zijn duim van de pal en er gebeurde precies niets. De pal viel in de volgende tand en achtendertig kilo bleef staan waar het stond, zonder dat iemand iets vasthield.

Ties zei een hele tijd niets, wat hem bijna nooit overkomt. Hij zat op een plank op één meter hoogte, midden boven de Molenstraat, en hij keek naar de stoep en naar zijn eigen schoenen die er niet meer bij konden.

‘Nou?’ vroeg Saar.

'Het is precies zoals ik het gedacht had,' zei Ties. 'Dat had ik ook niet verwacht.'

En toen begon Ties te draaien.

Eerst langzaam, één rondje, met de gevel en de lindeboom en alle gezichten die langzaam langskwamen. Toen sneller. Het blok draaide mee in de ijzeren beugel aan het eind van de balk, alsof het daar zijn hele leven op had gewacht.

'Hij draait,' zei Saar.

'Ja,' zei Jet.

Ze zei het langzamer dan ze het gedacht had, want ze zag het pas op dat moment. Twee weken eerder had er een zandzak van tachtig kilo aan dezelfde haak gehangen, en die was gaan draaien, en dat was de fout van Proef 81 geweest. Ze hadden er een stuurlijn aan gehangen. Ze hadden er een tweede punt bij gezocht. Ze hadden er een halve week over gedaan om iets te bouwen dat níét draaide.

En nu hing er iemand aan die haak die niets liever wilde.

'Alles wat aan één punt hangt, kan draaien,' zei Nout.

'Dat was de fout,' zei Jet.

'Dat was de fout van een piano.'

Oom Bijna zei niets. Hij stond met zijn hoofd achterover en zijn bril helemaal onder aan zijn neus en hij keek zoals hij kijkt als er iets begint.

'Zestien,' zei Jet zacht.

Binnen een uur was het geen schommel meer.

Oom Bijna en vader Prins maakten in de smederij een kruis van twee vurenhouten latten, over elkaar heen en met vier bouten aan elkaar, twee meter van punt tot punt. Aan elk van de vier einden een lijn omhoog naar de haak, zodat het kruis niet kon kantelen, en aan elk einde twee touwen naar beneden, net als bij het eerste zitje. Onder het eerste paar kwam de eiken

plank, en om twee uur hing er aan het paar ertegenover een tweede, en een halfuur later hingen er vier, want vader Prins was intussen gaan zagen.

Vier zitjes aan één haak, en de hele boel draaide onder de balk rond.

'Zo ging het vroeger ook,' zei Oom Bijna. Hij wees naar boven, naar de beugel. 'Een zak graan kwam recht omhoog en moest daarna opzij, dat gat in. Daarom draait dat ijzer. Ik heb er alleen planken aan gehangen.'

'Dus hij is niet van u,' zei Saar.

'Nee. Hij is negentig jaar oud en hij is van het dorp.'

'Hoe gaat hij dan heten?'

Vanaf de overkant zei de oude mevrouw met de stoel het woord, en het bleek dat het gewoon bestond.

'Een zweefmolen,' zei ze. 'Die had de kermis in de stad, toen ik zo oud was als zij daar.' Ze wees naar Saar. 'Twee keer per jaar. Wij zijn er nooit heen geweest.'

Ze keek naar de vier zitjes die langzaam langskwamen.

'Er is hier nooit iets geweest voor de kleintjes,' zei ze. 'Voor de grote wel. Een ijsbaan, een moestuin, een feest op het terrein. Maar niets waar je op je derde al bij mag. In tachtig jaar niet.'

'Geen -o-maat?' vroeg Saar.

'Nee,' zei Oom Bijna. 'Een -o-maat is iets wat ik heb bedacht.'

De hoogte zette je met de slinger. Voor de grote kinderen twee slagen omhoog, voor de kleine twee slagen omlaag, tot je met je voeten net van de klinkers loskwam. Nout liep één keer de kring rond die de zitjes maakten en zette zijn hak bij het verste punt.

'De streep ligt goed,' zei hij. 'Die lag altijd al goed.'

Toen kwam het kleinste kind van de Molenstraat aan de beurt: het kleinkind van de mevrouw van de bushalte, drie jaar, zaterdags altijd bij zijn oma. Ze zetten het zitje twee slagen lager. Ties zette meneer Knols omgekeerde

melkkrat er als opstapje onder, en het jongetje klom erop en ging zitten en hield zich vast, en Nout duwde met één vinger.

'Als de kleinste erop kan,' zei Oom Bijna, 'kunnen ze er alle tachtig op.'

Meester Warnaar had er de hele middag naast gestaan zonder iets te doen. Nu deed hij een stap naar voren en vroeg het aan Nout, en hij vroeg het gewoon, zonder er eerst bij te zeggen dat het niet hoefde.

'Mag ik duwen?'

'Met één vinger,' zei Nout.

Meneer Knol keek naar zijn melkkrat, dat nu onder een zitje stond, en bleef staan.

Om drie uur kwam vader Prins de Molenstraat weer in rijden met de aanhanger, en daar stond een bank op.

Eikenhout, drie planken breed, met een hoge rug. De twee zijstukken waren donkergroen en dik van de verf, en dat waren dezelfde zijstukken die in de tuin van meneer Knols vader hadden gestaan, want die waren heel gebleven toen de rest het niet was.

Nout wees waar hij moest komen: op de stoep, achter de klinkers, met de rug naar het muurtje en het gezicht naar de balk.

Meneer Knol legde zijn hand op een van de groene zijstukken en zei niets, wat voor hem heel wat was. Buurvrouw Pot ging er meteen op zitten, midden op de zitting, en veerde één keer.

'Hij zakt niet door,' zei ze.

'Nee,' zei meneer Knol. 'Daar moet ik even aan wennen.'

Oom Bijna deed zijn hoed af, en dat was deze keer niet omdat er iets kapot was.

'U krijgt er een,' zei hij. 'Het heeft twee weken geduurd.'

Toen ging hij naast meneer Knol op de bank zitten, en zo zaten ze alle twee te kijken hoe vier kinderen langzaam rondgingen aan een negentig jaar oude balk.

‘Hij tilt geen piano’s,‘ zei Oom Bijna.

‘Nee,’ zei meneer Knol.

‘Hij tilt kinderen.’ Oom Bijna zette zijn hoed weer op. ‘Bijna!’

Jet ging op de stoeprand zitten met het Proevenboek op haar knieën. Er waren nog twee lege bladzijden geweest. Ze schreef Proef 86 op de eerste ervan, en toen was er nog één over.

Ze schreef er drie regels onder, en de laatste was: *Wat aan één punt hangt, kan draaien. Bij een piano is dat fout. Bij een kind niet.*

Tegen vijven stonden er elf kinderen in een rij op de stoep, en er kwamen er steeds meer bij, want in Knotwilg is zoiets binnen een middag rond.

Meneer Knol telde ze vanaf de bank.

‘Elf,’ zei hij. En even later, met tevredenheid: ‘Twaalf.’

‘Hoeveel kinderen komen er maandag op school?’ vroeg Ties.

‘Tachtig,’ zei meester Warnaar.

Jet keek naar de rij en probeerde er tachtig van te maken. Dat lukte niet.

Aan de kippen dacht helemaal niemand.

20. De eerste schooldag

Proef 87. De Bladzij-o-maat. Uitkomst: alle bladzijden om. Alle zesenveertig.

Ties had het sinds zaterdag in zijn jaszak en hij had het nog steeds niet gezegd. Zaterdagavond had hij het bijna gezegd. Zondagmiddag ook. Maandagochtend om acht uur stond hij bij de bushalte met zijn hand in zijn zak om te voelen of het er nog zat, en het zat er nog.

'Je hebt het nog steeds,' zei Nout.

'Ja.'

'Nog zeven uur.'

Meester Warnaar had hem zaterdag iets gevraagd. Niet aan zijn vader, niet aan meneer Knol: aan Ties. Of hij maandagochtend de oma van de meester van de bus wilde halen, want die kon zelf niet: dan stonden er tachtig kinderen op het plein. Hij had het gevraagd zoals iedereen dat vraagt, gewoon, met een vraagteken erachter, en Ties had ja gezegd voordat hij erover nadacht.

De mevrouw van de bushalte stond er ook. Die staat daar elke ochtend, ook als er niets komt, en vandaag was er voor het eerst in tijden iets te zien.

De bus van tien over acht stopt in Knotwilg bijna nooit voor iemand. Hij stopte nu wel, en de deur klapte open, en er kwam een kleine oude dame naar buiten die eerst één keer de hele straat rondkeek en pas daarna naar de mensen keek. Dat deed haar kleinzoon ook.

Ze was negenentachtig. Ze had een rechte rug, zwarte schoenen en een bruin tasje met een beugel erop, en ze had geen stok.

'Jij bent Ties,' zei ze. 'Van de garage.'

'Ja.'

'En jij bent Nout. Jij hebt gezegd waar niemand mocht staan.' Ze knikte één keer, alsof ze een lijstje afwerkte. 'Waar is die trap?'

Niet: waar is de piano. De trap.

Ze liepen de Molenstraat in, langs de lindeboom, over de achtenveertig klinkers die daar sinds woensdag op een rij lagen. Boven de stoep hingen vier plankjes aan een houten kruis, en op een van die plankjes zat een klein meisje dat nog niet naar school hoefde en dat door haar moeder werd rondgeduwd.

De oma bleef staan.

'Wat is dat?'

'Een zweefmolen,' zei Ties.

'Aan een hijsbalk.'

'Ja.'

'Daar heeft mijn kleinzoon niets over gezegd,' zei ze. Ze keek er nog even naar en liep toen door. 'Hij zegt wel vaker niets.'

Meneer Knol stond bij de deur van het dorpshuis met de sleutel al in het slot. Hij had de deur om kwart voor acht opengedaan en was daarna niet meer weggegaan.

Binnen begon de draaitrap. Achttien treden, drie bochten, een dikke houten spil in het midden waar de treden als taartpunten omheen liggen.

De oma legde haar hand op de spil.

'Zestig,' zei ze.

'Eenenzestig bij de laatste bocht,' zei Ties. 'Waar de kalk eraf zit.'

'Dat dacht ik al.' Ze zette haar voet op de eerste tree. 'Een trap hoort recht te zijn. Wie een trap laat draaien, wil laten zien dat hij het kan.'

Ze ging alleen naar boven en ze telde hardop, en bij elke bocht bleef ze staan tot ze weer verder wilde. Ties liep drie treden achter haar. Meneer Knol liep onderaan te tellen of het er echt achttien waren, en telde er zeventien, en begon opnieuw.

Boven was het licht. Door de drie hoge ramen kwam de ochtendzon zo de zaal in dat je de stofjes zag hangen, en op de lichtere plek in de vloer stond

de hoge donkere kast, links van het middelste raam, precies daar waar hij tot zeventig jaar geleden ook had gestaan.

Naast de kast stond een stoel met hoge armleuningen, en daar zat de oude mevrouw in.

'Wie heeft u naar boven gedragen?' vroeg Ties.

'Zes man,' zei ze. 'Om acht uur. Ik was niet van plan beneden te zitten als zij boven kwam.'

De twee oude dames keken elkaar aan. De ene stond en de andere zat, en verder gebeurde er een hele tijd niets.

'U hebt hem gekocht,' zei de oude mevrouw.

'Ja.'

'Ik heb hem hier zien weggaan. Door dat gat, aan die balk. De hele ochtend hebben ze erover gedaan. Ik was zestien.'

'Ik heb hem zien binnenkomen,' zei de oma. 'In een zaal in de stad, met een man met een hamer en allemaal mannen op stoelen. Ik was negentien.'

'Dan bent u de oudste.'

'Ja,' zei de oma. 'Dat ben ik nog.'

'Waar heeft hij gestaan?'

'In mijn gang. Zeventig jaar, met de achterkant tegen de trapleuning aan. Ik heb er twee kinderen op leren spelen en daarna hun kinderen.'

'En toen?'

'Toen werd mijn huis kleiner dan hij,' zei de oma.

De oude mevrouw knikte alsof daar niets vreemds aan was.

Ties haalde beneden een stoel uit een stapel van zes en zette hem naast de andere neer, en toen zaten er twee oude dames naast elkaar in de bovenzaal van het dorpshuis van Knotwilg.

De oma deed haar tasje open. Ze haalde er een klein bruin kartonnetje uit, verkleurd aan de randen, met een touwtje erdoor en een getal erop dat met de hand geschreven was: 46.

'Dat hing aan de kandelaar,' zei ze. 'Ik heb er zeventig jaar niets mee gedaan.'

Ze legde het op de kast. Toen deed ze de klep boven de toetsen open, en ze speelde niet.

'Speelt u niet?' vroeg Ties.

'Nee,' zei ze. 'Ik kom kijken. Spelen doet mijn kleinzoon.'

Om half negen ging de bel.

Op het schoolplein stonden tachtig kinderen, en tussen die tachtig kinderen liepen twaalf jonge kippen alsof het plein al de hele zomer van hen was geweest, wat ook zo was. Ze hadden hun eigen hok achter de vier bomen en ze gingen daar alleen naar binnen als het donker werd of als Nout iets zei.

In de deur lag de houten drempel met de zachtgroene voetstap erop, van precies drie weken eerder, schoenmaat drieënveertig. Niemand had die er ooit af gehaald, omdat niemand kon uitleggen waarom hij weg moest. Ties keek naar de rij. Er stapten er heel wat overheen. Er stapten er ook heel wat met opzet precies op.

Meester Warnaar stond in het lokaal bij het bord, en op zijn stoel zat een kip.

Het was Kip Drie zelf, wit, met haar scheve kam en haar brutale blik. Ze zat op de rugleuning, en ze zat er zoals kippen ergens zitten: alsof daarover niet meer te praten viel.

De meester deed niets. Hij zwaaide niet met zijn armen en hij riep niet.

'Van wie is deze?' vroeg hij.

'Van de school,' zei een jongen van zeven.

'Aha,' zei meester Warnaar. Hij keek naar Nout, die achteraan stond. 'En wat doe ik nu?'

'Twee handen,' zei Nout. 'Van opzij. Vleugels tegen haar lijf, en dan niet rennen.'

Ties deed het. Hij liep met haar het plein op en zette haar bij het hok neer, en zij liep meteen weer met hem mee terug tot aan de deur, want dat doen ze.

'Dank je wel,' zei de meester. Precies even hard als bij de dozen.

Daarna deed hij de kast in het lokaal open, haalde er een potlood uit en liep naar de deurpost. Op die post staan achtentwintig jaar potloodstreepjes met namen erbij, en die post was in augustus als enige niet meegeverfd. Meester Warnaar zette er die ochtend zeven bij, van de zeven kleinsten, en schreef er hun namen achter.

Hij zei er niets over. Ties keek er tijdens de eerste rekenles nog drie keer naar.

Om drie uur zat de bovenzaal vol. Er stonden achtentwintig stoelen en er waren meer mensen dan stoelen, dus zaten de kinderen op de vloer en zat de rest op de trap. Meneer Knol telde tweeënzestig en daarna vierenzestig.

Oom Bijna kwam als laatste boven, met iets onder een jutezak.

Meneer Knols zakdoek was er al.

'Proef zevenentachtig,' zei Oom Bijna. Hij haalde de zak eraf. 'De Bladzijo-maat.'

Het was een houten raampje dat met twee vleugelmoeren op de lessenaar van de piano klemde. Aan de zijkant zat een messing arm met aan het eind een rubber vingertje, niet groter dan een gum. Van de arm liep een dun stangetje naar beneden, langs de zijkant van de kast, naar een pedaaltje op de vloer bij de rechtervoet van wie er speelt. Er zat een veer van een oude wekker in.

'U speelt met twee handen,' zei Oom Bijna tegen meester Warnaar. 'Dan hebt u er geen over voor een bladzijde. Dus doet u het met uw hiel.'

'Zeventien?' vroeg Saar zacht aan Jet.

'Nee,' zei Jet. 'Deze heeft hij al gehad. Op donderdag de derde.'

De bladmuziek van de oma kwam uit doos negenendertig. Zesenveertig bladzijden, dun en zacht van het omslaan. Meester Warnaar zette ze op de

lessenaar, ging op de omgekeerde kist zitten en drukte met zijn hiel op het pedaaltje.

Het messing armpje kwam omhoog, streek langs het papier en legde één bladzijde netjes en langzaam naar links om.

De hele zaal klapte. Meneer Knol klapte het hardst en schaamde zich er meteen voor.

‘Nog een keer,’ zei Saar.

Toen speelde de meester echt. Hij speelde de wals, de driekwartsmaat waar het halve dorp inmiddels bij meetikt, en op de goede plaats zette hij zijn hiel neer zonder te kijken.

Het rubber vingertje pakte de bladzijde. En de bladzijde daaronder. En alles wat daar verder nog onder zat.

Zesenveertig bladzijden gingen in één keer om, met een geluid als een duif die opvliegt, en er zeilde er één van de lessenaar af, de zaal in, over de hoofden van groep vier heen.

Meester Warnaar speelde nog vier maten door voordat hij ophield, want hij kende dat stuk uit zijn hoofd.

Oom Bijna keek naar de lege lessenaar. Hij haalde zijn bril van zijn neus, poetste hem aan zijn stofjas en zette hem weer op, en hij straalde.

'Bijna!'

'Hij slaat om,' zei Jet.

'Ja,' zei Oom Bijna. 'Hij weet alleen niet hoeveel.'

'Zesenveertig,' zei Saar. Ze keek naar het bruine kartonnetje op de kast.

'Toeval,' zei Oom Bijna.

'Ja,' zei Jet, en ze schreef het toch op.

Bout kwam de trap op met de weggezeilde bladzijde tussen zijn tanden en legde die voor de kast neer.

'Gevraagd was een schroevendraaier,' zei Jet. 'Vijf uit honderd.'

'Er had ook niemand om een bladzijde gevraagd,' zei Oom Bijna.

'Een bladzijde omslaan,' zei buurvrouw Pot, 'kan een mens al sinds er bladzijden zijn.'

'Ja,' zei Oom Bijna vrolijk. 'Dat is het vervelende ervan.'

Toen deed hij het raampje eraf, want het was klaar, en meester Warnaar legde de zesenveertig bladzijden terug op volgorde terwijl de oma de nummers voorlas.

Daarna speelde hij één psalm, en dat was er een die ze in Knotwilg allemaal kennen, dus zong de hele zaal mee. Meer werd er niet over gezegd.

Jet zat op de vloer met het Proevenboek op haar knieën. Ze schreef Proef 87 op de laatste lege bladzij, en toen was er geen bladzij meer over.

Ze deed het boek dicht en keek ernaar. Deel twee. Ze was eraan begonnen aan het eind van de zomer van de Pannenkoek-o-maat, bij Proef 50, en één hoek was gegolfd sinds de winter.

Ties haalde het uit zijn jaszak.

Het was een schrift met een harde donkerblauwe kaft, en het had drie dagen in die zak gezeten, en dat was eraan te zien. Saar had het gekocht in de winkel van Jets ouders op een moment dat Jet er niet was, wat in die winkel bijna nooit gebeurt.

'Deel drie,' zei Ties.

Jet sloeg het open. Voorin stonden vier namen: die van Ties, van Nout, van Saar, en daaronder, in Saars handschrift, die van Jet — want haar eigen naam mocht ze er niet in zetten.

'Proef achtentachtig,' zei Saar. 'Wanneer?'

'Dat weet ik nog niet,' zei Oom Bijna.

Beneden op de stoep gingen de plankjes weer rond. Er stonden zeven kleintjes in de rij en meneer Knol telde ze vanaf zijn eigen bank.

Saar ging op haar rug op de klinkers liggen om te kijken hoe het kruis boven haar rondging, en zo zag ze het.

'Er staat wat onder,' zei ze.

Aan de onderkant van de eiken plank, waar niemand ooit kijkt omdat daar iemand op zit, stonden acht letters in het hout geslagen. Diep, recht en allemaal even ver ingeslagen: KNOTWILG.

'Dat zijn de letterstempels van mijn vader,' zei Oom Bijna. 'Uit het derde laatje van links.'

'J. DE GROOT,' zei Jet. 'T. PRINS. K. DRIE. En dit. Dat zijn er vier.'

'Ja,' zei Oom Bijna. 'Ik gebruik ze niet zomaar.'

'Waarom staat u er niet op?' vroeg Saar.

'Omdat hij niet van mij is.'

'Waarom aan de onderkant?'

Oom Bijna deed zijn hoed even af.

'Doornbos schreef achterin,' zei hij. 'Op de plek waar niemand kijkt. Zodat de volgende die eronder komt, kan zien van wie het is.'

Om vijf uur moesten de twaalf kippen het hok in, en dat duurde zoals dat altijd duurt. Nout liep er één keer omheen. Ties liep er zeven keer omheen.

Bij het hek van het schoolplein stond vader Mulder te wachten tot zijn dochter klaar was met de kippen.

'Zeg,' zei hij. 'De molen bestaat op de zesentwintigste honderdvijftig jaar.'

'Dat is over twaalf dagen,' zei Jet meteen.

'Ja,' zei vader Mulder. 'Dat is het punt niet.' Hij keek de Molenstraat uit, naar de vier wieken die je vanaf het hek tussen de daken door net kunt zien staan. 'De wieken staan al drie weken stil.'

Meneer Knol haalde zijn zakdoek uit zijn zak.

Er had nog niemand iets over een machine gezegd.

Copyright & License

© 2026 Studio Safan (studiosafan.nl). All stories, characters and illustrations in this book are original.

This book is free, and it is meant to be shared: you may download it, print it, and pass it on to other families, schools and reading groups — as long as it stays free, unchanged and credited to Studio Safan. You may not sell this book, change it, or use it commercially.

License: Creative Commons BY-NC-ND 4.0 (creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0)